

LIMBA ROMÂNĂ

Nr. 6 (42) 1998 ANUL VIII CHIȘINĂU

Eugen COȘERIU și Petru LUCINSCHI
în timpul înmînării "Ordinului Republicii"

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ

de știință și cultură

Nr. 6 (42) 1998
decembrie

REDACTOR-ŞEF

Alexandru BANTOŞ

REDACTORI-ŞEFI ADJUNCŢI

Ana BANTOŞ, Leo BORDEIANU

COLEGIUL DE REDACŢIE

Eugen BELTECHI (Cluj), Silviu BEREJAN, Vladimir BEŞLEAGĂ, Cătălin BORDEIANU (Iaşi), Leo BUTNARU, Valentina BUTNARU, Augustin BUZURA (Bucureşti), Gheorghe CHIVU (Bucureşti), Mihai CIMPOI, Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Ion CONȚESCU, Eugeniu COŞERIU (Germania), Nicolae DABIJA, Boris DENIS, Traian DIACONESCU (Iaşi), Stelian DUMISTRĂCEL (Iaşi), Andrei EŞANU, Corneliu FLOREA (Canada), Ion HADÂRCĂ, Ion IACHIM, Dumitru IRIMIA (Iaşi), Dan MĂNUCĂ (Iaşi), Nicolae MĂTCAŞ, Vasile MELNIC, Ion MELNICIUC, Valeriu RUSU (Franţa), Petru ȚARANU (Vatra Dornei), Vasile ȚĂRA (Timișoara), Dumitru TIUTIUCA (Galați), Ion UNGUREANU, Grigore VIERU

PROCESARE COMPUTER

Maria FRUNZĂ, Galina ZAVTUR,
Pavel PĂDURARU

REDACŢIA

Casa Presei, str. Puşkin nr. 22, Chişinău.
Pentru corespondenţă: Căsuţa poştală
nr. 83, bd. Ştefan cel Mare nr. 134,
Chişinău, 2012, Republica Moldova.
Tel.: 23 76 63, 23 44 12, 23 25 83.

*Ceea ce voiesc românii să aibă
e libertatea spiritului
și conștiinței lor
în deplinul înțeles al cuvîntului.
Și fiindcă spirit și limbă
sînt aproape identice,
iar limba și naționalitatea
asemenea,
se vede ușor
că românul se vrea pe sine,
își vrea naționalitatea,
dar aceasta o vrea pe deplin.*

Mihai EMINESCU

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ
DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

FONDATOR
colectivul redacției
ISSN 0235—9111

Coperta I, IV.
Foto: Boris HARCENCO

Com. nr. 3833
Concernul PRESA

**Articolele publicate în revistă
reflectă punctul de vedere al
semnatarului, care nu coincide
neapărat cu cel al redacției**

SUMAR

ARGUMENT

Eugeniu COȘERIU. Singele nostru
5

EUGENIU COȘERIU ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Silviu BEREJAN. Itinerare spirituale
6

Cecilia VRABIE-ȘONȚU. Să fi fost noi primii?
8

"Mereu le vorbesc nemților despre destinul nostru și despre tragedia acestui pământ". Dialog: Luminița DUMBRĂVEANU — Eugeniu COȘERIU
54

LECTURI COȘERIENE

Silviu BEREJAN. Omagiu distinsului lingvist
9

Eugeniu COȘERIU. Concepția mea despre limbaj și lingvistică și receptarea ei în diferite țări din lume
13

Telegramă. Institutul de Lingvistică "Iorgu Iordan", București
18

Gheorghe POPA. Coordonate ale viziunii lingvistice coșeriene
19

Eugenia BOJOGA. Repercusiunea teoriei semantice a lui E. Coșeriu în fosta U.R.S.S. (Cu privire la câmpul lexical)
23

Jana BALACCIU-MATEI. Mon Coșeriu
31

Ion EȚCU. Probleme de etică lingvistică și de glotoetică în interpretarea prof. Eugeniu Coșeriu
33

Nicolae CORLĂTEANU. Premisele și realizarea proceselor de neologizare
36

Alexandru DÎRUL. Clasificarea onomasiologică a cuvintelor în părți de vorbire și prolexemele
41

Edy SĂVESCU. Minorități lingvistice în viziunea lui E. Coșeriu
47

Floarea VÎRBAN. Cîteva observații privind schimbarea limbii din perspectiva lingvisticii coșeriene
48

Vasile BOTNARCIUC. Capacitatea sistemică a circumstanțialului de loc și a celui de timp
51

PRO DIDACTICA

Veronica BÎLICI. Elocvență și esențialitate
57

Valentina BUTNARU. De la biblioteca personală — la biblioteca de patrimoniu
61

EMINESCU AL NOSTRU

Dumitru TIUTIUCA. Despre ultimul vers din *Floare albastră*, dar nu numai...
63

ANALIZE ȘI INTERPRETĂRI

Lolita ZAGAEVSCHI. Metaforele frumuseții interioare în romanul *Luntrea lui Caron* de Lucian Blaga
68

Victor CELAC. Element autobiografic și structură psihică la personajele predilecte din romanele lui Marin Preda
74

OPINII ȘI ATITUDINI

Pledez pentru o colaborare fructuoasă între lingviștii țărilor noastre. Dialog: conf. dr. Gheorghe COLȚUN — acad. prof. dr. hab. Rajmund PIOTROWSKI (Sankt-Petersburg)
77

ANIVERSĂRI. LEO BUTNARU — 50

Fișier biobibliografic
79

Leo BUTNARU. Dincolo de geaman-dură sau de cealaltă parte a oglinzii; Acces; Automodelaj, 1963; O brad frumos!...; Scrisoare închisă; Ultima călătorie a lui Ulyse
80

Simion BĂRBULESCU. Sincronizare și diferențiere
86

ORA DE ISTORIE

Mihai IACOBESCU. Oameni de seamă dintre Prut și Nistru: Vasile Stroescu (1845-1926)

89

Fundația Social-Culturală "Menu-morut" din Sălaj, România

94

RECUPERĂRI

Ion DRON. Tighina — Bender

97

CONCURS DE CREAȚIE

Leo BORDEIANU. Concursul a luat sfârșit — concursul continuă

101

Horia HRISTOV. Femeia focului; Lebăda; Din pricina frunzelor de vie; Într-un borcan

102

Elena UNGUREANU. Repetiție; "Ai fugit, ai fugit!..."; Conflict; "Cum mă mai repetă..."

105

Ion STRUȚ. "Tic-tac..."; "Ca o șuviță de vis..."; Miez de toamnă; Ora de pictură

107

Natalia GUȚULEAC. "Ajun de..."; "E Anul Nou..."

109

LA CASA LIMBII ROMÂNE

Vasile MELNIC. Revistele Limbii Române

110

Concursul de creație al revistei "Limba Română". Ediția a II-a

112

DRAGI CITITORI!

Vă mărturisim că de mai mulți ani colegiul de redacție al "Limbii Române" este animat de ideea inaugurării unui cenaclu literar al revistei. Drept mărturie a căutărilor noastre servesc rubricile *Cenaclu* și *Concurs de creație* ce promovează talente, în special, tinere, ele venind în literatură, în cercetarea lingvistică și în pedagogie cu o gândire descătușată și cu o sensibilitate nouă. Amploarea pe care a luat-o în 1998 *Concursul de creație* și dorința de a le oferi liceenilor, studenților, cadrelor didactice, începătorilor și nu numai, în arta scrisului posibilitatea de a-și supune lucrările unei analize pertinente ne-au determinat să inițiem

**CENACLUL
REVISTEI "LIMBA ROMÂNĂ"**

ale cărui ședințe vor avea loc la **CASA LIMBII ROMÂNE** din municipiul Chișinău (str. M. Kogălniceanu nr. 90). Ne dorim și vă dorim ca această arenă de confruntare a ideilor, părerilor, convingerilor literare să aibă capacitatea de limpezire și de cristalizare a lucrurilor, să devină un veritabil atelier de creație, contribuind astfel la revigorarea și fortificarea vieții literare de la noi.

La ședința de inaugurare a cenaclului ce va avea loc pe data de 15 ianuarie 1999, ora 15⁰⁰, vor fi premiați laureații concursului revistei "Limba Română" și vor fi luate în dezbatere lucrările participanților la prima ediție a Concursului.

Dragi cititori! Revista "Limba Română" este a dumneavoastră!
Veniți cu noi! Pășiți pragul Casei Limbii Române!

SÎNGELE NOSTRU

Din sîngele nostru
s-au hrănit atîtea popoare.

Din sîngele nostru
s-au născut
poeți și cărturari ruși.
Mai ruși decît rușii.

Din sîngele nostru
s-au născut
voievozi și regi maghiari,
hatmani de cazaci,
fruntași albanezi,
fruntași sîrbi,
fruntași chirghizi.

Din sîngele nostru
s-au născut
cîrmuitori,
eroi și vlădici greci.
Mai greci decît grecii.

Dar să nu vă temeți!
Nul Nu vă cerem să ni-l dați înapoi —
sîngele
pe care vi l-am dăruit
la nord și la sud de Dunăre!

Vă rugăm numai să nu ni-l cereți
și pe cel
pe care îl mai avem.
Lăsa-ți-ne și nouă
măcar cîteva picături
ca să ne putem înfățișa cu ele
ca noi înșine
la judecata de apoi.

Eugeniu COȘERIU

ITINERARE SPIRITUALE

Din inițiativa Institutului de Lingvistică al A.Ș.M., a Universității de Stat din Chișinău și a Universității "A. Russo" din Bălți în perioada 23 septembrie — 1 octombrie a.c. în Republica Moldova s-a aflat concetățeanul nostru, renumitul lingvist, profesorul Eugeniu Coșeriu de la Universitatea din Tübingen (Germania). Președinția Republicii a intermediat organizarea unei serii de acțiuni științifice și culturale (preconizate încă de la începutul anului 1998 și aduse la cunoștință personal Președintelui Petru Lucinschi), al căror program a fost coordonat și aprobat de instituția prezidențială.

Programul vizitei prof. E. Coșeriu în republica noastră a prevăzut:

I. Închinarea festivă a înaltei distincții guvernamentale "Ordinul Republicii", conferite prof. E. Coșeriu prin decret prezidențial de "Ziua limbii" în 1997, "în semn de înaltă prețuire a meritelor deosebite în opera de renaștere a culturii naționale".

II. Realizarea unui Colocviu științific cu genericul "Lecturi coșeriene" avînd ca participanți atît lingviști din Republica Moldova (Chișinău, Bălți) cît și din România (București, Iași, Cluj).

III. Acordarea prof. E. Coșeriu a titlului de Doctor Honoris Causa al Universității din Bălți.

IV. Vizitarea comunei Mihăileni (Rîșcani), unde s-a născut și a copilărit lingvistul și unde au fost puse bazele unui Muzeu al marelui consătean.

V. Excursie la Soroca, la Orhei și în împrejurimile acestor centre de cultură.

Ceremonia de închinare a celei mai înalte decorații republicane a avut loc marți, 29 septembrie a.c., în incinta Palatului Președinției. Șeful statului, Petru Lucinschi, a rostit o alocuțiune de felicitare, în care a menționat între

alte: "Îmi face o deosebită plăcere de a înmîna "Ordinul Republicii" marelui lingvist, omului de știință Eugen Coșeriu, care prin talent și muncă perseverentă a reușit să se realizeze plenar din punct de vedere profesional, făcînd cinste întregului nostru neam". Președintele a subliniat că munca și opera eminentului om de știință servesc drept exemplu, ne ajută și ne dau tărie să rezistăm și să realizăm năzuințele de progres și prosperitate.

În cuvîntarea sa de răspuns prof. E. Coșeriu a mulțumit Președintelui republicii pentru aprecierea muncii sale și a specificat că ordinul conferit constituie pentru el și un îndemn de a continua activitatea pe tărîmul științei.

După festivitate profesorul a ținut o prelegere în fața studenților de la U.S.M., a audiat cu însoțitorii săi un recital al corului "Renaissance" de la Institutul de Arte din Chișinău și a vizitat "Casa Limbii Române" și redacția ziarului "Flux".

Joi, 24 septembrie, la sediul Institutului de Lingvistică al A.Ș.M., și-a ținut lucrările Colocviul Internațional "Lecturi coșeriene", la care Eugen Coșeriu a prezentat raportul "Concepția mea despre limbaj și lingvistică și receptarea ei în diferite țări din lume" (materialele acestui colocviu se publică în numărul de față).

A doua zi, 25 septembrie, prof. E. Coșeriu împreună cu grupul celor însoțea s-a deplasat la Bălți — urbea în care Domnia Sa și-a făcut studiile liceale. Oaspeții au fost întâmpinați de către oficialitățile bălțene și conduși la Primărie, unde a avut loc o convorbire amicală cu primarul municipiului, dl Victor Morev. După un scurt tur al orașului primarul a oferit un dineu în cinstea oaspeților.

În după-amiaza aceleiași zile delegația din Chișinău a fost primită de prof. Nicolae Filip, rectorul Universității "A. Russo". Apoi, la ședința din sala de festivități, într-o atmosferă solemnă, profesorului E. Coșeriu i s-a acordat titlul de Doctor Honoris Causa.

DECRET

cu privire la conferirea «Ordinului Republicii»
domnului Eugen Coșeriu

În temeiul art. 88 lit.a) din Constituția Republicii Moldova și al Legii cu privire la distincțiile de stat ale Republicii Moldova,

Președintele Republicii Moldova **d e c r e t e a z ă**:

Articol unic. — Pentru contribuție substanțială la dezvoltarea lingvisticii moderne, în semn de înaltă prețuire a meritelor deosebite în opera de renaștere a culturii naționale, domnului Eugen COȘERIU, membru de onoare al Academiei de Științe a Moldovei, i se conferă «Ordinul Republicii».

PREȘEDINTELE REPUBLICII MOLDOVA

PETRU LUCINSCHI

Chișinău, 31 august 1997.
Nr. 289 - II.

Ziua de 26 septembrie a fost de asemenea o dată memorabilă pentru oaspetele nostru drag și pentru delegația ce călătorea împreună cu Domnia Sa, delegație din care făceau parte și rudele sale apropiate (inclusiv sora mai tânără). Această sîmbătă a fost "consacrată" în întregime nostalgiilor: a urmat reîntîlnirea cu satul natal, cu consătenii, revederea locurilor, unde, cu 77 de ani în urmă, într-o zi de vară tot atît de însorită și de frumoasă ca și cea actuală a văzut pentru prima oară lumina soarelui cel care prin capacități și muncă asiduă avea să ajungă celebru.

Oaspeții au fost întîmpinați la marginea satului de către reprezentanții conducerii comunei și conduși la sediul primăriei unde îi așteptau sătenii. A urmat o întîlnire cu elevii și învățătorii de la cele două școli din sat, una dintre care va purta numele celui ce a început să învețe carte aici.

S-au rostit cuvinte calde, s-a cîntat, s-a recitat și s-a dansat. A fost o comuniune de suflet, care nu se va putea uita ușor. La emoționanta sărbătoare din Mihăileni au participat reprezentantul Președinției Iacob Burghiu (născut și el într-un sat vecin, Zăicani), care a rostit o tulburătoare cuvîntare, precum și redactorul-șef al revistei "Limba Română", Alexandru Bantof (fiind și dumnealui din partea locului, din satul Hiliuți, Rîșcani).

În continuare, într-o casă special amenajată de primăria satului, a avut loc inaugurarea oficială a viitorului Muzeu "Eugeniu Coșeriu", căruia renumitul mihăilenean i-a donat un set de cărți, principalele sale opere științifice și alte materiale și documente. De asemenea, au donat cărți și reviste oaspeții din Chișinău și din Bălți. Întîlnirea a culminat printr-un dialog versificat susținut de mihăileneanca Cecilia Vrabie-Șonțu, profesoară de română în satul natal, și prof. Eugen

Coșeriu (poeziile sînt publicate în pag. 5 și 8 ale acestui număr de revistă).

Primăria a oferit un prînz în cinstea reîntîlnirii cu foștii consăteni, iar apoi, pînă seara tîrziu, cei doi oaspeți de onoare ai comunei — prof. E. Coșeriu și sora sa —, care și-au petrecut copilăria în acest sat, au vizitat locurile ce le aminteau de îndepărtații ani ai primei perioade a vieții, au discutat cu oamenii ce-și mai aminteau de ei sau cu urmașii acestora.

În următoarele două zile (27 și 28 septembrie) prof. E. Coșeriu a vizitat orașele Soroca și Orhei, unde au avut loc întîlniri emoționante cu tineretul studios și corpul didactic de la liceele teoretice "Constantin Stere" și "Onisifor Ghibu", precum și cu conducerea orașelor. În drum spre Chișinău oaspeții au vizitat Orheiul Vechi (muzeele din Trebujeni și Butuceni) și Muzeul "Al. Donici" din satul cu același nume.

În ultima zi de sejur la Chișinău, oaspetele a avut o întîlnire la Uniunea Scriitorilor.

Sub auspiciile Președinției și prin grija permanentă a Consilierului pentru cultură, dl Iacob Burghiu, au mai fost organizate vizite și întîlniri la unele instituții și întreprinderi din Chișinău, care au produs o impresie agreabilă asupra oaspetelui, întregind tabloul șederii sale în republică.

În felul acesta, cele 9 zile cît a durat vizita renumitului nostru conațional la baștină, s-au transformat, grație atenției din partea forurilor noastre de conducere și personal din parteșefului statului, într-o acțiune cu caracter cultural-patriotic de înalt nivel.

Silviu BEREJAN

Cecilia VRABIE-ȘONȚU

SĂ FI FOST NOI PRIMII?

Să fi fost noi primii?

Nu se poate...

Au fost și alții care-au plîns

Cu sînge de român.

Și soră

Le-a fost țărîna de mormînt.

Au fost și alții ce-au cîntat-o.

Cuvîntul dac cel osîndit.

Lipsit de drept

Și libertate —

Le-a fost țărîna de mormînt.

Au fost și alții ce-au iubit-o.

Dar răstigniți precum Hristos

Cuvîntul au rămas să-l sugă

Asemeni măduvii din os.

Să fi fost noi primii?

Nu se poate...

Au fost și alții

Ce-au murit.

Prin cimitire de Siberii —

Cuvîntul nu și-au pîngărit.

Să fi fost noi primii?

Nu se poate...

Au fost și alții

Ce au plîns

Cu sînge de român

Și soră

Le-a fost țărîna de mormînt.

Acad. Silviu BEREJAN
director al Institutului
de Lingvistică al A.Ș.M.

OMAGIU DISTINSULUI LINGVIST

Onorată asistență!

Astăzi, după o perioadă de câțiva ani buni, avem din nou deosebita plăcere și bucurie de a primi la Institutul de Lingvistică din Chișinău și în Moldova în general, pe cel ce este membru de onoare al A.Ș.M. cu diploma nr. 1, Doctor Honoris Causa al Universității de Stat din Moldova, Cetățean de Onoare al Municipiului Chișinău, cavaler al "Ordinului Republicii", doctor în lingvistică, profesor multiacademician și multidoctor honoris causa, Eugeniu Coșeriu, care, deși activează și își duce traiul în Germania (la Tübingen), este cetățeanul nostru mult iubit și stimat, un conațional inegalabil despre care s-a vorbit și s-a scris deosebit de mult,

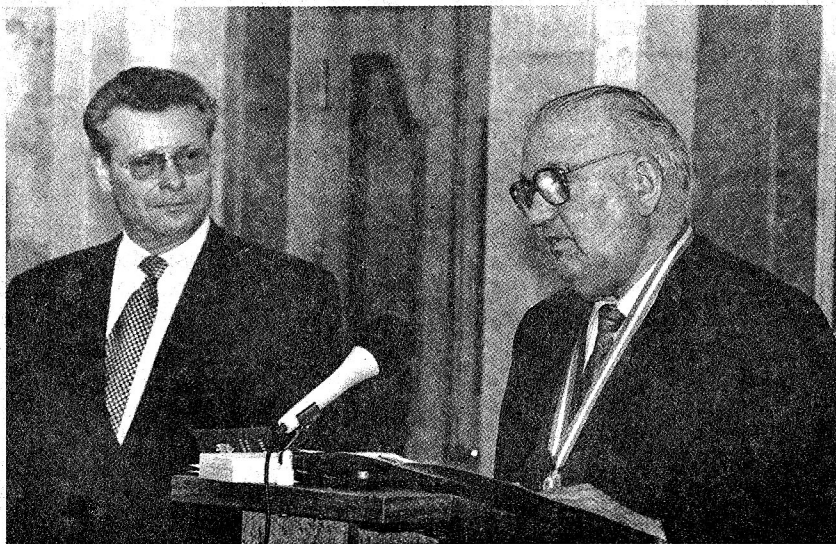
în special în decursul ultimelor două decenii.

Deși, după toate cele spuse, scrise și publicate pînă în prezent, nu se mai cere parcă reluarea lucrurilor de la capăt și demonstrarea valorilor deja de mult cunoscute, recunoscute și acceptate ca atare, îmi voi permite totuși cu această ocazie rară și mult așteptată să recapitulez, foarte succint, evident, niște momente legate de viața și opera profesorului Eugeniu Coșeriu, care să servească drept punct de pornire pentru colocviul științific la care ne-am întrunit, pentru comunicările colegilor noștri, lingviști de la noi și din Țară, ce vor fi prezentate în continuare.

* * *

Născut la Mihăileni, în fostul județ Bălți din România anului 1921, Eugeniu Coșeriu și-a făcut studiile la școala primară din satul natal și la Liceul "I. Creangă" din Bălți, continuîndu-și-le apoi la universitățile din Iași, Roma, Padova și Milano.

În 1944 și-a luat doctoratul în litere la Roma, iar în 1949 — doctoratul în filozofie la Milano, după care pleacă în America Latină, în Uruguay, unde activează la Universitatea din

13 Secvență de la ceremonia înmînării Ordinului Republicii (29 septembrie 1998).

Montevideo ca profesor titular și ca director al Institutului de Lingvistică și unde se afirmă plenar prin opere (traduse ulterior într-o serie de limbi din Europa, America și Asia), fără de care în prezent nu mai poate fi concepută istoria lingvisticii.

Mai târziu, după anul 1963, când se stabilește cu traiul la Tübingen (Germania), continuă să publice studii și cercetări de lingvistică teoretică și romanică, de lexicologie și semantică, de gramatică funcțională, lista lui de publicații, depășind cifra impunătoare de 300 de denumiri, inclusiv câteva zeci de cărți, care devin, în scurt timp după apariție, lucrări de referință.

Astăzi opera lui E. Coșeriu, a reputatului nostru compatriot, e cunoscută practic de toți cei ce, în orice punct al globului pămîntesc, și-au consacrat viața și activitatea studierii "limbilor istorice concrete" (termenul îi aparține) sau "limbajului" ca fenomen.

S-au publicat pînă acum zeci de studii și de articole consacrate în special concepției lingvistice expuse în lucrările științifice ale profesorului Coșeriu (printre autorii publicațiilor de acest fel figurează și destui lingviști români), iar în legătură cu împlinirea a 60, 65, 70 și 75 de ani de viață i-au fost dedicate ediții festive omagiale, care au întrunit în cele peste 5000 de pagini ale lor studiile a mai bine de 400 de specialiști din peste 50 de țări. Printre ele numărîndu-se culegeri speciale în mai multe volume, cum ar fi *Logos semantikos: Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu* (Berlin—New York—Madrid, 1981, 5 volume, LXX+2376 p.) și *Energeia und Ergon. Sprachliche Variation — Sprachgeschichte — Sprachtypologie: Studia in honorem Eugenio Coseriu* (Tübingen, 1988, 3 volume, LXVIII+1532 p.) sau numere și tomuri ale unor publicații periodice, consacrate în întregime aniversărilor respective, cum ar fi *Dacoromania* («Jahrbuch für östliche Latinität», nr. 5): *Hommage au Professeur Eugenio Co-*

seriu (Freiburg-München, 1983, 248 p.) (*Omul și limbajul său: Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu* (Analele științifice ale Universității «Al.I. Cuza» din Iași, Tomul XXXVII-XXXVIII, Iași, 1993, 360 p.), «*Revistă de Lingvistică și Știință Literară*»: *Omagiu profesorului Eugeniu Coșeriu la 75 de ani*, Chișinău, nr. 5, 1996, 169 p.

Vreau să subliniez aici că noi nu putem să nu avem un sentiment de legitimă mîndrie la gîndul că, la alte publicații de prestigiu, ce au omagiat în decursul anilor prodigioasa activitate a ilustrului nostru conațional, s-a adăugat și «*Revista de Lingvistică și Știință Literară*» (care chiar în aceste zile împlinește 40 de ani de existență, eveniment consemnat în numărul său jubiliar — 3/ 1998, apărut recent de sub tipar și care a găzduit și o serie de studii ale maestrului).

O rubrică specială «Aniversări. Eugen Coșeriu — 75» a inserat în nr. 3-4, 1996 și revista «*Limba Română*» (p. 4-19).

De aproximativ un sfert de secol universitățile de pe toate continentele încep să-i acorde rînd pe rînd titlul de Doctor Honoris Causa — cel mai înalt titlu onorific universitar, recunoscîndu-i astfel meritele de lingvist notoriu. Pînă în prezent acest titlu i-a fost acordat de 29 de universități din lume, geografia lor împestrînd tot globul pămîntesc (nu îndrăznesc să le enumer aici pe toate). Mă folosesc însă de ocazie pentru a menționa în mod special că Institutul de Lingvistică al A.Ș. M. se află în posesia copiilor a 24 de diplome (din 29), puse la dispoziția noastră personal de domnul profesor pentru dosarul «Coșeriu» (alături de alte materiale legate de personalitatea și activitatea sa științifică). Considerăm că acest dosar face parte din patrimoniul spiritual cel mai de preț al Institutului de Lingvistică.

Pentru merite deosebite în cercetarea științifică a limbajului uman

profesorul E. Coșeriu a fost ales în diferite perioade membru, vicepreședinte și președinte al unei serii de societăți, cercuri și consilii științifice de profil lingvistic: **membru** al Societății de Lingvistică din Paris, al Cercului Lingvistic din New York, al Asociației Internaționale de Fonetice, al Societății de Lingvistică Romanică etc.); **membru de onoare** al Societății Lingvistice din America, al renumitului Cerc Lingvistic de la Praga (în care au activat la începuturi somități de talia lui R. Jakobson, N. Trubetzkoy, S. Karcevsky, V. Skalička etc); **vicepreședinte și președinte** al Societății Lingvistice Europene și al Societății de Lingvistică Romanică, **președinte** al Asociației de Cercetări Umanistice Moderne.

Afară de aceasta, compatriotul nostru devine pe parcursul anilor membru al multor academii din diferite țări și orașe. Este ales **membru corespondent** al Academiei Regale Spaniole, al Academiei de Limbă din Chile, al Academiei de Științe din Bavaria; **membru titular** al Academiei de Filologie din Brazilia, al Academiei Regale din Norvegia, al Academiei de Științe din Heidelberg, al Academiei de Științe din Milano, al Academiei Europene din Londra și al altor câteva; **membru de onoare** al Academiei de Științe și Arte Româno-Americane, al Academiei de Științe din Republica Moldova, al Academiei Române.

Ca reputat specialist-lingvist, distins cu multiple titluri și grade științifice și pedagogico-didactice, Eugeniu Coșeriu ține cursuri de lingvistică (generală, indo-europeană, romanică și spaniolă) la o serie întreagă de universități sud- și nord-americane, europene și chiar japoneze, în calitate de profesor invitat sau asociat ("Gastprofessor", cum i se spune în Germania). Printre centrele de învățământ superior, unde a activat figurează și cele din spațiul postsocialist: Varșovia, Wrocław, Sofia, Moscova; în ultimii ani a ținut prelegeri și la universitățile din România și Republica Moldova.

Se cere menționat încă un aspect foarte semnificativ pentru un om de știință, aspect ce de asemenea caracterizează din plin importanța operei coșeriene pentru știința lingvistică mondială. E vorba de traducerea lucrărilor sale în alte limbi decât cele în care au fost redactate și publicate inițial. Este "un privilegiu" de care nu se bucură nici pe departe toți oamenii de știință.

Cea mai mare parte dintre studiile și cercetările lui Eugeniu Coșeriu au fost scrise în primă versiune în limbile spaniolă, germană și franceză; mai puține în italiană și în engleză; cîte una în portugheză și în catalană. În limba română au fost scrise doar primele două publicații ale sale, apărute în revistele ieșene antebelice *Arhiva* și *Revista critică* (respectiv *Material lingvistic basarabean* și *Limbă și folclor din Basarabia*) și cele din ultimii ani apărute în publicații din România și Republica Moldova (printre care și RLȘL și LR).

Traducerile în limba română au fost pînă nu demult puține la număr, majoritatea constituind fragmente de texte sau mici texte comentate în culegeri sau antologii de lingvistică modernă, intercalate printre extrasele din operele unor lingviști cu autoritate din Occident.

Abia după 1992, cînd oaspetele nostru de astăzi revine în Țară și în Basarabia natală, încărcat de glorie și stăpînit de un dor atavic pentru locurile copilăriei și adolescenței sale, numărul traducerilor directe din opera prof. E. Coșeriu începe să sporească, ele fiind realizate de lingviști români din dreapta și din stînga Prutului, adică de la baștina mamestrului (la Cluj, la Iași, la Chișinău). Apar în limba română și primele traduceri în volume aparte.

Nu pot să nu subliniez faptul că prima carte în limba maternă a autorului, apărută aproape concomitent cu alte două cărți de Eugeniu Coșeriu tot în limba română (o traducere din germană la Cluj: *Limba*

română în fața Occidentului și o culegere te texte originale la Iași: *Prelegeri și conferințe. 1992-1993*), prima carte în românește, zic, a văzut lumina tiparului anume acolo, unde despre limba română aproape 50 de ani nu s-a putut spune sau scrie nici un cuvânt și unde numele autorului era ca și interzis, căci nu putea fi nici citat cel puțin (în orice caz în *Энциклопедия советикэ молдовеняскэ* n-a putut fi inclus nici un articol cît de mic, iar în *Дикционарул енчи-клопедик* din 1989 figurează doar cu un articolaș de 8 rîndurile, opac și anost, plin de greșeli elementare).

Această primă carte, prin care marele lingvist de renume mondial este readus la baștină se numește *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică. Trei studii* și a apărut în 1994 la editura Academiei de Științe a Moldovei, studii înmănunchate pentru prima oară în volum într-o ediție aparte fiind traduse în românește (din spaniolă) aici, la noi. Din păcate, acest volum de pionierat nu prea este cunoscut de publicul larg, căci a avut un tiraj de numai 1000 de exemplare ce n-au ajuns pe rafturile librăriilor, ci au fost difuzate doar printre participanții la congresul al V-lea al Filologilor români (Iași-Chișinău, iunie 1994) și ulterior prin donații individuale.

În general însă, deși în ultimii cîțiva ani s-au tradus și s-au publicat în special în reviste și culegeri colective multe dintre studiile "ambasadorului" nostru în lume, opera sa nu este, spre regretul nostru, reprezentată în limba maternă a autorului în măsura în care o merită. Rămîne să ne mîndrim cu conștiința faptului că dacă nu avem toată opera coșeriană **în limba română**, avem în schimb foarte multe studii, publicate în alte limbi, în limbi de circulație universală, **despre limba română, pe tema limbii române sau ilustrate cu material românesc**, care apare în toată opera savantului, inclusiv în marile lucrări de ordin teoretic. Și cu speranța că odată și odată ea va

vedea lumina tiparului și în limba română în **î n t r e g i m e a e i**.

Să ne bucurăm totodată că, așa cum subliniază profesorul bucureștean Constantin Dominte, "ne aflăm în fața unui caz fericit, în care o valoroasă operă, românească prin geneza ei, nu are de înfruntat dificultățile accesului, adesea anevoios, spre universalitate, ci, de data aceasta, are de coborît dinspre binemeritata notorietate internațională la vatra originară".

Nu vreau să-mi închei alocuțiunea introductivă înainte de a atrage atenția celor prezenți, precum și a celor ce vor lua cunoștință de manifestarea de astăzi, că Eugeniu Coșeriu pe care îl vedeți aici printre noi, cu noi și alături de noi, este contemporanul nostru, că noi viețuim în aceeași perioadă istorică cu acest conațional celebru și că noi trebuie să prețuim această favoare a sorții (subliniez acest lucru în mod special) pătrunzîndu-ne de marea satisfacție și bucurie omenească de a putea să ne aducem pe viu omagiile noastre celui ce ne reprezintă în lume cu înaltă demnitate. În cîteva rînduri în ultimii ani am reușit, din fericire, s-o facem; am fost martori oculari la mai multe momente de acest fel: și atunci cînd l-am ales ca prim Membru de Onoare al Academiei noastre, și atunci cînd l-am ales ca prim Doctor Honoris Causa al U.S.M., și atunci cînd i-a fost conferit primul titlu de Cetățean de Onoare al Municipiului Chișinău.

Colocviul pe care îl inaugurăm astăzi la Institutul de Lingvistică al A.Ș.M., este de asemenea un omagiu adus celui ce ne-a purtat faima prin sferele înalte ale științei lingvistice mondiale și se înscrie și el în seria de manifestări culturale ce trebuie să ne facă cinste și prin care vom rămîne în istoria științei.

Eugeniu COȘERIU

CONCEPȚIA MEA DESPRE LIMBAJ ȘI LINGVISTICĂ ȘI RECEPTAREA EI ÎN DIFERITE ȚĂRI DIN LUME

Am de spus câteva lucruri ca introducere la acest colocviu. Primul lucru, înainte de cele care se referă direct la tema colocviului, este un cuvânt de mulțumire pe care trebuie să-l exprim, foarte emoționat, foarte mișcat pentru faptul că aici, în capitala patriei mele mici, s-a organizat acest colocviu cu toate greutatea pe care le cunosc. Deci, aș vrea să mulțumesc mai întâi Academiei, Institutului de Lingvistică al Academiei, prietenului meu Silviu Berejan, celorlalți prieteni, dlui Anatol Ciobanu, mai ales, și aș vrea să vă mulțumesc și dumneavoastră, tuturor, că ați binevoit să aderați la acest mic omagiu, fără îndoială, nemeritat, însă care vine totuși din inimă, fiindcă îl înțelegeți și dumneavoastră și îl înțeleg și eu, ca un omagiu adus unui conațional, mai norocos decât cei care au rămas aici, pentru că, plecând în lume, a putut să plece mai puțin din lumea noastră spirituală, din lumea tradițiilor noastre, pe când cei care au rămas au fost obligați să iasă din aceste tradiții și să se apropie de altele, care nu erau ale lor.

Cu aceasta închei cuvântul de mulțumire și trec la text cu o temă care se leagă tocmai de tematica și problematica colocviului. Va fi vorba despre concepția mea despre limbaj și lingvistică, despre receptarea acestei concepții și a lucrărilor mele în general, în diferite țări din lume. Aș dori să precizez foarte pe scurt atât concepția mea, cât și receptarea ei și țin să motivez că această receptare, fără îndoială, este parțială și voi

încerca să explic de ce este parțială. În general, receptările sînt întotdeauna parțiale, chiar atunci cînd s-ar părea că sînt integrale. Și spun asta, fiindcă ceea ce se receptează ușor este deja parțial. Deci, cineva creează o mică tehnică foarte discutabilă (e vorba, de exemplu, de topologie). Și imediat e foarte ușor să fie adoptată, și acceptată, dar toți încep să caute o topologie care nu este legată de nici un fel de concepție generală asupra limbajului și care se poate face independent de alte concepții, de alte aspecte ale limbajului. Își propune cineva să dezvolte o tehnică de descriere a sistemelor lingvistice independent de legăturile imediate ale acestor sisteme cu toate celelalte aspecte ale limbajului. Această metodă poate fi aplicată repede. Tehnica respectivă a lingvisticii structurale din America de Nord se învăța mai mult sau mai puțin într-un an și după un an se încerca imediat descrierea unei limbi. În cazul meu e mult mai greu, fiindcă e vorba despre o concepție complexă, tocmai fiindcă e bazată pe principiile cele mai simple și cele mai la mintea omului (dacă n-aș spune chiar la mintea unor păsări) și privește tot limbajul, toate formele lui dintr-un punct de vedere unitar, cu anumită coerență. De aceea receptarea, chiar cînd a fost bine înțeleasă, a fost în mod necesar parțială atît în țările în care lucrările mele au fost traduse, cît și în țările în a căror limbă au fost publicate. Mă refer la Japonia unde s-a tradus cel mai mult: șapte volume mari cu foarte multe lucrări. Cînd

vorbesc de țările în limba cărora s-au scris lucrări, mă refer mai ales la Spania și la țările de limbă spaniolă, la Germania și la țările de limbă germană. De ce pare parțială, fără legătură cu restul de concepții și fiind în fiecare caz posibil ca în restul de concepții fiecare lingvist care a adoptat un aspect să fie cu totul de altă părere sau să nu aibă nici o părere? Precum spuneam despre un lingvist sovietic, acum răposat, că nu are nici un fel de concepție despre limbaj, despre limbă, despre gramatică, declinare, cazuri, însă are o teorie a genitivului. De multe ori, nu numai în lingvistica sovietică, ci în general în lingvistică, se întâmplă o parțializare de extremă. În U.R.S.S. am fost receptat, poate, în primul rând. Deși în *Dicționarul Enciclopedic Moldovenesc* am fost amintit foarte târziu, în *Bol'shaia Sovetskaia Enziklopedia* eram inclus de mult și totul se trata în detaliu. Deci, în U.R.S.S., unde s-a început receptarea, unde s-a tradus pentru prima dată o carte întreagă, și anume *Sincronia, Dia-cronia și Istoria* (în volumul al treilea din seria "Novoie v lingvistike"), au fost preluate două lucruri: pe de o parte, ideea de normă în mai multe interpretări, multe dintre ele parțiale, fiindcă legăturile acestei noțiuni nu corespundeau cu tot restul concepției în lingvistică. Fiecare a luat ceea ce îi putea servi pentru aplicare imediată. Pe de altă parte, a fost preluată ideea primatului istoric în lingvistică, în general, nu teoria mea realistă despre schimbarea în lingvistică, ci numai importanța istoriei văzută, fără îndoială, în altă perspectivă. Deci, parțializarea în acest sens, utilizarea anumitor idei care puteau fi integrate în alte concepții.

În Spania și în țările de limbă spaniolă cel mai mult s-a răspândit (din cu totul alte motive) semantica structurală, fără să se observe că această semantică structurală rămâne numai o parte anumită a semanticii. În felul acesta s-a preluat toată concepția mea despre sistemul de tipuri și aspecte, aplicând-o la o problemă particulară într-o viziune care, în acest sens, devenea și ea particulară. Concepția mea nu era particulară, fiindcă era o părticică, o pietricică

dintr-un mozaic mult mai complex. Aproape pretutindeni, în toată lumea, s-a adoptat viziunea mea cu privire la varietățile lingvistice. Aici s-a vorbit despre terminologia lui Coșeriu. În realitate, de la bun început am afirmat că este vorba nu de o concepție, ci numai de o anumită terminologie și această terminologie, în partea ei esențială și fundamentală, a fost introdusă de romanistul norvegian Fludal, care a făcut această diferență între diastratic, diatopic și sinstratic, sintopic.

La început am adoptat această terminologie pentru o concepție care avea fundamentul ei și am adăugat numai un tip nou, neprevăzut la Fludal — diafazic și sinfazic. Pentru mine dimensiunea varietății în limbă este o dimensiune fundamentală, care se opune dimensiunii omogenității și care opune în ceea ce numim sincronie, trei discipline sincronice unei a patra discipline, pe care o putem numi, în general, gramatică; trei discipline sincronice ce studiază dimensiunea varietății, care este tot atât de importantă, chiar și în vorbire, ca și dimensiunea omogenității, știința disciplinii date fiind tocmai ceea ce se numește stilistică, stilistica limbii și ceea ce denumim dialectologie, când e vorba de varietate, nu de sistem. În alte cazuri s-a considerat mai mult în partea de aplicare, în partea de lingvistică aplicată, tot așa direct și fără legătură cu concepția generală. De altfel, și această receptare în U.R.S.S. se alătură mai ales acestor lingvistici aplicate, fiindcă era vorba de cultivarea limbii. De multe ori s-a considerat mai ales această parte aplicată la predarea și la învățatul limbilor. În alte cazuri s-a considerat încă mai puțin — numai un aspect parțial, numai lingvistica de traduceri sau s-a adoptat numai lingvistica textuală. Chiar și în România, unde s-a adoptat ceva, lingvistica textuală s-a adoptat numai în această parte, mai ales cu privire la noțiunea de excens. E adevărat, că mulți lingviști, chiar în România, vorbesc de lingvistică textuală fără să mă amintească și fără să vorbească de text. Această receptare parțială e caracterizată prin anumite devieri sau interpretări echitabile.

Tocmai din cauza acestei complexități ele conțineau la început alte concepții. Voi spune foarte pe scurt despre ce este vorba. Toate aspectele, toate propunerile pentru a rezolva probleme generale sau parțiale, probleme de lingvistică teoretică, lingvistică instructivă și lingvistică aplicată, decurg dintr-o concepție unitară, omogenă, coerentă, concepție atât epistemologică, cât și obiectivă, adică cu privire la obiectul însuși al disciplinei. Din punct de vedere epistemologic concepția despre teoria științei se reduce la spusa lui Platon despre logosul adevărat: "E drept să spui lucrurile cum sînt". Ceea ce pare foarte ușor e și ceea ce este enorm de greu. Lucrul cel mai greu cu care avem de-a face în știință e să încercăm să spunem lucrurile așa cum sînt, fiindcă întotdeauna vedem lucrurile dintr-o anumită perspectivă, într-un anumit moment istoric. Numai în intuiție lucrurile se prezintă în totalitatea lor. Imediat ce trecem la reflexivitate, începem să desfășurăm, să dezvoltăm această intuiție, trecem în mod necesar la consolidări în destinul științei în general. Trebuie să ne întoarcem mereu la intuiția originară, care ne oferă totalitatea. Și a spune lucrurile cum sînt într-o știință umană înseamnă a spune lucrurile așa cum le spune vorbitorul în intuiția lui de vorbitor.

O caracteristică generală a tuturor instituțiilor umanistice constă în faptul că aici este vorba de activitățile omului și deci, fundamentul nu este o ipoteză ca în cazul științelor naturale. În acest caz este vorba de știință în sensul vechi, românesc al cuvîntului *știință*, de aceea știință originară pe care omul o are cu privire la sine însuși și la activitățile lui. Deci, a spune lucrurile cum sînt înseamnă a le spune, cum se arată ele în intuiția vorbitorului ca vorbitor, așa cum în cazul picturii este vorba de intuiția pictorului și cum în cazul filozofiei este vorba de intuiția filozofului. Asta din punctul de vedere al teoriei științei.

Iar din punctul de vedere al obiectului însuși am vrut să încerc o explicare sau o motivare parțială, numai incipientă, a limbajului în totalitatea sa, în formă de explicare și realizare în motive.

Deci, am plecat spre obiectul științei lingvistice hotărît să nu rămîn într-un spațiu local și istoric, ci să intru în discuție, să mă iau la harță chiar, cu toți reprezentanții cei mai importanți ai lingvisticii. Așadar, problema o puneam în modul următor:

Dat fiind că se născuse structuralismul ca urmare și aplicare a concepției lui Ferdinand de Saussure, eu nu mi-am pus scopul de a căuta neadevărurile și limitele structuralismului, ci dimpotrivă. Și dat fiind că structuralismul trebuie să corespundă unei intuiții, să fie apoi o parțializare, primul lucru pe care trebuie să-l aflăm este adevărul acestei concepții!

Fiecare concepție conține în mod necesar un sîmbure de adevăr, dacă este o concepție prezentată cu bună-credință. Nici o greșeală în domeniul nostru, în domeniul uman, nu este numai o greșeală. Toate greșelile conțin cel puțin un sîmbure de adevăr.

Deci, am început cu baza însăși, pornind de la Ferdinand de Saussure. Marele lingvist francez spunea că el n-a găsit la alți lingviști limita importanței interesante, a găsit numai confirmarea propriilor lui concepții sau idei. Alți lingviști spuneau că nu dătează absolut nimic lui Ferdinand de Saussure. Cred și eu că, dacă acceptăm ceea ce spuneam — că baza lingvisticii este intuiția vorbitorului — este imposibil să nu datorăm ceva înaintașilor noștri, fiindcă toți oamenii au fost totdeauna dependenți de toți cei care au fost de bună-credință, care au încercat să spună adevărul, să spună ceva despre lucruri așa cum sînt și despre lucruri, despre care ei nu știau nimic, fiindcă erau agenții acestei activități, care este activitatea lor lingvistică. Mi-am propus întotdeauna să văd în ce sens are dreptate Ferdinand de Saussure și am putut constata că are dreptate cu privire la un aspect esențial al limbajului, care este denumit **tehnica liberă a limbii funcționale**, o noțiune destul de complicată, fiindcă înseamnă numai tehnica liberă, deci nefixată, și numai a limbii funcționale, deci a unui sistem lingvistic omogen. Și acest sistem omogen se poate studia numai din punct de vedere structural, fiindcă a studia un text din punct de vedere structural nu înseamnă a impune

structuri limbii, ci a constata care sînt structurile efective într-o limbă. Și acolo unde sînt structuri imperfecte se observă, se constată că sînt imperfecte, structurile nefiind altceva decît forma relațiilor interne într-un domeniu sau un obiect oarecare. Structurile se pot descoperi numai într-o limbă unitară, într-o limbă funcțională. Se pune imediat problema ce lasă deoparte, ce pune între paranteze structuralismul în mod necesar. Structuralismul coerent este în acest sens ascetic, adică face foarte multe sacrificii. Ca să se poată concentra trebuie să se elimine tot felul de aspecte ale limbajului. Și, dacă stabilim ce se pune între paranteze în structuralism, ne întrebăm imediat: cum se poate recupera tot ceea ce a fost eliminat provizoriu dintr-o lingvistică integrală?

Aceasta era a doua problemă. Am vrut să văd care este adevărul lingvisticii structurale cu privire la sistemele omogene și atunci am văzut acolo că era nevoie mai întîi să distingem cel puțin trei planuri diferite: **planul noiei, planul sistemului de opoziții și planul principiilor sau al tipului lingvistic** în fiecare sistem lingvistic. De aici, această deosebire dintre sistem și normă, ce are loc cu totul precis în concepția mea, și deosebirea dintre sistem și tip lingvistic și planul de principii al unei tehnici istorice a limbajului.

Unde se poate dezvolta aici lingvistica integrală?

În cadrul structuralismului se poate dezvolta o lingvistică a noiei care n-a fost dezvoltată, se poate dezvolta o tipologie lingvistică care din nou n-a fost dezvoltată, ea era, chiar, ignorată de Ferdinand de Saussure. Și aici trebuia numaidecît să-i împac pe Ferdinand de Saussure cu Wilhelm von Humboldt. Chiar în cazul tipologiei, am această satisfacție, am prezentat acum treizeci de ani și mai bine o tipologie ca fiind tipologia humboldtiană, cum ar fi făcut-o Humboldt, dacă ar fi făcut tipologie. Și acum cîțiva ani, am avut satisfacția, printr-o elevă de la Tübingen, care, cercetînd manuscrisele lui Humboldt, a găsit și un manuscris despre o gramatică mexicană, în care Humboldt dezvoltă o tipologie exact

așa cum mă gîndisem eu, cu treizeci de ani în urmă, că ar fi făcut-o dacă ar fi făcut tipologie, adică plecînd de la sistem, reducînd sistemul la treizeci și cinci de trăsături, apoi reducînd aceste treizeci și cinci de trăsături numai la opt esențiale și găsind în sfîrșit în aceste opt principii de organizare ale limbii. Apoi era nevoie să fie dezvoltate, într-adevăr, disciplinele cu privire la sistemul lingvistic, adică la ceea ce era baza și obiectul prin excelență ale structuralismului. Și atunci a fost nevoie, ceea ce am și făcut, să construim o fonologie funcțională într-o carte despre formă și substanță în sunetele limbajului, să dezvoltăm o semantică sau lexică structurală care e fixată numai aici, în acest domeniu, și să dezvoltăm o sintaxă funcțională sau gramatică funcțională tot așa izolată de sistemele omogene.

Ce trebuia de făcut așadar, ca să rezolvăm a doua problemă, adică să recuperăm tot ceea ce se pusese între paranteze?

Ei bine, mai întîi trebuia să observăm că structuralismul se concentrează asupra nivelului limbilor, adică al tehnicilor istorice ale vorbirii și că nu consideră tehnica generală a vorbirii ca activitate universală, și că nu confundă cu tehnica limbilor tehnica discursului, tehnica fiecărui act de vorbire și a fiecărui text.

Deci, era nevoie, cel puțin, să se schițeze o lingvistică a vorbirii ca lingvistică diferită de lingvistica limbilor care a fost întotdeauna partea centrală a lingvisticii. Ceea ce am și făcut în **Două probleme ale unei lingvistici a vorbirii**.

Și era nevoie să dezvoltăm o lingvistică a textului, care într-adevăr să se concentreze asupra acestui nivel al limbajului. Deci, am dezvoltat o lingvistică a textului. Despre tot ce în vorbire depinde nu de structura limbii, ci de cunoașterea lucrului, de cunoașterea universului, de cunoașterea lumii. Era nevoie (și am și propus-o de mai multe ori) de o știință a cunoașterii lumii prin vorbire și prin normele vorbirii, o știință pe care eu am numit-o *skenologie lingvistică*, de la cuvîntul grecesc *skenos*, care înseamnă "lucru".

Apoi, era nevoie să dezvoltăm

(întrucît nu vorbim numai despre lume, ci vorbim și despre limbă și există tot felul de norme care se referă la această vorbire reflexivă) o lingvistică a metalimbajului.

Problemele metalimbajului sînt foarte numeroase. Numai despre metalimbaj în traducere o elevă a mea a scris o teză de doctorat de 800 de pagini, unde se înțelege, a aplicat în esență, a dus mai departe ideile mele despre metalimbaj.

Apoi era nevoie să distingem ceea ce e limbaj primar, vorbire despre lume, de ceea ce depinde de o vorbire care a fost, de ceea ce se reia deja ca structurat, să deosebim acest discurs repetat, tot fixat deja sub formă de construcție, de tot ce este tehnică liberă pe care o aplicăm astăzi în acord cu anumite reguli. Ar fi foarte greu să explicăm din punct de vedere structural și într-o descriere structurală exemplul *cai verzi pe pereți*, unde nu există nici cai verzi, nici pereți. Sau să găsim sensul cuvîntului *frunză* din expresia *a tăia frunze la cîini*. O altă elevă a mea, poloneză, a scris, în acest an, o lucrare excepțională de vreo 500 de pagini numai despre forma discursului reflectat în traduceri.

Era nevoie să deosebim sincronia de diacronie și să înțelegem ce înseamnă diacronia pentru vorbitori, fiindcă vorbitorii întrebunțează mai multe sisteme pe care le pot ordona din punct de vedere diacronic, înțelegîndu-le ca mai vechi sau mai noi. Numai un exemplu dintr-o limbă foarte fixată — o limbă actuală — din limba franceză exemplară. În această limbă unii vorbitori se folosesc de trei vocale nazale, iar alții de patru. Sînt foarte mulți și acei care vorbesc **uneori** cu trei și **alteori** cu patru vocale nazale. Și aceasta depinde de ocazie. În aceeași limbă sînt vorbitori care utilizează doi de e deschiși: unul scurt și altul lung și fac deosebire între ei. Pe cînd alți vorbitori nu pot face această deosebire — fiecare cu convingerea sa. Se înțelege că aceste sisteme sînt ordonate pe axa diacronică. Mai mult, rostirea cu patru vocale nazale este mai veche decît cea cu trei.

Deci, era nevoie de o diacronie a vorbitorului.

Apoi trebuia să facem aceste deosebiri între tipurile de varietate: varietatea în spațiu, cea diacronică, cea între păturile socio-culturale ale comunității, adică varietatea diastratică și varietatea după scopurile și ocaziile vorbirii. Era nevoie să arătăm care sînt principiile unor discipline ale varietății și să aplicăm, în sfîrșit, această știință integrală.

Sînt de acord cu principiul etimologic al lui Leibniz, care spunea că știința este mai practică în măsura în care e mai teoretică. De aici vin și căutările mele cu privire la învățatul limbilor, corectitudinea și politica lingvistică cu privire la traduceri. Adică, nu este o concepție a politicii lingvistice care să fie bazată numai pe politica situației parțiale și momentane. E vorba despre locul pe care îl are politica lingvistică din punctul de vedere al unei concepții generale despre limbaj și despre om.

Tot așa cu privire la traduceri. Pentru a traduce un text, trebuie să cunoaștem care sînt principiile traducerii. E important și faptul, cum se explică traducerea și procedeele aplicate de către traducători în cadrul acestei concepții generale despre limbaj.

Deci, sînt principii foarte simple: de a spune lucrurile așa cum sînt și așa cum le știu vorbitorii. Asta depinde de intuiție și de ceea ce este comun tuturor vorbitorilor. Fiindcă așa cum pentru a face lingvistică bună trebuie să-i observăm pe vorbitori și pe noi înșine ca vorbitori, tot așa pentru a face lingvistica traducerii, trebuie să-l observăm pe traducător și pe noi înșine ca traducători — să ne întrebăm: "Ce fac eu cînd traduc?". Aceasta e foarte simplu și în același timp extrem de complicat. Astfel, ne folosim de principiul unității lingvistice — de la lingvistica teoretică la cea aplicată, neuitînd alt principiu pe care îmi place să-l repet în ocazii similare, și anume că limbajul funcționează prin și pentru vorbitori și nu prin și pentru lingviști.

ACADEMIA ROMÂNĂ
Institutul de Lingvistică
"Iorgu Iordan"
București

București, 22 septembrie 1998

Stimate Domnule Profesor Eugen Coșeriu,

Stimați colegi,

Ne pare extrem de rău că, din motive care ne depășesc puterea de decizie, nu putem participa așa cum am fi vrut la sărbătorirea mentorului nostru al tuturor, ale cărui contribuții teoretice și de detaliu în domeniul lingvisticii generale, al romanisticii și al românisticii stau la baza multora dintre cercetările noastre.

Ne bucură noua inițiativă a colegilor basarabeni de a-l onora și în felul acesta pe marele lingvist care a cucerit lumea plecând de pe meleagurile Moldovei și îi felicităm pentru faptul de a fi reușit să organizeze aceste manifestări, în pofida numeroaselor dificultăți cu care știm că se confruntă.

Îi urăm cu această ocazie, prin intermediul reprezentanților institutului nostru prezenți la solemnitate, multă sănătate și putere de muncă în continuare Domnului Profesor Eugen Coșeriu, pe care așteptăm cu nerăbdare să îl întâmpinăm curînd și la București.

Fie ca acest prilej sărbătorească să contribuie, cel puțin simbolic, la propășirea limbii, a scrierii și a culturii românești, la afirmarea idealurilor noastre de unitate spirituală în toate ținuturile locuite de români.

DIRECTOR

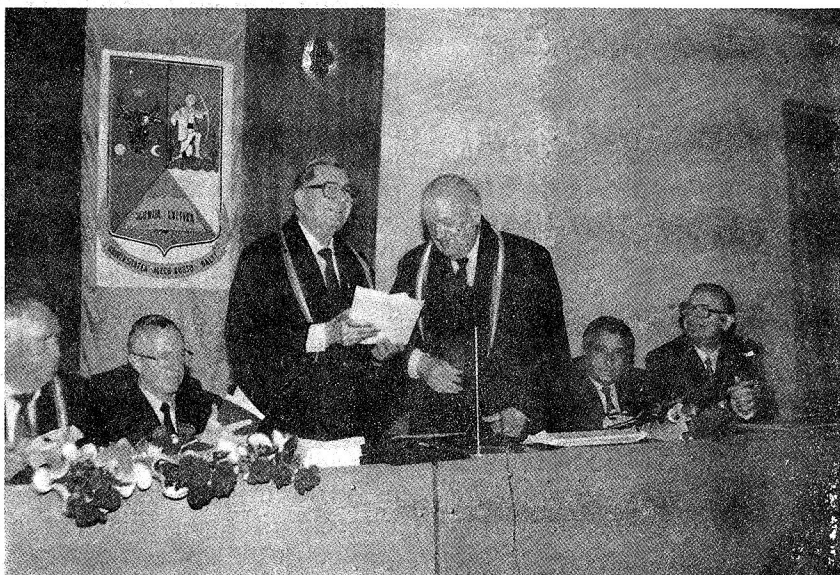
Marius Sala
membru corespondent
al Academiei Române

Gheorghe POPA
Universitatea de Stat
“A. Russo”,
Bălți

COORDONATE ALE VIZIUNII LINGVISTICE COȘERIENE

Am vrea să recunoaștem chiar din capul locului: sîntem conștienți, pe de o parte, de cutezanța noastră (trădă, într-o anumită măsură, după cum vă puteți convinge, și de titlul comunicării), iar pe de altă parte, de acea capacitate de analiză și de sinteză necesară în asemenea situații. De aceea, scopul comunicării e cît se poate de nepretențios. În **primul rînd**, de a repeta un adevăr cunoscut de toți lingviștii: prof. E. Coșeriu ne oferă lucrări în care orice cuvînt, frază, fragment conține o reflecție evidentă sau camuflată (deci, mai mult decît o idee), iar argumentele D-sale, finisate migălos, se așază în construcția verbală ca piatra de temelie în zidul cetății (rămîne numai să regretăm că, nu de puține ori, ne scapă aceste reflecțiuni și aceste argumente). Ne confirmă elocvent acest lucru barem istoria cărții *Introducere în lingvistică*: “Deși a fost scrisă încă în 1951 și avea inițial o destinație foarte limitată (nefiind menită tiparului și circulînd sub formă multiplicată), lucrarea a fost redescoperită după 30 de ani, menționează în prefața traducerii românești Mircea Borcilă, și confirmată, pînă astăzi, ca una dintre cele mai bune introduceri de care dispune disciplina lingvistică pe plan internațional” [1, p. 5]. Și e tot atît de

adevărat că această *Introducere* (ca să cităm din același *Cuvînt înainte* semnat de lingvistul clujean) “a rezistat, în toată această perioadă, la puternicele seisme care au zguduit din temelii disciplina lingvisticii pe plan mondial” [1, p. 6]. Mai mult, am adăuga noi: nu lucrările lui E. Coșeriu, inclusiv cea în cauză, au “rezistat”, ci ele însele “au zguduit din temelii disciplina lingvisticii pe plan mondial”. În **al doilea rînd**, de a veni cu îndemnul stăruitor către lingviști, literați, esteticieni, logicieni, psihologi, filozofi să zăbovească și ei cît mai pe îndelete asupra operei coșeriene, asigurîndu-i că, după această “poposire”, vor mai renunța la unele patalamale (ce consemnează grade, titluri, funcții) și vor efectua o inventariere onestă, zeloasă și, de această dată, numai nu dezinteresată a fisurilor din “urcușul” lor spre ceea ce se cheamă știință lingvistică, literară, estetică, logică, psihologică, filozofică (în genere, convingerea prof. E. Coșeriu e că “lingviști mai buni sînt cei care au o cultură mai vastă decît numai cultura lingvistică” [2, p. 148]. În legătură cu acest fapt, am putea remarca *Lingvistica integrală* (interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu) — o autentică *sinteză* a principalelor idei, **nu numai** lingvistice, emise și generos prefirate de prof. E. Coșeriu pe parcursul ultimelor cinci decenii în diverse monografii, articole, luări de cuvînt, interviuri etc. Anume în “interviul” citat, autorul, în linii mari, își pune scopul de a explica, a elucida, a concretiza, a aprofunda etc. ceea ce D-sa a elaborat și a pus în circuitul lingvistic mondial pînă la ora actuală, dar, avem ferma convingere, e mult mai important că finalitatea acestor reflecții o constituie schițarea obiectivelor de mîine și de poimîine ale științei lingvistice, și nu numai, a căror valorificare e în sarcina și în competența nu numai a unei singure generații și nu numai de lingviști. Intuirea și pro-

Prof. Eugeniu Coșeriu — Doctor Honoris Causa al Universității de Stat “A. Russo” din Bălți.

iectarea coordonatelor viitoare ale investigațiilor lingvistice au devenit posibile tocmai datorită faptului că prof. E. Coșeriu, chiar de la începutul activității sale științifice de amploare, care începe cu perioada uruguayana (1952-1962) și pînă în prezent (însuși D-sa evidențiază, după activitatea din Montevideo, perioada a doua — 1962-1970 și a treia — anii '70-'80), a studiat și a creat nu “pentru carieră, ci numai în interesul Adevărului și Obiectului” [3, p. 3]. Pentru că, ne mărturisește însuși Maestrul, principalul e “să te concentrezi asupra obiectului științei și să judeci care este adevărul științific *numai prin punct de vedere al acestui obiect* (subl. n. — Gh.P.), cu tot ceea ce se deduce din practică” [2, p. 117]. Într-un cuvînt, sarcina primordială a lingvistului (fie pedagog, fie cercetător științific) constă în a face nu lingvistică “pentru gospodine”, “pentru popor”, “după gustul publicului”, ci **lingvistică** pur și simplu [4, p. 85].

Rămînînd fidel acestui principiu în studierea limbajului — or, obiectul lingvisticii a fost și a rămas același — concepția sa lingvistică a fost și este

o constantă “dezvoltare”, adică o teorie sistematică “de revizuire și de completări la anumite lucruri”, cu o “anumită adaptare la condițiile” pe care le avea sau care i se ofereau, sau la “posibilitățile” care nu i se ofereau [2, p. 39-40], care numai se va “amplifica, aprofunda, clarifica și preciza în detalii”, dar care a rămas, în esență, intactă: fie că această concepție (“teorie sistematică”) se referă la examinarea limbajului ca fenomen eminent social în ipostaza sa fundamentală (articulată), fie la interpretarea dihotomiilor sau trihotomiilor (semnificare/denotare, semantic/ontologic, tip/sistem/normă, sistem/normă/limbă, desemnare/semnificare/sens ș.a.), fie la chestiuni legate de traducere, de educație și politică lingvistică etc.

Faptul că orice lingvist, indiferent de problema sau fenomenul ce-l interesează — aspecte teoretice sau practice ale limbajului, fenomene lingviale naționale sau particularități universale, ceea ce există deja sau ceea ce poate apărea în limbă etc., — beneficiază, prin opera științifică a prof. E. Coșeriu de o soluție judicioasă

sau de o sugestie plauzibilă, nu trebuie să surprindă pe nimeni. Vorba e că D-sa creează o operă științifică universală și nu mai puțin națională, pentru că credoul D-sale constă în faptul "că e foarte important tot ce e al nostru, însă ceea ce este și al altora este încă mai important pentru că este încă mai al nostru" [3, p. 3]¹.

Discutînd permanent nu cu lingviști "obscuri", "necunoscuți", dar cu Ferdinand de Saussure, cu Hjelmslev, cu Bloomfield ș.a., adică cu oameni care au "cădere în cultura și știința universală" [3, p. 3], omul de știință E. Coșeriu nu face altceva decît să promoveze consecvent, mai întîi de toate, principiul tradiției în lingvistică, adică să crezi "că toți oamenii de bună-credință au fost totdeauna sinceri, și trebuie să-i consideri pe toți, să consideri că toți au văzut ceva în limbaj" [2, p. 117]. Firește, a "văzut ceva în limbaj" și prof. E. Coșeriu, numai că acest "ceva" coșerian — din cauză că este rezultată a unei "concepții despre obiect" și, rețineți, a unei "cunoașteri intuitive, antepredicative, despre obiect" [3, p. 5] — fie că este pentru unii încă inaccesibil discernămîntului lor lingvistic, fie că este pentru alții "un Proteu cu mii de fețe" (Al. Philippide), fie că, pentru a treia categorie de lingviști, este inteligibil — deși numai în aparență. Astfel, pentru profesorul de la Tübingen, limbajul ca atare (a) s-a creat "ca să putem opera intelectual și să vorbim despre lume, să o studiem ș.a.m.d. și să ne înțelegem noi între noi cu privire la lume și cu privire la ce putem să facem în lume" [2, p. 101]; (b) este "activitate liberă și creatoare" [2, p. 68]; (c) este "factorul constitutiv al națiunii și, deci, și al statului" [6, p. 182]; (d) este, "pe de o parte, baza culturii, a întregii culturi și, pe de altă parte, este o formă a culturii" [2, p. 102]; (e) este "manifestarea modului de a fi al omului, adică manifestarea alterității omului" [6, p. 182]; (f) nu

este "filozofie, ci e cunoaștere, totdeauna, numai intuitivă" [2, p. 105]; (g) este "o continuă atribuire a eului. I se atribuie celui alt aceași conștiință cu a vorbitorului" [7, p. 22]; (h) nu este "declarație despre esență, ci reprezintă pur și simplu esența" [2, p. 105]; (i) nu acceptă "lumea așa cum i se dă, ca o serie infinită de impresii totdeauna fugare și provizorii, ci organizează lumea în semnificații" [2, p. 101]; (t) "spune numai ce înseamnă, însă nu spune dacă obiectul există sau nu există" [2, p. 47]; (j) nu afirmă "nici adevărul, nici neadevărul, este anterior (existenței lucrurilor — Gh. P.)" [2, p. 47]. Cantitatea dimensiunilor "coșeriene" ale limbajului poate, la o adică, să depășească inventarul grafemelor românești, dar și acestea sînt suficiente pentru a ne convinge că acel "ceva" detectat de prof. E. Coșeriu în limbajul uman nu numai că se deosebește de ceea ce, tradițional, vedem noi în el și — de ce să nu recunoaștem — va "da de furcă", încă multe decenii înainte, cercetătorilor lingviști.

Și tot în baza acestor "dimensiuni" — parcă vrea să ne sugereze prof. E. Coșeriu — lingvistica își revendică dreptul nu pur și simplu la existență, ci la un loc de cinste la "masa" științelor, folosindu-se, în plus, și de privilegiul de a fi considerată încă în vîrsta majoratului: deși "încărunțită" nu atât de ani, cît, mai ales, de înțelepciune, ea are de realizat înainte mult mai multe decît a realizat pînă acum.

În același context, considerăm rezonabil a aminti și de comportamentul "deontologic" al omului și savantului E. Coșeriu, care (comportament) nu numai că întregeste, dar și explică coordonatele perene ale operei sale științifice. Astfel, E. Coșeriu e **OMUL** pentru care principiile în viața politică și în viața personală "sînt principii de morală universală", adică "să ai totdeauna încredere în om — nu numai în tine

Însuși, ci și în fiecare om — și să încerci să-l înțelegi din punctul lui de vedere, chiar cînd îți pare că procedează greșit sau cînd modul lui de a se purta îți aduce dezavantaje, neplăceri ș. a. m. d. Deci, tocmai, să nu răspunzi neplăcerilor care ți se fac, sau nedreptăților care ți se fac, cu alte nedreptăți și, în măsura în care îți este posibil, să-i ajuți pe ceilalți, mai ales să se găsească pe ei înșiși, și să nu urăști pe nimeni. Ura nu poate fi un principiu de viață” [2, p. 116]. Dar, în ultimă instanță, “nu ne putem pierde vremea combătînd toate prostiile care sînt totdeauna mult mai multe decît lucrurile inteligente” și “dacă scrii o carte ca să-l combați” pe cineva “înseamnă că-i dai importanță, pe cînd, de fapt, trebuie pur și simplu să-l uiți” [3, p. 3].

E. Coșeriu e **SAVANTUL** care a manifestat și manifestă interes sporit față de noile direcții în lingvistică, dar niciodată nu s-a conformat modei, nu a făcut “concesii teoriilor eronate sau false” [2, p. 121], pentru că “realitatea limbajului nu se poate sacrifica... nimănui” [2, p. 120] și trebuie de respectat “principiul de a spune lucrurile așa cum sînt”, “așa cum se prezintă conștiinței subiectului” [2, p. 121], expunîndu-le “în mod simplu, fără să le simplifici” [2, p. 129]. Maestrul consideră, pe bună dreptate, că “cine spune numai lucruri noi nu spune nimic nou, fiindcă asta înseamnă că disprețuiește toată tradiția și toată inteligența oamenilor de pînă la el” [2, p. 117]. Mai mult decît atît: pentru compatriotul nostru “activitatea științifică și activitatea lingvistică sînt și forme de conduită, forme de purtare” [2, p. 133]. Ce bine ar fi ca aceste mărturisiri coșeriene să fie concepute de către toți savanții de azi și de mîine, drept precepte, drept precepte contagioase.

...Citești opera științifică a prof. E. Coșeriu și, meditănd îndelung asupra celor citite, încerci un dublu sentiment: pe de o parte, de semeție —

doar avem norocul să fim contemporanii lui E. Coșeriu (I), iar pe de altă parte, de culpabilitate — oare nu prea apăsătoare povară lăsăm lingviștilor — și, poate, nu numai lingviștilor — din mileniul al treilea?!

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Eugenio Coșeriu, **Introducere în lingvistică**, Cluj, 1995.
2. **Lingvistica integrală**, *Interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu*, București, 1996.
3. **Ființă și limbaj**, *Interviu cu Eugenio Coșeriu*, Echinox, Cluj, 10-11-12, 1996.
4. Eugeniu Coșeriu, **Alteritate, toleranță și masochism**, *Dialog cu un elev despre politica și etica lingvistică*, RLȘL, 1997, nr. 3.
5. Eugen Coșeriu, **Deontologia culturii**, în cartea sa, *Prelegeri și conferințe (1992-1993)*, Iași, 1994.
6. Eugen Coșeriu, **Unitate lingvistică — unitate națională**, în cartea sa, *Prelegeri și conferințe (1992-1993)*, Iași, 1994.
7. Eugen Coșeriu, **Filozofia limbajului**, în cartea sa, *Prelegeri și conferințe (1992-1993)*, Iași, 1994.

NOTE

¹ “Cu cît nu vom căuta specificul național, opina magistrul în cadrul unei conferințe, cu atît mai mult vom găsi, cu atît mai mult îl vom exprima, fiindcă tocmai ocupîndu-ne de universal, din perspectiva noastră și cu posibilitățile noastre, cu tradițiile noastre, vom prezenta oricum o voce, fără îndoială, o voce umană, însă în același timp, o voce umană care se va recunoaște ca voce românească, ca voce cu timbru românesc” [5, p. 176].

Eugenia BOJOGA
Institutul de Lingvistică,
Chișinău

REPERCUSIUNEA TEORIEI SEMANTICE A LUI E. COȘERIU ÎN FOSTA U.R.S.S. (CU PRIVIRE LA CÎMPUL LEXICAL)

1. Un aspect important al pătrunderii doctrinei lingvistice a lui Eugeniu Coșeriu în fosta U.R.S.S. îl constituie și domeniul semanticii. Alături de repercusiunea concepției privind raportul dintre *sincronie*, *diacronie* și *istorie* [2] și a trihotomiei *sistem*, *normă*, *vorbitură* [3], domeniul lexematicii se configurează în mod distinct în peisajul de ansamblu al receptării.

Printre substanțialele contribuții pe care Eugeniu Coșeriu le aduce în domeniul investigației limbilor istorice*, s-a impus întâi de toate fundamentarea semanticii structurale. Acest domeniu reprezintă, în viziunea exegetului M. Borcilă, sectorul cel mai profund explorat și mai extensiv probat prin investigații descriptive din întregul cîmp al cercetării lingvistice coșeriene și, în această privință, "școala de la Tübingen", constituită în jurul profesorului Coșeriu, a devenit cel mai bine cunoscută pe plan internațional [4, p. 52]. Iar W. Dietrich și H. Geckeler consideră că teoria semantică dezvoltată de Coșeriu este,

indiscutabil, modelul cel mai complet și cel mai coerent prezentat pînă în prezent. Lingviștii germani își sprijină afirmația pe faptul că E. Coșeriu nu se limitează la dezvoltarea unei semantici sincronice, ci fundamentează o semantică diacronică structurală care cuprinde de asemenea structurile sintagmatice, precum și domeniul numit tradițional formarea cuvintelor [5, p. 2]. În plus, concepția sa semantică nu se află în stare de teorie pură, dat fiind că a fost aplicată deja la franceză [cf. 6], portugheză [cf. 7], spaniolă [cf. 8], română [cf. 9], italiană [cf. 10] și la alte limbi.

Lexematica lui E. Coșeriu, deși coincide în parte cu semantică structurală dezvoltată de J. Lyons, A. J. Greimas și B. Pottier, a fost elaborată independent și este singura formă a semanticii structurale care prevede toate structurile lexicale dintr-o limbă. Spre deosebire de acești semanticieni care tratează doar cîmpul lexical, Coșeriu integrează în lexematică și formarea cuvintelor din punct de vedere al conținutului, precum și relațiile de combinare sau sintagmatice.

2. E. Coșeriu se delimitează de la bun început — din primul studiu *Pour une sémantique diachronique structurale* [11] de lexicologia și semantică tradițională prin circumscrierea obiectului de investigație al lexematicii care se ocupă de studierea relațiilor între conținuturile lexicale ale unei limbi. Spre deosebire de lexicologia tradițională care nu a fost structurală — adică bazată cel puțin implicit pe opoziții funcționale, pentru că nu a făcut distincția între semnificat și lucrul desemnat, iar în cadrul semnului limbii între expresie și conținut — savantul se rialiază la punctul de vedere al conținutului ca atare. Interpretînd limba ca locul diferențierilor intuitive și adoptînd ca principiu de bază organizarea propriu-zis lingvistică a lexicului, Coșeriu se va ocupa de studierea funcției lexicale, adică de structurarea primară a experienței prin intermediul "cuvintelor".

Posibilitatea unei semantici structurale atât sincronice, cît și diacronice Coșeriu o demonstrează prin identificarea structurilor lexema-

* Prin "limbă istorică" E. Coșeriu înțelege acea limbă care "a devenit, s-a format în istorie și este recunoscută în istorie de către propriii ei vorbitori și de către vorbitorii altor limbi, prin faptul că e numită printr-un nume propriu, printr-un adjectiv propriu (și adjectivele pot fi proprii), de exemplu, limba română, limba franceză, limba engleză ș.a.m.d." [1, p. 184].

tice existente într-o limbă funcțională. În acest scop combină teoria câmpurilor conceptuale Trier-Weisgerber cu doctrina funcțională a opozițiilor lingvistice, impunându-se astfel ca primul semantician care a aplicat principiile structurale la semantica diacronică [cf. 12, p. 20]. Pentru a stabili baza și cadrul descrierii lexicului și în perspectiva unei investigații coerente, savantul recomandă, în *Structure lexicale et enseignement du vocabulaire*, să distingem ceea ce e lingvistic; ceea ce e sistemic de ceea ce e extrasistemic; ceea ce e structurat de ceea ce e facultativ. Prin urmare, înainte de abordarea structurilor lexicale propriu-zise sînt indispensabile următoarele distincții: între "lucruri" și "limbaj"; între "limbajul primar" și "metalingvaj"; între sincronie și diacronie; între "tehnica discursului" și "discursul repetat"; între "arhitectura" și "structura" limbii; între "sistemul" și "norma" limbii; între relațiile de semnificație și relațiile de desemnare [13, p. 87-142].

Operînd distincția crucială între semnificat, desemnare și sens — ca reprezentînd trei tipuri diferite de conținut lingvistic, semnificatul fiind structurarea într-o limbă a posibilităților de desemnare —, Coșeriu delimitează semnificatul lexical de cel categorial, instrumental, sintactic și ontic, definind obiectul lexematicii ca investigație doar a semnificatului lexical [14, p. 207]. Faptul că se ocupă în exclusivitate de semnificatul lexical, i. e. structurarea relațiilor de semnificație îi asigură lexematicii un loc distinct în cadrul semanticii actuale. Prin aceasta se deosebește totodată de alte discipline lexicologice numite de asemenea "structurale" și care se referă la semantică în sensul larg al termenului: "Aceste puncte de vedere (onomasiologic și semasiologic — E. B.) sînt perfect legitime, dar sînt diferite de punctul de vedere lexematic, care se referă numai la relațiile lexicale ale aceleiași limbi funcționale (sistem lingvistic)" [15, p. 164].

În studiile următoare *Lexikalische Solidaritäten* [16, p. 143-161] și *Les structures lexematiques* [15] Coșeriu definește structurile ce pot fi

identificate în lexicul unei limbi. Astfel, examinînd relațiile de conținut din domeniul lexicului (sau al vocabularului), relații pe care le numește *lexematice*, E. Coșeriu deosebește două mari tipuri de structuri ce iau naștere pe baza acestor relații: *paradigmatice* și *sintagmatice*. Cu privire la structurile paradigmatică, savantul deosebește două tipuri: structuri *primare* — câmpul lexical și clasa lexicală — și *secundare* — modificarea, dezvoltarea și compoziția. În cadrul structurilor sintagmatice sînt evidențiate trei tipuri: afinitatea, selecția și implicația.

3. Prezentînd doar schematic modelul teoretic propus de E. Coșeriu, menționăm că în fosta U.R.S.S. au fost cunoscute toate studiile sale de semantică. Traducerea în limba rusă a studiului *Lexikalische Solidaritäten* [17, p. 93-104] a contribuit la răspîndirea concepției lexematice, întrucît Coșeriu prezintă aici modelul teoretic al concepției sale și descrie toate structurile care pot fi stabilite într-o limbă. Astfel, accesul lingviștilor sovietici la lexematică fiind facilitat prin această traducere, ei iau în dezbateri concepția semantică a lui Coșeriu, fie că o prezintă în ansamblu, formulînd aprecieri globale, fie că iau în dezbateri structurile lexematice, asumîndu-și conceptele principale din această teorie. La momentul respectiv — anii '70 și '80 — atenția lingviștilor sovietici era orientată spre nivelul lexical al limbii, discuțiile desfășurîndu-se în jurul organizării structurale a vocabularului și a posibilităților sale de abordare, a statutului semnificației lexicale în contextul mai larg al denominării lingvistice. Motivația pentru receptarea teoriei semantice a lui Coșeriu se înscrie în aceeași dorință de sincronizare cu lingvistica occidentală: "Semasiologia sovietică dezvoltă cele mai bune tradiții ale lingvisticii autohtone, studiind planul conținutului ca principală componentă a limbii (...). Totodată, lingvistica noastră, reacționînd cu multă înțelegere la procesele care au loc în știința mondială, asimilează tot ce este nou și util din teoriile semantice de peste hotare" [18, p. 19].

Dovada elocventă a repercu-

siunii lexicomatiicii în fosta U.R.S.S. o constituie dezbateră în jurul concepției integraliste de câmp lexical. În acest sens un prim aspect, "de suprafață", al receptării se configurează din menționările sau expunerile la modul general a contribuției coșeriene în acest domeniu. Astfel, A. Ufimțeva, A. Leontiev, S. Berejan, M. Borodina, V. Gak, G. Stepanov, S. Semčinski ș.a. în diverse contexte reliefează contribuția coșeriană în acest domeniu, fie prezentînd-o în ansamblu, fie făcînd trimitere la studii concrete.

3.1. A. Leontiev, bunăoară, examinînd problema mecanismului psiholingvistic de producere a vorbirii și importanța faptului de a opera cu unitățile semantice, menționează: "Recent, cu un studiu consistent în care sînt prezentate ca opuse în mod clar "cîmpul semantic" ca noțiune abstract-logică și noțiunea de "solidaritate" ca referitoare la vorbire, s-a impus Eugeniu Coșeriu" [19, p. 197].

3.2. În contextul prezentării situației actuale din semantică, A. Ufimțeva va consemna că "ultimele decenii în dezvoltarea lingvisticii se remarcă prin interesul sporit față de studierea laturii conținutului limbilor în general și a semanticii lexicale în particular. În acest sens se întreprind numeroase tentative de a studia lexicul ca nivel structural organizat al limbii. Pentru confirmare a se vedea E. Coșeriu, *Structure lexicale et enseignement du vocabulaire*, 1966; tot el, *Pour une sémantique diachronique structurale*, 1964" [20, p. 28].

3.3. S. Berejan încadrează concepția coșeriană printre elementele indispensabile investigației semantice: "În prezent există suficiente fundamente teoretice pentru descrierea integrală a relațiilor semantice și a fenomenelor care se bazează pe acestea, în lumina celor mai noi postulate ale lingvisticii actuale. În calitate de bază științifică pentru interpretarea unor astfel de fenomene pot servi, de exemplu, teoria cîmpurilor conceptuale a lui Duchacek, lexicomatiica lui Coșeriu" [21, p. 141].

3.4. Un comentariu pertinent formulează M. Borodina și V. Gak,

menționînd că anume E. Coșeriu este cel care transferă metodologia structurală din fonologie în lexicologie: *Metodologia analizei lexicale*, cum se știe, a apărut din metodologia cercetărilor fonetice. Aceasta e demonstrat foarte bine în lucrarea lui E. Coșeriu *Für eine strukturelle diachrone Semantik* (Darmstadt, 1978)" [22, p. 36]. Autorii își asumă perspectiva de abordare diacronică a semanticii structurale propusă de Coșeriu în acest studiu, abordare ce se axează pe cercetarea dezvoltării istorice a cîmpurilor lexicale: "E. Coșeriu deosebește două tipuri de schimbări în istoria limbii (...). Schimbările nefuncționale afectează numai semnificantul (de exemplu, folosirea lui *jument* în loc de *cavale*, care la rîndul său l-a înlocuit pe *ive*). Aici cuvintele materiale s-au schimbat, dar referentul însuși (obiectul și noțiunea care îl reflectă) nu s-a schimbat. Schimbările funcționale produse în lexic afectează și semnificatul (signifié). Astfel, cînd cuvîntul *tête* l-a înlocuit pe *chef* pentru desemnarea capului, cuvîntul *chef* s-a păstrat totuși în limbă, ceea ce a provocat și o schimbare a raportului dintre denotatele celor două cuvinte (...) Macro-cîmpul s-a schimbat nu numai în planul semnificantelor, dar și în planul semnificatelor. E. Coșeriu consideră că anume aceste schimbări funcționale sînt realmente semantice, deoarece ele afectează planul conținutului (...). De aici el trage concluzia că sarcina principală a lexicologiei istorice (adică a lexicomatiicii diacronice — E. B.) este studierea schimbărilor în planul conținutului, apariția și dispariția trăsăturilor distinctive la anumite unități lexicale" [22, p. 76].

3.5. Tipologia cîmpurilor lexicale propusă de E. Coșeriu este semnalată de G. Stepanov în manualul de gramatică și semantică a limbilor române: "De rînd cu Weisgerber, E. Coșeriu împarte cîmpul lexical în cîteva tipuri" [23, p. 36-37], referindu-se la studiul coșerian *Vers une typologie des champs lexicales*.

3.6. S. Semčinski în manualul său de lingvistică generală preia literal definiția coșeriană de cîmp lexi-

cal: "Cîmpul semantic mai este numit și lexical. Vocabularul este o mulțime ce se constituie din diferite submulțimi (...). Cîmpul lexical este paradigma formată din lexeme care divizează o zonă de semnificație comună și se află în opoziție unele cu altele" [24, p. 142]. Bazîndu-se pe același studiu coșerian ca și Stepanov, lingvistul kievean expune detaliat tipologia coșeriană a cîmpurilor lexicale: "Distingem cîmpuri unidimensionale (simple și lineare) și pluridimensionale (complexe). Cîmpurile unidimensionale se bazează pe opozițiile privative, graduale și echipolente și sînt antonimice, graduale și seriale. Cîmpurile pluridimensionale sînt bidimensionale și pluridimensionale. Primele se divizează în cîmpuri corelative și necorelative, celelalte — în ierarhizante și selecție..." [24, p. 143].

4. În cadrul lexematicii cîmpul lexical ocupă un loc preferențial, fiind structura paradigmatică fundamentală a lexicului. În viziunea lui Coșeriu "un cîmp lexical este, din punct de vedere structural, o paradigmă lexicală care rezultă din repartizarea unui conținut lexical continuu între diferite unități prezente în limbă ca cuvinte și care se opun în mod imediat unele altora prin intermediul unor trăsături distinctive minimale" [16, p. 145]. Lingviștii ruși preocupați de alcătuirea dicționarelor ideografice, de descrierea relațiilor lexicale, iau în discuție conceptul de "cîmp lexical" sau îl aplică la descrierea faptelor lexicale.

4.1. S. Berejan se referă la specificul cîmpului ca structură lexicală de bază a lexicului în raport cu structurile fonologice: "În pofida posibilităților de transferare a tezelor principale din fonologie în lexicologie, e imposibil să nu sesizăm specificul structurilor lexicale în comparație cu structurile fonologice. Asupra diferențelor esențiale dintre aceste două tipuri de structuri insistă E. Coșeriu în unul dintre studiile sale" [25, p. 191]. Diferențele remarcate de E. Coșeriu sînt asumate de S. Berejan ca fundament pentru ilustrarea caracterului specific al cîmpurilor conceptuale, specificitate ce ar consta în următoarele: "1. În cîmpurile

conceptuale arhilexemele pot fi de cîteva niveluri (*pom*, de exemplu, se manifestă ca arhilexem în raport cu *cîreș* și întră, la rîndul său, în arhilexemu *copac*) (...), în timp ce în sistemul fonologic așa ceva nu se observă. Nu există arhifoneme care să cuprindă, de exemplu, toate consoanele surde și care, la rîndul lor, să intre într-un arhifonem care ar cuprinde toate consoanele în general. 2. În cîmpurile conceptuale din diferite limbi întreaga substanță semantică se structurează în mod specific (...). În structurile fonologice din diferite limbi nu e obligatoriu să fie exprimată toată substanța fonologică posibilă; fiecare limbă selectează și organizează doar o parte din această substanță generală (...). 3. Același lex[em] poate să aparțină concomitent la mai multe cîmpuri conceptuale (de exemplu, lex[emul] *cale*, constituind nucleul în cîmpul "Cale de deplasare" face parte și din cîmpul "Cale de comunicare", alături de *magistrală*, *arteră* (...), pe cînd unul și același sunet nu poate să aparțină în același timp sistemului de consoane și sistemului de vocale sau să facă parte concomitent și din grupul consoanelor surde și al celor sonore. 4. În lexicologie sînt posibile neutralizări între elementele unor cîmpuri diferite (...). În fonologie însă astfel de neutralizări între elementele diferitelor structuri sînt inadmisibile (...). Aceste particularități se manifestă în mod clar la analiza materialului în plan lexicologic și nu pot să nu fie luate în considerare" [25, p. 191-192].

4.2. G. Șciur afirmă că "printre concepțiile actuale despre cîmp în care această categorie este interpretată ca fenomen paradigmatic, tot mai mult în ultimii ani atenția cercetătorilor este atrasă de concepția lui E. Coșeriu" [26, p. 41]. Lingvistul rus discută ambele tipuri de structuri lexematice, insistînd totuși asupra celor paradigmatic: "E. Coșeriu definește cîmpul lexical (*champ lexical*) sau cîmpul cuvîntului (*Wortfeld*) ca o paradigmă lexicală sau ca un ansamblu de lexeme unite prin valoarea lor lexicală comună (*valeur*) și care se opun între ele prin deosebirile de conținut lexical minimal.

În calitate de exemple care ar ilustra definiția câmpului dată mai sus, E. Coșeriu aduce următoarele grupuri de lexeme: *froid, tiède, chaude, brulant* din franceză și *jung, neu, alt* din germană [26, p. 41-42]. În definiția coșeriană a câmpului și în exemplele care o ilustrează Șciur declară că nu e clar pe ce temei elementele câmpului trebuie considerate ca fiind opozitive, reproșându-i lui Coșeriu că trăsătura comună a unor perechi precum: *rece-fierbinte, tânăr-bătrîn*, ar fi una extralingvistică [26, p. 42]. Lexemele ce fac parte din câmpurile la care se referă Șciur, de exemplu, *froid-chaude*, își repartizează între ele zona de conținut "temperatura aerului" și, în același timp, se opun printr-o trăsătură distinctivă minimală, adică în comparație cu conținutul comun, au o trăsătură în plus. Cît privește observația lui Șciur, conform căreia particularitatea comună a lexemelor pe care el le reproduce ar fi una extralingvistică, menționăm că, de fapt, este tocmai invers, dat fiind că în realitatea extralingvistică astfel de distincții precum "*rece*"—"cald", "*tânăr*"—"bătrîn" ș.a. nu se constată. Vorbitorii sînt cei care operează distincțiile respective în limba lor maternă, "clasificînd" realitatea extralingvistică în mod intuitiv, nu după criterii logice. În consecință, este vorba de o organizare idiomatice, și nu logică.

În viziunea lingvistului rus, definirea câmpului ca paradigmă, iar a clasei — ca ansamblu de lexeme, unite prin semul comun, trăsătură proprie și câmpului, fac ca diferențele dintre conceptele respective să fie confuze, lipsite de precizie: "Cu toate argumentele pe care le aduce Coșeriu, credem că afirmația autorului conform căreia verbele *kaufen* și *verkaufen* se referă la câmp, iar *fragen* și *antworten* — la clasă, nu este destul de convingătoare, deoarece și în primul, și în al doilea caz semul comun este extralingvistic, iar lexemele, după părerea lui E. Coșeriu, sînt opozitive. Atunci în ce constă deosebirea dintre câmp, clasă și paradigmă?" [26, p. 43].

În afară de aceasta, continuă Șciur, "dacă e să fim de acord cu E.

Coșeriu, atunci diferența dintre câmp și clasă constă în faptul că pentru câmp este caracteristică combinarea lexicală, pentru clasă — și cea gramaticală; în acest caz se pune întrebarea: "cum pot câmpurile să fie concomitent și fenomen paradigmatic și fenomen sintagmatic?" [26, p. 143]. Credem că aceste afirmații ale lui Șciur reprezintă o consecință a faptului că el nu-și asumă distincția coșeriană de bază între structurile paradigmatică și cele sintagmatice. Or, Coșeriu, cum se știe, consideră atît câmpul lexical, cît și clasa lexicală ca fiind structuri paradigmatică, definind câmpul drept "paradigma care rezultă din distribuirea unui conținut lexical continuu", iar clasa — "totalitatea lexemelor care, independent de câmpurile lexicale, intră în relație printr-o trăsătură distinctivă comună" [16, p. 147].

Mai mult, după părerea lui Șciur, Coșeriu ar încerca să demonstreze că câmpul lexical se prezintă în limbă ca un dat obiectiv, admițînd totodată existența, alături de câmpurile lexicale și cele conceptuale și a câmpurilor asociative: "Câmpurile asociative, în viziunea lui E. Coșeriu, se deosebesc de cele lexicale prin faptul că sînt centrifuge, în timp ce câmpurile lexicale sînt centripete" [26, p. 145]. Dar argumentația lui Coșeriu în acest sens nu este deloc convingătoare pentru Șciur, în special "din cauza folosirii unor definiții și a unor termeni contradictorii care, în esență, înseamnă fenomene omogene, deși sînt introduse pentru delimitarea unor fenomene apropiate, dar diferite sau sînt de prisos, întrucît înseamnă același lucru" [26, p. 147]. Șciur confundă pur și simplu lucrurile, deoarece E. Coșeriu insistă în studiile sale de semantică structurală asupra faptului că atunci cînd abordăm câmpurile semantice, e necesar să facem o primă distincție între câmpul asociativ, cel conceptual și cel lexical [cf. 14, p. 143-162]. "Câmpurile asociative" constituie o structură de care s-au ocupat mai ales Ch. Bally, G. Matoré, P. Guiraud. La acești autori este vorba nu de o structură propriu-zisă, ci de configurații: ei nu utilizează procedeul trăsăturilor distinctive sau al opozițiilor

semantice pentru a ajunge la semnificat, ci asociază un semn altui semn, asociațiile fiind stabilite prin similitudine sau contiguitate. În afară de aceasta, asociația se referă la "lucrurile" desemnate, și nu la unitățile lingvistice propriu-zise. Câmpurile conceptuale sînt câmpuri organizate și delimitate sub aspect lingvistic, în timp ce câmpul lexical este o paradigmă care rezultă din divizarea conținutului în diferite unități și aceste unități se opun unele altora prin intermediul unor trăsături distinctive minimale.

Autorul monografiei îi obiectează lui Coșeriu și faptul că în cercetarea lexicului el nu face diferențiere între abordarea semasiologică și cea onomasiologică. Or, E. Coșeriu, deja în *Pour une sémantique diachronique structurale*, stabilind obiectul de studiu al semanticii structurale (care este conținutul lexical), se detașează de abordarea semasiologică și de cea onomasiologică, justificînd semantica dublu: prin obiectul de studiu (existența structurilor lexicale de conținut) și prin dezvoltarea sa în raport cu semantica tradițională care nu examina structurile conținutului ca atare [11, p. 18-25]. Probabil că Șciur ori nu a cunoscut toate studiile de semantică ale lui Coșeriu, ori în manieră tipic "sovietică" îi caută și îi găsește (în mod obligatoriu!) "contradicții interne".

4.3. Iu. Karaulov face o clasificare a definițiilor noțiunii de "câmp", încadrîndu-le în trei categorii. Autorul mărturisește că aceste definiții au fost selectate în așa fel, încît în ansamblul lor să caracterizeze cît mai complet noțiunea de câmp. Deși al doilea criteriu după care s-a condus autorul a fost tendința de a nu repeta definițiile aduse în lucrările precedente — adică inclusiv monografia citată a lui Șciur —, Karaulov începe chiar cu definiția coșeriană: "Câmpul semantic reprezintă în plan structural paradigma lexicală care se constituie la segmentarea continuumului lexico-semantic în diferite secțiuni, care corespund unor cuvinte aparte ale limbii. Aceste secțiuni se opun reciproc în baza unor particularități de conținut. De exemplu, în

limba germană seria *jung-neu-alt* reprezintă un câmp semantic. Un câmp lexical poate fi inclus în alt câmp de nivel superior" [27, p. 24].

Luînd în discuție principiile de constituire a câmpurilor, Iu. Karaulov distinge câmpul asociativ, conceptual și semantic, evidențiind clar și interpretînd corect locul acestora în cadrul concepției coșeriene: "La Coșeriu câmpului asociativ și celui conceptual li se opune câmpul lexical. În câmpurile asociative, după părerea lui Coșeriu, cuvintele care fac parte din structura lor, intră în relație cu nucleul forțelor centrifuge, în timp ce în câmpul lexical acționează forțe centripete" [27, p. 174].

Abordînd problema structurării externe a câmpurilor, lingvistul rus consideră că această problemă se află în strînsă dependență cu stabilirea și sistematizarea relațiilor între câmpuri. În vasta bibliografie asupra problemei, menționează Karaulov, nici unul dintre lingviști nu și-a manifestat scepticismul în privința posibilității unei astfel de sistematizări, iar obiect al discuției îl constituie două aspecte: cum ar trebui realizată această sistematizare și cum ar trebui evaluat rezultatul ei. Unii cercetători, continuă Karaulov, înclină să limiteze importanța unui astfel de rezultat la cadrul lexicografiei (sau al dicționarului). Alții, generalizînd rezultatul descrierii câmpurilor, apreciază relevanța acestei abordări din perspectiva reproducerii în limbă a "tabloului lumii". Baza teoretică a unei asemenea bifurcări "o putem găsi la Coșeriu care, caracterizînd lexicul în general ca ultima treaptă ce leagă limba nemijlocit de realitate, consideră că clasificarea obiectivă a realității este reflectată în terminologia specială, pe cînd în domeniul limbii "naturale" această clasificare se aplică doar la relațiile din interiorul lexicului. De fapt, noi cunoaștem "desemnările" terminologiei în măsura în care ne sînt cunoscute domeniile respective ale științei și tehnicii și nu în măsura în care noi cunoaștem limba respectivă" [27, p. 174]. Așadar, Karaulov își asumă postulatul de bază al lui Coșeriu, conform căruia în câmpurile semantice nu este reprezentată deloc

taxonomia realității, ci structurarea acestei realități prin limbă, iar despre "tabloul lumii" se poate vorbi doar cu referire la limbajul științei.

5. Un alt aspect al receptării concepției coșeriene cu privire la câmpul lexical îl reprezintă adoptarea unor concepte fundamentale — *lexem*, *arhilexem*, *clase*, *lexematică* — indispensabile pentru descrierea structurilor lexematice. După Coșeriu, *lexemele* sînt unități semantice ale lexicului; "o unitate de conținut lexical exprimată în sistemul lingvistic este un *lexem*"; "unitatea al cărei conținut este identic cu conținutul comun a două sau a mai multor unități ale unui câmp (sau a unui câmp întreg) este un *arhilexem*" [12, p. 173].

5.1. În tratatul de lingvistică generală, în capitolul despre organizarea structurală a lexicului, autorii insistă asupra organizării interne a vocabularului, menționîndu-se că: "Există mai multe definiții ale noțiunii de 'lexem' (...). E. Coșeriu are în vedere prin conceptul de *lexem* numai conținutul lexical (*significations lexicales*)" [28, p. 412-413].

5.2. A. Ufîmțeva, tratînd despre sistemul lexico-semantic al limbii, își însușește conceptul de "lexem": "Unitatea fundamentală a nivelului lexical al limbii îl reprezintă cuvîntul ca un tot întreg în ansamblul formelor și al semnificațiilor sale, unitate denumită în mod tradițional *lexem*" [29, p. 249].

5.3. În alt context A. Ufîmțeva se oprește asupra definiției noțiunii de *lexem* atît la Coșeriu, cît și la Pottier: "Dacă B. Pottier numește *lexem* doar 'morfemul de rădăcină' în opoziție cu cel flexionar (*chantons* — monem, *chant* — *lexem*, — *ons* — morfem), E. Coșeriu [în *Pour une sémantique diachronique structurale*] înțelege prin *lexem* doar conținutul lexical (*significations lexicales*)" [20, p. 75].

5.4. Iu. Karaulov remarcă: "Orice unitate de limbă care există sub forma unui cuvînt simplu, este din punct de vedere al conținutului un *lexem*. Unitatea care corespunde întregului conținut al câmpului este un *arhilexem*. Dar întrucît câmpurile lexicale se referă la diferite niveluri, atunci și *arhilexemele* pot fi de diferite niveluri" [27, p. 24].

5.5. V. Makarov consemnează

că "studiile în domeniul organizării sistematice a dicționarului au arătat că structurile lexical-semantice de tipul câmpului se caracterizează prin prezența unui membru special, a cărui structură semantică reflectă plenar trăsăturile de sens ale întregului câmp (să-l numim membru principal). În axiomaticele lui B. Pottier și E. Coșeriu acestei noțiuni îi corespunde termenul de *arhilexem*" [30, p. 171].

5.6. S. Berejan operează cu conceptele coșeriene respective. Astfel, "*arhilexemul* are un conținut mai larg și cuprinde toate *lexemele* care i se subordonează"; cu alte cuvinte, "*arhilexemul* se conține ca parte componentă în fiecare *lexem* luat separat, iar *lexemele* se deosebesc prin prezența în plus a unor trăsături distinctive (*seme*)" [25, p. 124]. "Dacă considerăm, urmîndu-l pe E. Coșeriu, că *lexemul* e o zonă de conținut limitată la unitatea semnificativă (*semem*), adică dacă recunoaștem că *lexemul* reprezintă o oarecare abstractizare a procedurii concret de exprimare a zonei de substanță a conținutului, atunci unitățile de mai sus se vor prezenta ca manifestări concrete ale aceleiași *lexem*" [25, p. 126].

Așadar, în contextul pătrunderii teoriei semantice a lui E. Coșeriu în fosta U.R.S.S. câmpul lexical a beneficiat de o receptare generoasă. Lingviștii ruși, în majoritate, au sesizat locul care îi revine acestei structuri în cadrul modelului teoretic lexematic. După cum am văzut, Iu. Karaulov și-a însușit conceptul de câmp lexical, aplicîndu-l la descrierea dicționarului ideografic. G. Șciur, într-o monografie dedicată câmpului lexical, discută detaliat această structură, deși uneori interpretează inexact anumite aspecte. S. Berejan îl aplică la fenomenul echivalenței semantice a unităților lexicale.

În încheiere, menționăm că am invocat aici doar cîteva nume de semanticieni care și-au însușit conceptele de *lexem* și de *arhilexem* indispensabile pentru interpretarea și descrierea acestei structuri paradigmatică care e câmpul lexical.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Coșeriu, Eugen, **Prelegeri și conferințe**, Iași, 1994.
2. Bojoga, E., **Traducerea rusă a studiului coșerian Sincronia, diacronia e historia și aspecte ale receptării lui în fosta U.R.S.S.** // "Revistă de lingvistică și știință literară", nr. 1, 1996.
3. Bojoga, E., **Coordonate ale receptării trihotomiei sistem-normă-vorbire în lingvistica din fosta U.R.S.S.** // "Revistă de lingvistică și știință literară", nr. 6, 1996.
4. Borcilă, M., **Eugeniu Coșeriu și orizonturile lingvisticii** // "Revistă de lingvistică și știință literară", nr. 5, 1996.
5. Dietrich, W., Geckeler H., **Avant-propos** // *Logos semantikos: Studia Linguistica in honorem de E. Coșeriu 1921-1981*, vol. III: *Semantica*, Berlin, New York, Madrid, 1981.
6. Geckeler, H., **Structurelle Semantik des Französischen**, Tübingen, 1973.
7. Vilela, M., **O lexico da simpatia. Estudos sobre o campo lexical de "determinação substantiva de simpatia humana e social" (1850-1900) e respectivo contexto cultural**, Tübingen, Porto, 1980.
8. Salvador, Gr., **Semantica y lexicología del español**, Madrid, 1985.
9. Bidu-Vrinceanu, A., **Structura vocabularului limbii române**, București, 1986.
10. Grosmann, M., **Colori i lessico**, Tübingen, 1988.
11. Coseriu, E., **Pour une sémantique diachronique structurale** // *Travaux de Linguistique et de Littérature*, 2, 1, Strasbourg, 1964; versiunea spaniolă în *Principios de semantica estructural*, Madrid, 1991.
12. Geckeler, H., **Zur Wortfelddiskussion. Untersuchungen zur Gliederung des Wortfeldes "alt-jung-neu" im heutigen Französisch**, München, 1971; versiunea spaniolă în *Semantica estructural y teoría del campo lexico*, Madrid, 1976.
13. Coseriu, E., **Structure lexicale et enseignement du vocabulaire** // *Actes du premier colloque international de linguistique appliquée*, Nancy, 1966, versiunea spaniolă în *Principios de semantica estructural*, Madrid, 1991.
14. Coseriu, E., **El estudio funcional del vocabulario (Compendio de lexicomática)** // *Gramática, semántica, universales. Estudios de lingüística funcional*, Madrid, 1978.
15. Coseriu, E., **Les structures sémantiques** // *Probleme der Semantik*, Wiesbaden, 1968; versiunea spaniolă în *Principios de semantica estructural*, Madrid, 1991.
16. Coseriu, E., **Lexikalische Solidaritäten** // *Poetica*, 1, 1967; versiunea spaniolă în *Principios de semantica estructural*, Madrid, 1991.
17. Косериу, Э., **Лексические солидарности** // *Вопросы учебной лексикографии*, Москва, 1969.
18. Васильев, Л., **Современная лингвистическая семантика**, Москва, 1990.
19. Леонтьев, А., **Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания**, Москва, 1969.
20. Уфимцева, А., **Типы словесных знаков**, Москва, 1974.
21. Бережан, С., **Необходимые разграничения при научном анализе лексико-семантических отношений** // *Всесоюзная научная конференция по теоретическим вопросам языкознания (11-16 ноября 1974)*, Москва, 1974.
22. Бородина, М., Гак, М., **К типологии и методике историко-семантических исследований**, Ленинград, 1979.
23. Степанов, Г., **Лексика** // *Грамматика и семантика романских языков*, Москва, 1978.
24. Семчинский, С., **Загальне мовознавство**, Київ, 1996.
25. Бережан, С., **Семантическая эквивалентность лексических единиц**, Chișinău, 1973.
26. Щур, Г., **Теория поля в лингвистике**, Москва, 1974.
27. Караулов, Ю., **Общая и русская идеография**, Москва, 1976.
28. **Общее языкознание**, II, Москва, 1972.
29. Уфимцева, А., **Слово в лексико-семантической системе языка**, Москва, 1968.
30. Макаров, В., **Историко-типологическое изучение лексики** // *Методы изучения лексики*, Минск, 1975.

Jana BALACCIU-MATEI
Institutul de Lingvistică
“Iorgu Iordan”,
București

MON COSERIU

Acest titlu mi-a fost sugerat de E. Coșeriu însuși care mărturisește¹ că, într-un articol care **n-a apărut, dar care va apărea**, și care se numește *Mon Saussure*, intenționa și intenționează să explice punctul de plecare al concepției sale asupra limbii și a limbajului. Firește în lumina concepției coșeriene despre conținutul limbajului, *mon* din sintagma coșeriană și din titlul acestei comunicări, deși au aceeași semnificație, au sensuri diferite. Vorbind astăzi despre *mon Coseriu*, eu nu intenționez să vă înfățișez concepția mea despre limbă, pornind de la Eugen Coșeriu, ci să arăt cum l-am receptat eu pe acest mare lingvist.

Trăind într-o lume în care acum câțiva ani a avut loc o **revoluție** și în care după aceea s-a anunțat trecerea la absolut necesara **reformă**, reformă, se spune, dificilă, pentru că sistemul de dinainte de revoluție nu cunoscuse nici un fel de reformă, m-am gândit să procedez la o succintă caracterizare a activității lui E. Coșeriu în funcție de acești doi termeni și să văd cum se înscrie domnia sa în istoria lingvisticii secolului nostru. **Revoluționar sau reformator?**

Nu mi se pare întâmplător faptul că Eugen Coșeriu pornește de la Saussure pentru a-și evalua propria contribuție, Saussure fiind, în general, considerat drept autorul unei “revoluții coperniciene” în lingvistică, prin distincția dintre *langue* și *parole*, dintre *sincronie* și *diacronie* etc. Saussure aducea în lingvistică “doctrina cunoașterii riguroase”, care însă, în același timp, institua gândirea asupra datului lingvistic, raportul mimetic cu limba naturală fiind abolit. Distincția *langue/parole* va fi asimilată, în diferite

moduri, de diverși lingviști, de diverse școli (*competență/performanță*, *schemă/uzaj*, *limbă/discurs*). În toate aceste concepții dualiste, în ceea ce privește natura limbii și a cunoașterii ei, defectul fundamental este, cred, acela de a dezuni ceea ce evident, ni se prezintă, vorbitorilor, ca unit, de a transforma în antinomii reale distincții metodologice.

În acest context, aș vrea să ne oprim puțin asupra distincției coșeriene *sistem — normă — vorbire*: *sistem* — partea funcțională, codul deschis, care permite realizări pe care limba istorică încă nu le cunoaște, limba ca tehnică dinamică, apoi *norma* — ca tehnică realizată, ceea ce este socialmente obligatoriu în folosirea limbajului și *vorbirea*, datul concret. Nu este vorba doar de adăugarea unei noi dimensiuni opoziției saussuriene, ci de răsturnarea principiului însuși: nu limba trebuie luată, spune Eugen Coșeriu, ca măsură a tuturor celorlalte manifestări de limbaj, ci vorbirea, în care putem și trebuie să distingem celelalte niveluri. Să mai adăugăm acestei distincții și altele, care sînt modificate în lingvistica coșeriană. În ceea ce privește **conținutul** limbajului: *sens* (semnificație) — *denotatum*: semnificație — *sens* — desemnare, în ceea ce privește **natura** limbajului: *activitate* vs. *produs*: *energeia* (activitate) — *dynamis* (potență, știință) — *ergon* (act de vorbire), în ceea ce privește **funcționarea și studierea** limbajului: opoziția *sincronie* — *diacronie*, înlocuită cu triada *sincronie* — *diacronie* — *istorie*. În toate aceste corelații Eugen Coșeriu a accentuat primatul celui de-al treilea termen, primatul istoriei de exemplu, fiindcă, spune domnia sa, “diacronia pură nu are sens; ea trebuie să se transforme într-o istorie a limbii... istoria limbii depășește antinomia dintre sincronie și diacronie, pentru că este negarea diacroniei atomiste și, totodată, nu se găsește în contradicție cu sincronia... ea nu reprezintă descrierea, dar o cuprinde și o implică”². Este evidentă pretutindeni, cred, grija pentru surprinderea specificității limbii, a relațiilor dintre ceea ce este omogen și eterogen în limbă. “Nu fac nici un fel de concesie. Realitatea limbajului nu se

poate sacrifica nici lui Bloomfield, nici lui Hjelmslev, nimănui”³.

Din acest punct de vedere, la întrebarea dacă Eugen Coșeriu este un revoluționar sau un reformator, aș opta pentru cea de-a doua caracterizare. Nevoia de sistem la domnia sa nu depășește nevoia de coerență internă a gândurilor derivate din prezența unui punct de vedere, dar în cercetarea limbii nu te poți opri la un singur punct de vedere, la o singură perspectivă. Paradigma sau paradigmele cunoașterii pe care le-a propus nu au avut drept țel să le învingă, să le înlocuiască pe celelalte, ci s-au bazat pe cunoașterea anterioară. Spre deosebire de alți teoreticieni moderni ai limbii sau limbajului, care se comportă ca niște “revoluționari” față de predecesori sau contemporani și ale căror demersuri par o succesiune de lecturi complementare, care, în paralelismul lor discursiv, îndepărtează mai curînd decît apropiere de substanța reală a modelului analizat, Eugen Coșeriu pare interesat mai degrabă să regăsească tradiția, să se integreze acesteia și s-o întegreze și, astfel îmbogățit, să-și expună propriile opțiuni (“Deci este vorba de a înțelege pe autor, de a înțelege conceptele dinăuntru, cu generozitate și toleranță. În loc să ne gîndim că — fără îndoială — autorul n-are dreptate, să ne gîndim în ce sens — poate — are dreptate și care sînt motivele lui”⁴).

Pentru E. Coșeriu, autoritatea trecutului a fost întotdeauna covîrșitoare, dar niciodată blocantă; nu a simțit nevoia revoltei împotriva tradiției și nu a sacrificat niciodată nimic din totalitatea experienței în fața inovației cu orice preț.

Un alt aspect semnificativ, în acest sens, al activității sale este relația cu discipolii, cu elevii săi. După perioada 1952-1962 de la Montevideo, în care își dezvoltă concepția în lucrări de amplexare, (*Sistemma, norma y habla*, 1952; *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje*, 1954; *Logicismo y antilogicismo en la gramática*, 1957; *Determinacion y entorno*, 1957; *Sincronia, diacronia e historia*, 1958), diferitele sale contribuții teoretice (universaliile lingvistice, semantica structurală, lingvistica textului ș.a.) au fost exprimate parcă cu

un sentiment al urgenței, textul limitîndu-se, deseori, la consemnarea aspectelor mari, nefinisate, ale temei. Autorul este însă liniștit: “pentru mine transferarea la Tübingen a fost favorabilă, în sensul că mi-a permis să pot dezvolta, prin elevii mei, anumite idei pe care, altfel, nu le puteam dezvolta; le lansam numai și nu se puteau dezvolta, pentru că trebuia să scrii cărți întregi despre ele, și aceste cărți au fost, într-adevăr, scrise de elevii mei”⁵. Din nou, îl găsim pe E. Coșeriu, într-o triadă: trecutul (din care face parte lingvistica, filozofia, întreaga cultură anterioară); el însuși; viitorul, prin elevii săi. Asimilare a trecutului, re-formare a lui în spiritul prezentului, spre a fi transmis, de multe ori prin viitor — discipoli — viitorului. Ce a murit din trecut, pare să spună întreaga activitate a lui Eugen Coșeriu este contradicția, ceea ce a fost noncontradictoriu față de obiectul investigației — limba, rămîne și trebuie preluat și prelucrat, re-format spre a fi transmis mai departe spre preluare, prelucrare și re-formare. Este aici dovada unui mare umanism, al încrederii în progresul cunoașterii umane, o opțiune pentru inteligență, în defavoarea voinței în cercetare, pentru înțelegerea lumii așa cum este și nu pentru prezentarea ei așa cum ar trebui să fie din punctul nostru de vedere.

Iată de ce cred că în istoria lingvisticii Eugen Coșeriu își înscrie numele ca un mare reformator, ceea ce nu este deloc puțin lucru, mai ales în epoca noastră în care utilitatea revoluției este pusă sub semnul întrebării, de către istorici, chiar și pe tere-nul ce-i este specific — viața socială.

NOTE

¹ *Lingvistica integrală*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996, p. 10.

² *Sincronie, diacronie și istorie*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 245.

³ *Lingvistica integrală*, p. 120.

⁴ *Ibidem*, p. 120.

⁵ *Ibidem*, p. 39.

Ion ETCU
Institutul de Lingvistică
al A. Ș.M.,
Chișinău

PROBLEME DE ETICĂ
LINGVISTICĂ
ȘI DE GLOTOETICĂ
ÎN INTERPRETAREA
PROF.
EUGENIU COȘERIU*

Problema eticii omului de știință, în general, și a lingvistului, în particular, s-a bucurat în trecutul nu prea îndepărtat de o atenție exagerată, dat fiind că toate instituțiile, în special cele socioumane, erau considerate instituții ideologice și supravegheate cu strâșnicie de organele respective ale regimului totalitar. Drept urmare, lingvistul era obligat să fie nu doar un investigator al limbajului, ci și un exponent combativ al ideologiei comuniste, un luptător intransigent contra idealismului și a naționalismului burghez, contra închistării naționale etc. Nu numai că se încuraja pe toate căile, ci se cerea cu insistență bolșevică să fie relevată și propagată pe scară cât mai întinsă influența așa-zisă binefăcătoare a limbii ruse și tot ce ar fi permis să se vorbească de existența unei noi limbi romanice — limba moldovenească. "Litul", adică cenzura comunistă, avea grijă să fie respectate cu strictețe acestea și multe alte norme ale eticii comuniste.

Promotorii de adineaori ai ideologiei comuniste, făcându-se astăzi a uita de contextul istoric în care au activat lingviștii din R.S.S.M., rămân stupefiați în fața erupției românismului

lingvistic ce s-a produs după 1989 și o consideră drept o manifestare a lipsei de principialitate, a cameleonismului științific, altfel spus, drept o încălcare gravă a eticii științifice. Bineînțeles, intenționez să vorbesc nu despre acești moralizatori, ar fi o cinste nemeritată pentru ei să le pomenim aici numele, ci despre morala unei comunități mai mult sau mai puțin sănătoasă, despre normele etice ale lingvistului, norme deideologizate. Trebuie să vorbim, și nu o singură dată, să vorbim cu claritate absolută, deoarece e vorba de aprecierea citorva generații de lingviști care au activat timp de mai bine de patru decenii în condițiile totalitarismului bolșevic, dar care activează și în condițiile democrației confuze de astăzi, când se fac încercări necamuflate de a-i compromite.

Dacă în studierea comportamentului lingviștilor în perioada de pînă la 1989 vom urma îndemnul prof. E. Coșeriu** și vom încerca să le vedem "totdeauna partea bună, partea pozitivă în purtare și în toate faptele lor" (p. 116), să vedem "dinlăuntru care sînt motivele unor afirmații, care, eventual, nu ne plac sau care se află în contradicție cu realitatea limbajului" (p. 117); dacă în baza principiului toleranței umane, și nu a materialismului combativ, ne vom gîndi că vorbind de "limba moldovenească", de "influența binefăcătoare" a limbii ruse asupra limbii noastre sub presiunea sufocantă a ideologiei oficiale, lingviștii erau totuși oameni de bună credință și au respectat atunci, la fel cum respectă și acum, "principiul realității limbii", spunînd, vorba prof. Coșeriu, "lucrurile cum sînt" și nefăcînd "concesii teoriilor eronate sau false" (p. 121); dacă se va da dovadă de puțină generozitate și de toleranță,

În cele ce urmează ne vom referi la **Lingvistica integrală, *Interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996.

*Variantă prescurtată a comunicării prezentate la Simpozionul "Lecturi coșeriene".

dar mai ales de onestitate, se va constata cu ușurință că:

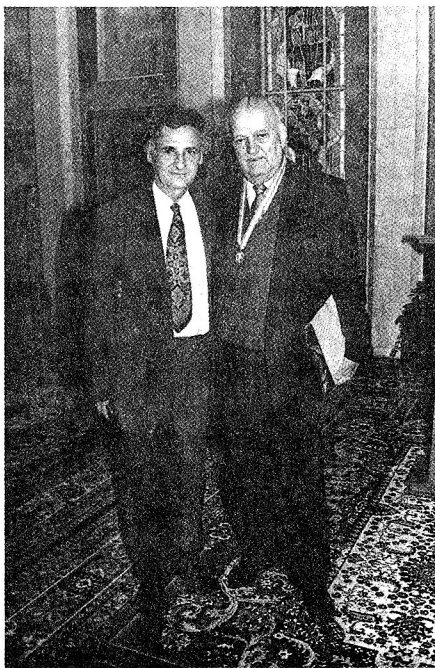
— prin opera de mare amploare de cultivare a normelor literare ale limbii române, lingviștii din R.S.S.M. au combătut atitudinea reacționară a propagandei comuniste, care era foarte alarmată de faptul că "norodul" nu înțelegea limbajul presei și care preconiza lichidarea discrepanței dintre limba literară și limbajul amalgamat al producătorilor de bunuri materiale prin degradarea limbii literare într-un surogat verbal;

— revista filologică fondată în 1958 și botezată, la "indicația competentă" a comitetului central al comuniștilor din Moldova, *Limba și literatura moldovenească*, în loc să pună în practică preconizările propagandei comuniste și nu numai să demonstreze rolul binefăcător al influenței limbii ruse asupra "limbii moldovenești", ci să contribuie la amplificarea acestei influențe în vederea intensificării specificității moldovenești și a consolidării "teoriei" celor

două limbi — româna și moldoveneasca —, deci în loc de supușenie partinică revista *Limba și literatura moldovenească* a parcurs calea anevoioasă a afirmării românității noastre glotice, în așa fel încât Revoluția lingvistică din 1989 a găsit-o pregătită pentru a-și arunca masca impusă de regimul totalitar și a purta numele ei adevărat *Limba și literatura română*, dacă în titlu ar fi urmat să fie indicat obiectul de cercetare, și nu știința pe care o reprezintă, cum s-a procedat în 1991 când a fost reintitulată *Revistă de lingvistică și știință literară*;

— prin lucrările lor teoretice lingviștii au demonstrat identitatea structural-sistemică a limbii române cu ceea ce se numea "limba moldovenească" la toate nivelurile ei: fonologic, lexical și gramatical, pregătind astfel, în intimitatea laboratoarelor lor de creație, Revoluția lingvistică de la 1989.

O dată cu dispariția cenzurii comuniste lingviștii au numit cu numele ei adevărat ceea ce au demonstrat pe parcursul mai multor decenii și anume: limba pe care o vorbim noi în spațiul din stînga Prutului este **limba română**. Și atunci te întrebi cu legitimă nedumerire: de ce trădare, de ce fariseism, de ce cameleonism poate fi vorba? Dacă acești aprigi acuzatori n-ar fi certați cu moralitatea, ar fi trebuit să explice sau să-și explice de ce limba română timp de mai multe decenii a fost numită în R.S.S.M. limba moldovenească și atunci ar fi fost clar ca bună ziua că lingviștilor care au activat în acea perioadă nu li se poate imputa că nu au abordat și nu au rezolvat o problemă pe care n-au pus-o, fiindcă nici nu putea fi pusă în condițiile totalitarismului. În asemenea situație este vorba "de a-ți asuma poziția în cauză, ca să vezi de ce e o poziție mai mult sau mai puțin obligată, determinată de anumite principii, care se consideră superioare". Asta, continuă prof. Coșeriu,

Destine basarabene: Eugeniu Coșeriu și Grigore Vieru.

atunci cînd e vorba de oameni de bună-credință. Și primul principiu al toleranței umane este să crezi că toți oamenii sînt de bună-credință, că nu spun ceva numai ca să ne uimească sau numai să afirme butade" (p. 118).

Făcînd apel la generozitate și la toleranță cînd e vorba de aprecierea activității unui sau unor lingviști, vom ține cont, așa cum ne îndeamnă maestrul E. Coșeriu, și de faptul că în știința noastră, adică în lingvistică, moralitatea "înseamnă nu numai a te elimina pe tine ca subiect empiric, ci și a recunoaște toată valoarea tuturor oamenilor, dacă înțelegi că este vorba de o știință a culturii și că toți sîntem subiecte ale activităților culturale" (p. 128).

Un alt aspect al toleranței în interpretare coșeriană se referă la etica vorbirii și ne privește direct atît pe lingviști, cît și pe vorbitorii de rînd de limba română din stînga Prutului. Toleranța noastră nativă, plus toleranța impusă de regimul totalitar, a generat dezastruosul bilingvism unilateral, zis și armonios, și atitudinea denigratoare a alolingvilor față de băștinași, atitudine care persistă și astăzi și este încurajată adesea de persoane cu posturi de răspundere. După zeci de ani de aflare în republica noastră străinii în marea lor majoritate pretind și astăzi să vorbim în limba lor, iar dacă dorim să ne fericească spunînd și ei o vorbă-două pe românește, ne cer condiții speciale, adică cercuri de studiere nelimitată a limbii române pe banii băștinașilor. În asemenea situație, subliniază prof. Coșeriu, nu poți fi "tolerant cu o comunitate care, fiind minoritară în țara mea, pretinde totuși să aibă în toate domeniile toate drepturile majorității, să ocupe funcțiuni în stat, să participe pe picior de egalitate la administrația și la Guvernul Țării, vorbind peste tot numai propria ei limbă și necunoscînd limba majorității. Nu poți și nu se cuvine să fii tolerant cu o minoritate, în acest sens

neleală, care nu numai că nu vrea să se integreze, dar — poate fără să-și dea bine seama de asta — vrea, în fond, să te integreze ea pe tine, deoarece, rămînînd ea însăși monolingvă, te constrînge pe tine să devii bilingv: să înveți tu limba ei, ca să te înțelegi cu ea (...) Pot și am datorita morală să fiu tolerant cu minoritarii de bună-credință și toleranți, nu însă cu o minoritate imperialistă și intolerantă care pretinde să impună limba ei populației băștinașe și majoritare. A fi tolerant, repet, nu înseamnă a accepta pasiv intoleranța lingvistică și nu înseamnă a se supune în mod servil imperialismului și colonialismului lingvistic". În concepția marelui lingvist Eugeniu Coșeriu, "aceasta n-ar mai fi toleranță, ci masochism lingvistic" (**Alteritate, toleranță și masochism** (*Dialog cu un elev despre politică și etică lingvistică*), în "Revistă de lingvistică și știință literară", nr. 3, 1997, p. 87).

Să reținem deci: a te supune servil imperialismului și colonialismului lingvistic rusesc este o perversiune rușinoasă și dacă sentimentul propriei demnități mai este viu în inimile noastre, dacă mîndria națională mai are vreo valoare, avem obligația sfîntă să combatem acest viciu nimicitor cu toate mijloacele legale.

Nicolae CORLĂTEANU
membru titular al
Academiei de Științe a
Moldovei

PREMISELE ȘI REALIZAREA PROCESELOR DE NEOLOGIZARE

Înainte de a aborda tema propusă aş dori să spun câteva cuvinte despre savantul-lingvist, literat, istoric — compatriotul nostru — multiacademicianul și multiprofesorul onorific a peste 20 de universități de pe întregul mapamond —Eugen Coșeriu. După cum sublinia în mod deosebit Iorgu Iordan, în lingvistica mondială E. Coșeriu este socotit "un fruntaș între fruntași". În această disciplină științifică, situându-se pe o cale de mijloc, Domnia sa este considerat un neotraditionalist.

Ca un veritabil poliglot, dumnealui posedă cunoștințe profunde privitoare la toate limbile de largă circulație (romanice, germanice, slave, greacă etc.). Competența lui lingvistică este, de fapt, universală. În cadrul lingvisticii generale E. Coșeriu consideră că limba este o creație individuală permanentă în planul sistemului unei limbi date și al normei impuse de colectivitate. Sistemul include normele obligatorii (impuse de colectiv), opozițiile funcționale ale diverselor niveluri lingvistice, eliminându-se tot ce nu este distinctiv pentru limbă ca sistem. Concepția teoretică a savantului nostru, expusă într-o sumedenie de lucrări, i-au asigurat unul dintre primele locuri între personalitățile cele mai de văză ale lingvisticii mondiale.

În 1991 Academia noastră de științe l-a ales printre primii săi membri de onoare. În 1997 E. Coșeriu a fost distins cu Ordinul Republicii —

decorația supremă a Republicii Moldova.

Întreaga intelectualitate a Republicii Moldova se mîndrește cu acest mare compatriot, dorindu-i multă sănătate și succese și mai mari pe tărîmul științei mondiale.

Să-mi fie permis acum a trece la tema anunțată.

Tratînd problema *Premisele și realizarea proceselor de neologizare*, am în vedere în mod special situația din Basarabia, care mutatis mutandis se poate referi și la Bucovina, în speță la nordul Bucovinei. Chiar de la început trebuie subliniat că această situație a devenit critică, începînd cu răpirea Bucovinei în 1775 și pînă în 1918 de către Imperiul Habsburgic și cea a Basarabiei în 1812-1918 de către Imperiul romanovilor și apoi de cel sovietic din 1940 pînă în 1989. Nu mai vorbim de situația catastrofală, în toate aceste perioade și pînă astăzi, din Transnistria. Răpite din trupul Moldovei istorice, în aceste teritorii au trebuit să circule mijloace verbale de comunicare cu vădite particularități singularizante, cauzate de izolarea aproape totală de matca națională românească.

Cunoscutul scriitor C. Stamati-Ciurea constata: "Poate că limba din scrierile mele române va face asupra cercurilor noastre literare, mai ales însă asupra supremului nostru areopag literar de pe malurile Dîmboviței, o stranie impresie. N-am putut scrie altminteralea. Limba română rustică, precum o vorbește poporul nostru din Basarabia, a fost singurul izvor, din care m-am adăpat; n-am în patria mea nici un institut național, nici o școală populară măcar, am fost și sînt o insulă solitară în imensul ocean al slavonismului. Mai mult nu zic". Iar C. Stere menționa în romanul său fluviu: "Pe vremea aceea (a doua jumătate a secolului XIX) în școlile din Basarabia nu numai că dispăruse predarea limbii românești, dar nu era iertată elevilor întrebuițarea limbii materne nici chiar între ei". Această izolare, mai întîi relativă, apoi absolută, începută în Bucovina în 1775, iar în Basarabia în 1812, de limba Moldovei istorice și deci și de romani-

tatea occidentală le-a dat graiurilor din Basarabia și din Bucovina o înfățișare aparte, deosebindu-le mai ales în forma lor orală de limba română literară, dezvoltată îndeosebi în secolul al XIX-lea în mod normal, liber în condițiile cunoscute. Avea deplină dreptate D. Caracostea când afirma: "Graiul basarabean e de o ființă cu cel moldovean. Deosebirea între țăranul basarabean și restul țăranilor moldoveni stă în faptul că aceștia au un secol de contact cu limba literară... Graiul basarabean este graiul moldovean de acum un secol, netrecut prin prefacerile datorite limbii comune la temperatura secolului al XIX-lea". Nu trebuie însă uitat că și limba română pe parcursul istoriei sale a suferit influența elementului balcanic și al celui slav, deosebindu-se în acest mod de romanitatea occidentală. "Suflet românesc în limba slavă", așa caracteriza N. Cartoian momentul intrării românilor sub influența culturii bizantino-slavă în cursul evului mediu.

Când în 1918 limba vorbită în Basarabia a intrat în nemijlocit contact cu limba română literară, aceasta era de acum stabilită în principalele ei sfere de funcționare (literatură, știință, tehnică etc.). Basarabenii, care erau formați intelectualicește ca specialiști (în diverse domenii) în limba rusă, au trebuit să învețe școlărește (chiar) literatura română (clasică și contemporană), preceptele științelor și ale tehnicii, să se adapteze cursului de evoluție firească a limbii române literare.

Între 1918-1940, datorită școlilor de toate gradele, inclusiv a facultăților de teologie și agronomie din Chișinău ale Universității ieșene, nivelul intelectual, cel de cunoaștere a vieții literare, științifice, tehnice al basarabenilor, ca și al bucovinenilor, ardelenilor, precum și limba literară în circulația ei generală au tins mereu spre o nivelare a diferențelor provinciale. Au crescut și s-au perfecționat specialiști de înaltă calificare în toate domeniile vieții intelectuale. S-au ridicat scriitori, savanți, oameni de artă basarabeni, care în deceniile III-IV ale secolului nostru au format o nouă generație de oameni de cultură și știință. Ei militau pentru

o ridicare efectivă a nivelului de trai, a culturii, a literaturii române printr-o sincronizare cu Europa Occidentală și pentru o limbă română literară unică pe întreg teritoriul țării. După 1940 și până în 1989 tendința aceasta a continuat în alte condiții, deosebit de grele, în împrejurări social-economice și culturale dificile atât în Basarabia, cât și în nordul Bucovinei.

Fenomenele de limbă, existente în spațiul glotic basarabean, bucovinean de nord și transnistrean trebuie studiate și ele din punctul de vedere al evoluției și al tendințelor normale de dezvoltare a limbii române în general, pentru că limba nu este doar un sistem de norme, ci și un fenomen social în continuă evoluție. Ea nu poate să nu țină cont de apariția unor realii și de dispariția altora. Aceasta cere nu atât o restructurare gramaticală (care, fără îndoială, are loc într-o anumită măsură), cât o revalorificare a mijloacelor expresive, limba fiind un adevărat acumulator de cunoaștere a realității. Tot ce în enunțul vorbitorului constituie o abatere de la modelele existente în limba în care se poartă conversația, se poate numi **inovație**. Admiterea acesteia de către ascultător în calitate de model pentru enunțurile următoare este numită de E. Coșeriu **acceptare**. E vorba, în asemenea situații, de o cale externă de evoluție a limbii, care privește mai ales vocabularul, constând în îmbogățirea lui pe contul împrumuturilor lexicale din alte limbi. Există și o cale internă care privește tendințele de evoluție a structurilor fonetice, gramaticale și lexicale. E vorba de evoluții în cadrul sistemului general al limbii date. Calchierea după model străin constituie cea de a treia cale, când apar mijloace expresive noi pe baza formanțelor morfologice proprii, dar după un model structural străin. În atare situație intră în joc procesele de interferență ale limbilor.

Istoria limbii române — în special cea a vocabularului său, conține încă numeroase pete albe și nesigure, motivate prin multiplele interconexiuni ce le-a cunoscut în cursul evoluției sale multiseculare. Se cuvine a prezenta problema neologismului în

limba noastră prin prisma pătrunderii în plan diacronic a noilor unități lexicale — motivate prin necesitățile de evoluție economică, socială, națională — în special în cadrul dezvoltării științei, tehnicii, culturii în plan sincron.

Cînd urmărim scopul de a ne ridica la nivelul atins de alte popoare, să nu uităm ce au întreprins acestea nu numai pentru progresul vieții materiale, al științei și tehnicii, ci și pentru dezvoltarea literaturii, artelor, a mijloacelor de comunicare, pentru că "Măsurariul civilizațiunii unui popor astăzi este o limbă sonoră și aptă a exprima prin sunete — noțiuni, prin șir și accent logic — cugete, prin accent etic — sentimente" (M. Eminescu).

În vremurile noastre — cînd omenirea se află în pragul celui de-al treilea mileniu — societatea umană tinde din ce în ce mai mult spre o adevărată avalanșă de cunoștințe, bazate pe cele mai recente succese ale științei, tehnicii, culturii actuale. Ascultătorul zilelor noastre acceptă ceea ce el nu cunoaște, ceea ce corespunde necesităților sale de comunicare, fiind acceptabile din punct de vedere social și utile din punct de vedere funcțional. E vorba deci, de un act de o anumită cultură, de un anumit gust și de o anumită rațiune practică. Toate acestea se cer a fi transmise prin mijloace expresive în limbile vorbite și scrise pe întregul glob pămîntesc. Asemenea mijloace nu pot fi născocite imediat, la cerere în fiecare moment, în fiecare dintre aceste limbi. Ca urmare, asemenea mijloace comunicative, într-o formă mai mult sau mai puțin adaptată, sînt împrumutate din alte limbi și puse în circulație generală de cele mai diverse popoare sub forma neologismelor.

În procesul neologizării au loc unele transformări calitative de natură fonetică, gramaticală, cuvintele noi încadrîndu-se în sistemele respective ale limbii debitoare. În același timp trebuie avut în vedere și factorul cantitativ, ținîndu-se cont în mod deosebit de valoarea expresivă a inovației lexicale. Neologismul trebuie

să fie acceptat de mediul social, adică de mai mulți sau chiar de majoritatea vorbitorilor limbii date. Dacă e vorba despre un singur vorbitor, neologismul rămîne un *hapax legomenon*.

La acest sfîrșit de secol și de mileniu își fac tot mai mult apariția în toate limbile lumii o serie întreagă (ca să nu spun o sumedenie) de neologisme cu toate protestele — uneori destul de vehemente — ale celor, care nu sesizează întotdeauna momentul istoric actual, în care adevărul este odrasla timpului.

Deși apar destul de rar în circulația generală, totuși dicționare de prestigiu (DEX, 1996; Dicționarul de neologisme, 1996; Dicționarul L. Șăineanu, Chișinău, 1998) includ verbe (cu derivatele lor) ca: *a atenționa* (fr. *attentionner*), *a concluziona* (lat. *conclusio*, fr. *conclusion*), *a lectura* (lat. *lectura*, fr. *lecture*); substantive: *scriptor* "scriitor" (atestat în Dicț. Șăineanu, în DN, dar lipsește în DEX), *statuar* "sculptor" (Dicț. Șăineanu, atestat și la acad. Al. Rosetti), *debarasor* "persoană care curăță mesele și vesela într-un restaurant". Peiorative sînt considerate substantive ca: *poetastru* (T. Maiorescu), *politicastru* (I. L. Caragiale), *criticastru* etc. Și-au aflat locul în dicționare neologisme cu totul recente: *kitsch* (din germ. *Kitsch* "obiect decorativ de prost gust" cu derivatul românesc *kitschizare* "falsificare a artei"). Nu este însă îndreptățită apariția unor verbe ca: *a disciplinariza* (corect: a disciplina) sau *a scripționa* (cu sens neclar), *a se panica* "a intra în panică". Nu cred că e justificată calchierea, după model rus, a adjectivului *источниковедческий*, apărută într-o publicație recentă la noi: *izvoristic*, *bază izvoristică*.

Se pot cita și cazuri cînd neologismul concurează (uneori chiar putînd scoate din uz) unele cuvinte devenite oarecum autohtone, adică aflate de mult în limba noastră. Astfel, *aurora* (lat. *aurora*, fr. *aurore*) i-a părut mai adecvată lui C. Negruzzi în contextul *Aurora se ivește vestitoare dimineții* în raport cu mai vechiul *zori* (slav. *zoria*). Neologismul acesta e prezent mai ales în terminologie

(auroră boreală sau polară, australă cu sensul "lumină difuză verde sau roșiatică din regiunile polare").

Nu toate neologismele, pătrunse în limba română, au scos din uz cuvintele autohtone sau au apărut paralel cu elementele lexicale de alte origini. Astfel, lat. *culpa* n-a eliminat slavismul *vină*, iar *culpaș* (care apare la V. Alecsandri), *culpeș* (B. P. Hasdeu, Al. Odobescu) n-au devenit semantic egale cu *vinovat*. În felul acesta *culpă*, *culpaș*, *culpeș*, deși au fost puse în circulație de scriitori de mare prestigiu, n-au fost acceptate de uzul general, care — cum se știe — este suprema autoritate în privința circulației cuvintelor. Nu vorbim aici de formula *mea culpa*, care apare uneori în anumite situații ca expresie consacrată latinească, exprimând "recunoașterea unei greșeli împreună cu cererea de a fi iertat" (Cf. titlul poeziei lui Andrei Lupan *Mea culpa*).

Din neatenție sau dintr-o cunoaștere aproximativă se confundă unități lexicale cu statut neologic. Există în terminologia poetică verbul tranzitiv *a liriciza* "a da un caracter liric exceciv", dar nu e atestat nicăieri (deci, apare ca un *hapax legomenon*) verbul *a liriza* (narațiunea se *lirizează* și se *poetizează* — LA, 23 iul. 1998, p. 8).

Ceea ce trebuie avut în vedere în mod special este folosirea neologismelor la locul și momentul potrivit, cu valoarea semantică ce le este proprie. Citeam deunăzi într-un ziar chișinăuian despre o treaptă *mai superioară* în ceea ce privește ideologia. Adjectivul comparativ latin *superior* înseamnă "așezat mai sus, pe o treaptă mai înaltă". Deci, alăturarea adverbului *mai* în asemenea situații este superfluă, dovedind că autorul nu cunoaște valoarea semantică a adjectivului *superior*.

Alteori neologismul e inclus în contexte improprii din punct de vedere semantic. Privitor la formațiuni politice, partide se preconizează ca ele să găsească *tonalități lucrative*, depunând eforturi pentru a scoate țara din impas. În genere, *tonalitate* este un termen eminamente muzical, uneori avînd și nuanțe cromatice.

Cum s-ar putea aplica aceasta la activitatea unui partid sau a unei formațiuni politice? Cu atât mai puțin e adecvată în cazul dat utilizarea adjectivului *lucrativ*, care înseamnă "aducător de profit, profitabil, rentabil", referindu-se în mod adecvat la activitatea întreprinderilor, industriei etc., lat. *lucrum*, fr. *lucre* are sensul "profit".

În cursul dezvoltării istorice a popoarelor procesul de interacțiune lingvistică depindea totdeauna de contactele sociale, economice, culturale ale populațiilor respective. Scriitorul clasic latin Horațiu — deși activa în perioada de culminație a culturii și limbii latine — era constrîns a recunoaște că "Grecia, deși cucerită prin sabie, a contribuit la introducerea artelor în Latul victorios", ceea ce a condiționat puternica influență a limbii, literaturii, culturii grecești asupra celei latine. Chiar și scrisul latin (prin intermediul etruscilor) a fost împrumutat de la greci, folosindu-se la început doar majusculele și abia în secolul al IX-lea d. Hr., introducîndu-se scrisul cu minuscule.

Cultura, literatura, limba clasică franceză, italiană, spaniolă și a altor popoare vest-europene a crescut și s-a dezvoltat în secolele XII-XVII pe fundamentul tradițiilor literare, culturale greco-latine, pentru a se ajunge mai apoi la procesul de romanizare a lexicului limbii române.

Nu se poate nega faptul că româna, spre deosebire de celelalte limbi romanice, dispune de o anumită autonomie areală și se află teritorialicește în afara unei influențe directe, nemijlocite a patriei inițiale — a latinei: Latium — la începutul istoriei romane — și a Peninsulei Italice mai apoi. În afară de aceasta, româna nu s-a găsit în trecut și nu se află în prezent în contact direct și reciproc cu limbile romanice apusene. În tot cursul istoriei și astăzi româna întreține legături strînse cu limbi neromanice învecinate, fiind inclusă într-o unitate lingvistică balcanică, ceea ce i-a și imprimat un caracter specific. Aceasta l-a și constrîns pe lingvistul spaniol Amado Alonso să declare româna ca "Inagrupable" în

cadrul limbilor romanice occidentale. În același sens un romanist german (probabil E. Gamillscheg), conlocutor al lui S. Pușcariu, declara că în română totul e romanic, dar altfel romanic decât în italiană, franceză sau spaniolă.

Începînd cu secolul al XVII-lea și pînă în prezent limba română s-a aflat și se găsește mereu într-un proces de relatinizare, caracterizat drept o acțiune de reîncadrare în aria lingvistică, spirituală, culturală romanică, tinzînd spre occidentalizare, proces inițiat încă de D. Cantemir cu al său glosar de cuvinte inclus în "Istoria ieroglică" și continuat de reprezentanții Școlii ardelenae.

Consecința nemijlocită a acestui proces a fost și rămîne o direcționare a limbii române literare spre anumite fapte și principii, ce-și află originea în clasicismul greco-latin, urmărindu-se scopul de a satisface necesitățile de comunicare socială, adică de a afla mijloace adecvate de exprimare a cugetărilor, sentimentelor, precum și de a însuși terminologia tehnică, științifică și culturală în forme adecvate, cerute de progresul actual. În prefața la traducerea din 1837 a piesei lui Victor Hugo, *Maria Tudor*, Negruzzi declara deschis că neologismele erau necesare pentru un "stil mai adecvat civilizației veacului", iar un secol mai tîrziu G. Călinescu formula gîndul că "neologismele nu le adoptă un român cult ca să latinizeze o limbă destul de latină, ci ca să urmeze progresul ideilor europene". Mai aproape de zilele noastre Al. Niculescu sublinia că este vorba de un proces de internaționalizare în spirit latin. Procesul de neologizare prin surse latine și romanice (ca și, de altfel, de alte origini) a fost și rămîne un agent de primă importanță în cadrul orientării către Occident, către spiritualitatea europeană a zilelor noastre. Modernizarea limbii române (literare) s-a efectuat în trecut, se realizează și astăzi printr-un proces de reromanizare intensivă, fără a elimina însă și cele dobîndite de la vecini, în special de la slavi. De aici bogăția de sinonime a limbii române

atît de apreciată și de regretatul lingvist suedez, Alf Lombard. Astfel, alături de *secol* avem și *veac*, de *etern* — *veșnic*, de *a se baza* — *a se întemeia* etc. G. Călinescu prefera franțuzismul *intruvabil* (aflat doar în dicționarul de neologisme), dar în circulație generală îl aflăm doar pe *de negăsit*. Are deplină dreptate profesorul universitar timișorean Șt. Munteanu cînd susține că "tendența românei moderne merge spre neologism fără să excludă sinonimele vechi și populare ale elementelor noi".

Problema proceselor de neologizare are în fiecare limbă implicațiile sale teoretice și practice. E vorba de implementarea lor în diferite împrejurări și în diferite perioade, deci se are în vedere factorul istoric. În același timp se ține cont și de factorul teoretic, tinzîndu-se a explica procesele de adaptare, dar și de adoptare a elementelor neologice în sistemul fonetic și gramatical al limbii debitoare, fără a neglija și aspectul expresiv, adică valoarea plastică, sugestivă a neologismelor, impusă de necesitatea de sporire a mijloacelor comunicative în noile condiții istorice, social-economice de dezvoltare a științei, a tehnicii și a culturii poporului dat. Cuvintele nou-formate sau împrumutate din alte limbi reprezintă concepțiile, noțiunile, obiectele, agregatele noi, elementele de cultură și civilizație.

În prezent în Republica Moldova se impune o intensificare a acțiunilor de propagare și cultivare a limbii noastre literare prin toate mijloacele de comunicare în masă, adică pe calea mass-mediei (radio, televiziune, publicații etc.). Realizarea teoretică trebuie să fie asigurată de institutele academice și de catedrele universitare, de învățătorime, iar măsurile de activitate, de propagare trebuie să cadă în sarcina nou-înființatului Centru de Cultură și Asistență Didactică "Casa Limbii Române" de sub egida municipalității Chișinău.

Alexandru DÎRUL
Institutul de Lingvistică
al A. Ș. M.,
Chișinău

CLASIFICAREA ONOMASIOLOGICĂ A CUVINTELOR ÎN PĂRȚI DE VORBIRE ȘI PROLEXEMELE

Aplicarea principiului onomasiologic la clasificarea cuvintelor în părți de vorbire câștigă tot mai mulți susținători printre lingviști. Conform concepției date, după modul de reflectare a realității ca obiect, substanță, ca acțiune dinamică, ca semn al obiectului, ca semn al semnului, unitățile lexicale auto-semantice, care constituie majoritatea absolută a vocabularului, se grupează în patru clase de bază, în corespundere cu semnificația general-categorială de substantiv, de adjectiv, de verb și de adverb. În ordinea aceasta de idei, E. Coșeriu ține să sublinieze că "Există numai patru semnificate categoriale de bază. Nu s-au găsit altele în limbile pământului. Într-o limbă se pot prezenta mai puține semnificate categoriale decât patru însă nu mai multe" [1, p. 68].

Limitarea la patru și chiar mai puține semnificate categoriale s-ar datora faptului că numai atâtea sînt destule pentru a prezenta realitatea din perspectiva acelor ipostaze categoriale care sînt determinate de natura reflectorie a limbii și anume: substanțialitate, atributivitate statică, atributivitate dinamică, atributivitate a atributivității. Acestea permit a reflecta din diferite ipostaze chiar aceeași entitate a realității, fapt confirmat de enunțuri, nu totdeauna impecabile sub aspect stilistic, de tipul: *Pictorul pictează pictoricește picturi picturale. Istoricul istorisea istoricește o istorioară istorică.*

Faptul că elementele limbii în

procesul comunicării sînt înșirate pe axa "determinat — determinant", care poate fi considerat o trăsătură de bază a limbii, face ca unitățile lexicale ale limbii să conveargă în jurul a două clase principale: 1) cuvinte cu semnificație de substanțialitate și 2) cuvinte cu semnificație de atributivitate. Necesitatea de diferențiere în cadrul ultimei clase a mai multe tipuri face să avem cele trei feluri de unități lexicale atributive (caracteristice): attribute statice (adjective), attribute dinamice (verbe), attribute ale atributelor.

În legătură cu adoptarea clasificării cuvintelor autosemantice în părți de vorbire, bazate pe principiul onomasiologic, apare problema repartizării în această clasificare a unităților lexicale, care în gramatica tradițională formează clasa pronumelui și cea a numeralului. Or, acestea, după opinia prof. E. Coșeriu, fac parte dintr-o altă clasificare, bazată pe alte principii [1, p. 68]. Și într-adevăr, separarea pronumelui ca parte de vorbire are la bază principiul de anaforie, de substituibilitate, iar a numeralului — principiul categoriei noționale și anume cel al categoriei de număr.

Se propun diferite soluții privind locul unităților lexicale în cauză în cadrul noilor clasificări. În parte A. Ufîmțeva, în cadrul clasificării semiologice a cuvintelor (a semnelor verbale), clasificare care în fond coincide sau este apropiată de cea despre care vorbim aici, deosebește, în conformitate cu mai mulți parametri [2, p. 39-40], două tipuri de semne verbale: 1) semne numitoare (называющие знаки), semne caracterizatoare prin care sînt numite obiecte, fapte, fenomene, acțiuni și raportul lor față de realitate și 2) semne non-numitoare (неназывающие знаки) — semne verbale substituitoare, demonstrative, copulative, prin care sînt "deservite" și coordonate (puse în concordanță) acte concrete de vorbire, enunțuri, declarații [2, p. 41-42]. Unitățile lexicale tradițional considerate numerale, numite semne cantitative, sînt trecute la prima dintre cele două clase, iar lexemele cu numele tradițional de pronume, drept semne

substituitoare (заместительные слова) sînt trecute la semnele nonnumitoare, de rînd cu semnele deictice, semnele de legătură și semnele actualizatoare [2, p. 42]. Și totuși, în cadrul unei clasificări onomasiologice, care de altfel nu e chiar într-atît de incomensurabilă cu o clasificare bazată pe principiul semiotic, pare mai agreabilă, mai admisibilă părerea conform căreia pronumele, și în genere prolexemele trebuie tratate (analizate) în cadrul acelor părți de vorbire ale căror substitute sînt. Vorba e că cel puțin în trei dintre cele patru clase de cuvinte autosemantice se pot deosebi lexeme-substitute: se pot deosebi substitute cu valoare categorematică de substantiv, de adjectiv și de adverb. Cf.: prosubstantive: *el, acesta, oricine, mulți, cineva, care, nimeni*; proadjective: *acest* (copil), (bărbatul) *acela, orice* (cetățean), *fiecare* (casă); proadverbe: *aici, acolo, dincolo, undeva, acum, atunci, totdeauna, niciodată* etc. Caracterul anaforic se manifestă mai puțin pronunțat în cadrul verbului. La verbele cu caracter anaforic este trecut, de obicei, verbul *a face* și cu o anumită rezervă — verbul *a fi*. Situația s-ar putea datorita rolului de substituit al particulelor-enunțuri "Da", "Nu" prin care poate fi substituit (în răspunsuri afirmative sau negative) orice verb. Cf.: — Ai fost la lecții? — Da. (Am fost.) / Nu. (N-am fost). — Ai mîncat? — Da. (Am mîncat) / Nu. (N-am mîncat.)

Or, "izolarea" cuvintelor-substitute într-o clasă aparte în gramatica tradițională nu poate fi îndreptățită pentru simplul motiv că nu se respectă aici o anumită consecutivitate în tratarea acestor lexeme. Gramatica tradițională recunoaște, de fapt, caracterul anaforic, de substituit doar al prosubstantivelor. Rămîne nefixat caracterul anaforic al proadverbelor; nu toate gramaticile tradiționale (înregistrează) relevă caracterul anaforic, de substituit al proadjectivelor, probabil din motivul că acestea din urmă de cele mai multe ori coincid prin formă cu prosubstantivele (cf.: *acesta* — (omul) *acesta, fiecare* — *fiecare* (copil), *care* — *care* (bărbat), *multe* — *multe* (eleve) etc.).

Cît despre separarea numeralului ca parte de vorbire individuală, aceasta se face, după cum s-a menționat, pe baza categoriei noționale (conceptuale) de cantitate numerică, care formează, de fapt, un cîmp semantic bine conturat. Cuvintele-numerale au și ele valoare de anaforă, dar care se întrepătrunde cu semnificația de cantitate numerică. Multiple sintagme create prin combinarea denumirilor de numere simple, cît și formațiile rezultate din îmbinarea acestora cu anumite afixe și (sau) cuvinte auxiliare își pot asuma valoare categorematică — de substantiv (*cinci cu optsprezece face douăzeci și trei*), de adjectiv (*casa a patra și casa a opta de pe strada N sînt acoperite cu paie, venit întrei, dobîndă înzecită*), de verb (*a întrei, a înzeci, a înmii* etc.), de adverb (*a se îmbogăți însutit, a se întoarce de două ori*).

Am putea spune că în felul cum este prezentat numeralul în gramatica tradițională, el se dovedește a întruni substantive, adjective, verbe și adverbe cu sens cantitativ numeric. La baza acestora se află de fapt 15 lexeme prin derivare de la care și prin combinarea variată a cărora, folosind uneori în acest scop și unele cuvinte auxiliare și instrumente gramaticale, se creează sintagme (îmbinări) infinite, prin mijlocirea cărora cele mai diverse cantități numerice se prezintă din perspectiva celor patru ipostaze categoriale — substanțialitate, atributivitate (caracteristică) statică, atributivitate (caracteristică) dinamică, atributivitate a atributivității (caracteristică a caracteristicii).

Astfel că redistribuirea după cele patru părți de vorbire autosemantice a lexemelor, care în gramatica tradițională constituie partea de vorbire individuală — "Numeralul", pare să nu trezească dificultăți. Bineînțeles că și în cazul acesta este de neînchipuit o examinare a tuturor numirilor de numere, deși acestea formează un sistem, întrucît ele sînt infinite. Se va vorbi doar de modelele de formare a denumirilor diferitelor tipuri de numere. De altfel, chiar și aceasta pare mult pentru morfologie, căci în morfologie nu sînt examinate sintagmele (îmbi-

nările de cuvinte). Or, o denumire a unui număr, ca de exemplu, *o mie două sute patruzeci și trei*, este anume o îmbinare de cuvinte, o sintagmă.

Unele probleme din perspectiva redistribuirii după cele patru părți de vorbire sînt create de prolexeme. Și aceasta pentru că prolexemele sînt unități lexicale cu statut destul de complex, în orice caz mai complex decît cum se prezintă lucrurile în gramatica tradițională. Vorba e că definițiile pronumelui din gramaticile tradiționale — de tipul: "ține locul unui nume" — nu țin cont de o serie de categorii noționale (conceptuale) care se suprapun valorii de substituit și semnificatului categorial al prolexemului. E vorba de corelația cu vorbitorul, poziția în spațiu față de vorbitor, de posesivitate, totalitate-individualitate, indeterminare, interogație, negație etc. Ce-i drept, momentul acesta este intuit oarecum de gramatica tradițională, fapt ce-și găsește reflectare în denumirile de categorii ale pronumelor (personale, posesive, demonstrative, de identitate, reflexive, interogative, negative, nehotărîte). Astfel că dacă vom compara mai multe prosubstantive (pronume), putem stabili ușor că, de exemplu, *el*, pe lângă faptul că ține locul unui nume, mai arată și atitudinea obiectului indicat față de vorbitor: este obiectul despre care se vorbește; *tu* este același *el*, adică tot ține locul altui nume, dar de data aceasta indică interlocutorul vorbitorului, fiind, după cum relatează I. P. Thorne forma vocativă a lui *el* [3, p. 68-79, apud 4, p. 281]; *acesta* este același *el* completat cu precizarea situației obiectului indicat în spațiu: obiectul se află în nemijlocită apropiere de vorbitor; *cine* este *el* prin care se indică persoana despre care se întreabă; *nimeni* este același *el* prin care se indică persoana ca lipsind cu desăvîrșire; *lui* este *el* privit din perspectivă de posesor etc.

Dacă ne referim la locul pe care urmează să-l ocupe pronumele (de fapt, prosubstantivele) printre substantive, le-am putea considera pe acestea drept substantive generale în opoziție cu substantivele particulare,

dacă acceptăm termenul propus de L. Tesnière [5, p. 79 și urm.]. Conform concepției acestuia, lexeme ca: *urs, copil, pom, pește, munte, cocoș* etc. vor constitui subclasa substantivelor particulare, pe cînd: *el, acesta, fiecare, orice, acela* ș.a. — subclasa substantivelor generale. Primele exprimă obiecte concrete, lucruri, vietăți, persoane, prezentîndu-se ca substantive cu înțeles lexical real, material, celelalte doar indică asupra obiectului, nenumindu-l, dar concretizînd poziția acestuia față de vorbitor, sau corelîndu-l cu persoana vorbitorului ca participant / neparticipant la actul comunicativ, sau arătînd asupra caracterului indefinit, interogativ ori negativ al obiectului menționat.

Precum substantivele particulare sînt distribuite în diferite grupe și subgrupe în conformitate cu diferite criterii semantice (proprii / comune, concrete / abstracte, animate / inanimate, numerabile / nonnumerabile etc.), la fel ar putea fi clasate în mai multe grupe și substantivele generale, cum de altfel, sînt împărțite în mai multe categorii pronumele în gramatica tradițională (de exemplu: substantive generale personale, posesive, demonstrative, reflexive, interogative, relative, indefinite, negative).

Luete în ansamblu, substantivele generale vin să se înscrie drept o nouă subclasă, completînd clasificarea tradițională *substantive proprii / substantive comune*, clasificare bazată, după afirmația lui L. Tesnière pe corelația dintre extensiunea (extension) și înțelesul (comprehension) noțiunilor numite de aceste substantive* [5, p. 80]. În clasificarea propusă de Tesnière la o extremă se află substantivele proprii care se caracterizează printr-o extensiune limitată și printr-un conținut nelimitat, la alta — substantivele generale care au o extensiune nelimitată și un înțeles limitat. Între ele se situează substantivele comune ale

*Cei doi termeni — extensiune și înțeles — sînt folosiți, după cum mărturisește însuși L. Tesnière, în interpretarea lor logică [5, p. 80].

căror extensiune și înțeles ating cam aceleași mărimi.

În alinierea la clasa substantivelor cele mai multe nepotriviri se observă la prosubstantivele care exprimă opoziția de persoană. Vorba e că toate substantivele numesc obiecte, vietăți, fenomene, față de care vorbitorul se prezintă ca "observator". În privința aceasta numai unitățile prin care se redă persoana a III-a (*el/ea, ei/ele*) arată asupra obiectului față de care poziția vorbitorului e aceeași ca și atunci când acest obiect este numit de un substantiv propriu-zis (cf.: Vasile — *el*, Vasilisa — *ea*, elevii — *ei*, elevele — *ele*). Altfel prezintă obiectul celelalte unități ale opoziției — cele prin care sînt indicate persoana I și persoana a II-a. În parte, prin prosubstantivul *eu* este desemnat autorul din interiorul său, *eu* fiind elementul prin care se manifestă caracterul egocentric al limbii, ceea ce înseamnă că limba este construită astfel, că în centrul ei se află vorbitorul: fiecare vorbitor prezintă limba ca aparținându-i lui. Prin elementele *tu, voi* sînt indicate persoanele către care se adresează vorbitorul-interlocutor / interlocutori.

O examinare mai amănunțită ne face să stabilim că prosubstantivele personale se înscriu printre mijloacele limbii cu al căror ajutor vorbitorul din punctul de vedere al propriei persoane corelează cu sine pe cele din câmpul său de vedere din perspectiva diferitelor ipostaze categorematice. E vorba de unitățile lexice prin intermediul cărora limba îndeplinește una dintre cele trei funcții elementare — locația (alte două funcții elementare sînt nominația și predicația [6, p. 415]). Astfel că opoziția *eu — tu — el* este comparabilă, într-un fel, cu opoziții ca, de exemplu, *acest — acela — acelălalt; meu — tău — său; aici — acolo — dincolo; acum — atunci — apoi* etc., unități lexice substituente a căror aliniere la părțile de vorbire respective (substantiv, adjectiv, adverb) nu prezintă dificultăți.

Despre valoarea categorematică de substantiv, chiar a pronomelor de persoana I și de persoana a II-a, vorbește și faptul că verbele la cele două persoane pot fi însoțite de sub-

stantive prin care este numit agentul acțiunii, prezentat ca apozitie pe lângă verbul la persoana I (*Subsemnatul, Vasile Apetrei, rog să mi se acorde ajutor material*) și ca vocativ, care poate fi considerat și el un fel de apozitie pe lângă verbul de persoana a II-a (*Vasile, ai făcut o mare pacoste*). Caracterul categorial de substantiv al acestora apare mai pronunțat în construcții cu pronume, însoțit de substantive prin care se precizează despre care autor al acțiunii este vorba: (cf.: *Eu, Vasile Apetrei, rog...; Tu, Vasile, ai făcut...*). În sprijinul celor menționate vine și relatarea lui E. Benveniste precum că în limbile în care subiectul pronominal este încorporat în forma verbului, substantivul care apare aici în funcție de subiect este tratat ca apozitiv (apozitie) [7, p. 265].

Ținîndu-se cont de semnificațiile noționale (conceptuale) care se suprapun semnificatului categorial cu valoare de substituit, substantivele generale, la rîndul lor, vor fi grupate în substantive personale, demonstrative, posesive, nehotărîte etc. Tot aici vor figura și substantive cantitative, drept rezultat al "dezvoltării" numeralului din gramatica tradițională.

Prin analogie cu substantivele generale se va deosebi o subclasă de adjective generale al căror semnificat categorial se întrețese, de asemenea, cu înțelesul diferitelor categorii noționale. Astfel, în sintagmele: *acest copil, acel copil, fiecare copil, orice copil* ș.a. semnificatul categorial de adjectiv este conjugat cu o anumită nuanță, respectiv, de demonstrativitate (*acest/acel copil*), posesivitate (*copilul lui*), de identitate (*copilul însuși*), de indefinitate (*orice copil*) etc. De fapt, caracterul anaforic, de substituit e mai puțin pronunțat la adjectivele generale decît la substantivele generale, întrucît primele, spre deosebire de cele din urmă, nu reflectă în mod direct (nemijlocit) denotatul. Legătura adjectivului cu denotatul se face în mod indirect, prin mijlocirea substantivului determinat (caracteristica exprimată de adjectiv este o trăsătură prin care este identificat obiectul numit de substantiv). O dată ce acest denotat este

prezentat prin substantiv, rolul proadjectivului (adjectivului general) se reduce în fond, la cel de-al doilea semnificat impus de categoria noțională respectivă. Astfel, dacă prin substantivul general *acesta* se poate indica asupra oricărui obiect din realitate, care se află în apropiere nemijlocită de vorbitor, apoi adjectivul general *acesta* utilizat în îmbinarea *substantiv — acesta* își îngustează sfera de aplicare a semnificației sale de "demostrativitate" doar la sfera obiectelor numite de substantivele din componența semnificației respective. Astfel, în sintagma *băiatul acesta* semnificația adjectivului general *acesta* se reduce doar la cadrul noțiunii de *băieți*, indicând că e vorba doar de băiatul care se află în nemijlocită apropiere de vorbitor sau de băiatul pomenit deja în vorbire, și nicidecum de alte persoane sau alte obiecte.

Ca și substantivele generale, adjectivele generale, în conformitate cu semnificația noțională (conceptuală) care se suprapune semnificatului categorial, vor fi împărțite în mai multe grupe: demonstrative, posesive, relative, interogative, de întărire, nehotărâte etc. (de ex.: *acest* bărbat, prietenul *meu*, *care* problemă, *orice* amănunt etc.). S-ar putea adopta și o altă clasificare, bazată pe clasificarea propusă de L. Tesnière, conform căreia în cadrul unor categorii de adjective se deosebesc adjective particulare, pe de o parte și adjective generale, pe de alta. În parte, e vorba de perechile: adjective calitative generale — adjective calitative particulare; adjective cantitative generale — adjective cantitative particulare; adjective personale generale — adjective personale particulare; adjective circumstanțiale generale — adjective circumstanțiale particulare [5, p. 82-84].

O corelație, în multe privințe asemănătoare cu cea dintre prosubstantive (pronume) și substantive propriu-zise din cadrul clasei substantivelor, există și între unitățile lexicale care constituie clasa adverbilor. O serie întreagă de unități lexicale care tradițional sînt incluse printre adverbe, la fel ca și pronumele,

au funcție anaforică, de substitut. Astfel, de exemplu, prin lexemele *aici*, *acolo*, *dincolo*, *înainte*, *alături* etc. se indică orice loc în spațiu (în oraș, pe acoperiș, sub nuc, în prag, pe scări, sub munte etc.), dar de fiecare dată locul indicat în mod general este conjugat cu o precizare a lui față de vorbitor: *aici* — "locul aflării vorbitorului", *acolo* — "locul situat la o anumită distanță de vorbitor în câmpul lui de vedere", *dincolo* — "locul aflat după un reper anumit din câmpul de vedere al vorbitorului" etc. Prin lexemele *acum*, *atunci*, *apoi*, *cînd* ș.a. se indică timpul în genere — fiecare dintre ele poate substitui una dintre circumstanțele: la Paște, după Anul Nou, la trei săptămîni, peste două zile, în timpul furtunii etc. — dar de fiecare dată segmentul de timp va fi corelat cu momentul desfășurării actului comunicativ: *acum* — "în timpul vorbirii", *atunci* — "timpul care precede vorbirea", *apoi* — "timpul care va urma actului de comunicare". Prin analogie cu substantivele generale și adjectivele generale, lexemele cu semnificat de adverb menționate și altele de tipul lor, vor constitui grupul adverbilor generale în opoziție cu adverbele particulare. Paralelismul dintre adverbele generale și substantivele generale este susținut și de modul asemănător de formare a multora dintre ele. Cf.: **substantive generale — adverbe generale:** *oricine*, *orice*, *ceva* — *oriunde*, *oricum*, *oricînd*; *careva*, *cineva*, *ceva* — *unde*, *cumva*, *cîndva*; *care?* *cine?* *ce?* — *unde?* *cînd?* *cum?*; *nimeni*, *nimic* — *nicăieri*, *nicicînd*, *nicicum*.

Ceea ce merită a fi notat aici este faptul că adverbele circumstanțiale, în special cele de loc și de timp poartă, în fond, caracter general: cele de loc corelează locul cu poziția vorbitorului în spațiu, care poate fi oriunde (*unde*, *aici*, *alături*, *acolo*, *dincolo* etc.) și cele de timp — cu momentul desfășurării actului comunicativ, care poate fi orice segment de timp (*acum*, *atunci*, *cîndva*, *apoi* etc.). Pentru precizarea locului e nevoie ca acesta să fie corelat cu un reper în spațiu, cu un obiect concret. În acest scop este utilizat un substantiv, prin care e numit obiectul

respectiv și o prepoziție, cu ajutorul căreia se precizează poziția față de obiectul dat (cf.: *lingă plop, peste râu, pe clădire, sub munte, în cameră* etc.). Pentru fixarea momentului concret în timp, se simte necesitatea de a corela momentul respectiv cu un eveniment cunoscut, cu un segment de timp prin care se măsoară vremea. Și aici se folosesc: construcții prepoziționale, al căror substantiv numește evenimentul sau segmentul de timp respectiv și a căror prepoziție precizează "con-junctura" față de acestea (*la anul, peste o săptămână, la Paște, de Anul Nou, într-o oră* etc.). Astfel că pentru indicarea precisă a locului și a timpului se apelează la construcții constând din *prepoziție-substantiv*, care depășesc cadrele adverbului ca parte de vorbire, manifestându-se la nivelul sintagmei și nu la cel al cuvântului.

De fapt, prepozițiile în multe privințe stau aproape de adverbe, mai cu seamă de adverbele de loc. Deosebirea dintre ele constă în faptul că în timp ce adverbele de loc indică locul în spațiu față de poziția vorbitorului (de exemplu: *înainte* — 'locul ce se întinde în fața vorbitorului'; *alături* — 'locul de lângă vorbitor'; *acolo* — 'locul la o anumită distanță de vorbitor' etc.), cu ajutorul prepoziției se fixează locul față de un anumit obiect din realitate, privit ca reper de orientare (de exemplu: *lingă prag, sub munte, peste râu, pe acoperiș* etc.). Nu e întâmplător faptul că multe adverbe de loc sînt folosite și ca prepoziții (cf.: *a merge înainte* — *a merge înaintea carului*; *a sta alături* — *a sta alături de președinte*; *a se uita împrejurul lacului*).

De altfel, în unele limbi, ca de exemplu în latină, aceleași unități lexicale sînt utilizate atît ca prepoziții, cît și ca adverbe, fără a-și schimba forma (cf.: *ante aud post pugnandi ordinem dabat* — "indică locul de luptă în față (*înainte*) sau în spate (*înapoi*)", *ante lucem* — "înainte de zori", *post tres dies* — "după trei zile").

Cît despre verbe cu sens generalizator, aici, după cum s-a relatat, un loc special ocupă verbul *a face* care poate ține locul multor verbe în

cazurile cînd acestea sînt "reluate". Astfel, prin expresia *S-a făcut!* în răspunsuri la întrebări pot fi substituite cele mai diferite verbe (cf.: — *Ați strîns roada?* — *S-a făcut.* — *Ai săpat grădina?* — *S-a făcut.* *Ai vîndut merele?* — *S-a făcut* etc.). Nu e întâmplător faptul că verbul dat intră în componența unui număr însemnat de locuțiuni verbale de tipul: *a face din mînă, a face gălăgie, a face prăpăd, a face ravagii, a face semn* etc. Și totuși, faptul că particulele-propoziții *Da/ Nu*, folosite ca răspuns afirmativ sau negativ, după cum s-a relatat, vin să substituie orice verb la forma afirmativă sau negativă și face inutilă necesitatea unor verbe speciale generale.

În încheiere, ținem să menționăm, că aplicarea principiului onomasiologic la clasificarea cuvintelor autosemantice în părți de vorbire va implica necesitatea de a deosebi în cadrul fiecărei dintre cele patru părți de vorbire (substantiv, adjectiv, verb, adverb) a unor subclase de lexeme generale, opozitive lexemelor particulare și, respectiv, de a corela cu alte subclase în cadrul fiecărei părți de vorbire.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Coșeriu, E., **Prelegeri și conferințe**, Iași, 1994.
2. Языковая номинация (Общие вопросы), Moscova, 1977.
3. Thorne, J.P., **English Imperatives** // "Journal of Linguistics", nr. 1, v. 2, 1966.
4. Мак Коли, Дж. Д., **О месте семантики в грамматике языка** // Новое в зарубежной лингвистике, вып. X, Moscova, 1981.
5. Теньер, Л., **Основы структурного синтаксиса**, Moscova, 1988.
6. Степанов, Ю. С., **Семиологический принцип описания языков мира** // Принципы описания языков мира, Moscova, 1976.
7. Бенвенист, Э., **Общая лингвистика**, Moscova, 1974.

Edy SĂVESCU
Institutul de Lingvistică
"Iorgu Iordan",
București

MINORITĂȚI LINGVISTICE ÎN VIZIUNEA LUI E. COȘERIU

Conform teoriei coșeriene, vorbirea trebuie să respecte principiul etic al dialogului "Vorbește în așa fel încât interlocutorul să te înțeleagă". Dar această normă a dialogului nu se referă la relațiile conflictuale între două limbi vorbite în aceeași comunitate statală, deoarece conflictele între limbi sînt întotdeauna conflicte între comunități lingvistice, deci este o problemă care aparține domeniului politicii lingvistice, susține Coșeriu. El distinge între tipurile de atitudini politice în țările plurilingve: a) naționalismul lingvistic "sănătos"; b) șovinismul lingvistic și c) imperialismul și colonialismul lingvistic și împarte comportamentul politico-lingvistic într-o țară plurilingvă în: a) comportamentul minorităților lingvistice față de majoritate și b) comportamentul majorității lingvistice față de minorități¹. În ce privește atitudinea minoritarului, Coșeriu afirmă că acesta nu poate pretinde ca populația majoritară să învețe limba minorității, dacă minoritarul, indiferent din ce motive, nu vrea să învețe limba majorității. Această atitudine a comunității minoritare, caracterizată ca "neleală", nu numai că nu vrea să se integreze, dar vrea, în fond, să te integreze, deoarece, rămînînd ea însăși monolingvă, te constrînge pe tine să devii bilingv. Această minoritate are o atitudine imperialistă, crede Coșeriu, iar toleranța față de minoritățile lingvistice "nu înseamnă a accepta pasiv intoleranța altora și nu înseamnă a se supune în mod servil imperialismului și colonialismului lingvistic. Aceasta n-ar mai fi toletanță, ci masochism lingvistic".

Limba nu este doar un instrument de comunicare ci un mod de a fi al vorbitorului. O limbă nu se reduce la suma cuvintelor și a relațiilor gramaticale care o compun, ea reprezintă mai mult — tot universul pe care îl exprimă. O dată cu

o limbă în declin sînt amenințate și universul și cultura exprimate în limba respectivă, posibilitățile specifice de "a spune" realitatea, felul deosebit de a înțelege lumea. Situația unei minorități lingvistice seamănă cu situația limbilor mici. Într-o lume în care legăturile între state se strîng, care trebuie să reacționeze în fața globalizării, limbile mici trebuie să reziste presiunii crescătoare a limbilor internaționale, să-și apere dreptul la existență.

Primul pas în construirea unei strategii de apărare a identității vorbitorului unei limbi de circulație restrînsă este acceptarea ca minoritar. Această recunoaștere înseamnă că deja și-a înfrînt slăbiciunile, crede retoromanul Iso Camartin, care construiește în cartea sa, *Rien que des mots*, o pledoarie în favoarea limbilor mici, în favoarea co-existenței și a pluralității limbilor și culturilor. Identitatea amenințată a vorbitorului unei limbi mici nu se apără prin restrîngerea drepturilor vorbitorilor de limbi mari, ci prin recunoașterea inițială ca vorbitor al unei limbi mici.

Problema unui stat care trebuie să gestioneze plurilingvismul locuitorilor săi se poate rezolva prin impunerea limbii majorității, chiar dacă aceasta este o limbă mică, sau prin "imperialism lingvistic", folosind termenul lui Coșeriu, adică impunerea limbii minoritare prin atitudinea intolerantă a vorbitorilor unei limbi cu circulație mare.

Dar ambele soluții impun renunțarea la drepturile uneia dintre cele două părți. Dreptul de a se exprima în toate situațiile în limba proprie, de a nu renunța la identitatea lingvistică, este luat minoritarilor într-un stat național. Iar renunțarea la dreptul majoritarilor de a se exprima în limba națională, chiar dacă este o limbă mică, prejudiciază identitatea acestora, oricum amenințată de presiunea limbilor de circulație mare. Exemplul concret al acestei dileme este situația lingvistică din Republica Moldova.

NOTE

¹ În interviul **Alteritate, toleranță și masochism** (Dialog cu un elev despre politica și etica lingvistică), publicat în "Revistă de lingvistică și știință literară", nr. 3, 1997.

Floarea VÎRBAN
Institutul de Lingvistică
"Iorgu Iordan",
București

CÎTEVA OBSERVAȚII PRIVIND SCHIMBAREA LINGVISTICĂ DIN PERSPECTIVA LINGVISTICII COȘERIENE

Scopul acestui scurt demers este acela de a readuce în discuție una dintre temele fundamentale ale lingvisticii coșeriene — *schimbarea lingvistică*. Departe de a urmări o prezentare detaliată a problematicii legate de schimbarea lingvistică, vom încerca doar să punctăm câteva aspecte, mai exact două: (1) statutul de "problemă" al schimbării lingvistice și (2) adecvarea termenului de schimbare în cazul conceptului de "schimbare lingvistică".

1. PSEUDO-PROBLEMA SCHIMBĂRII LINGVISTICE

Într-o lingvistică de tipul celei coșeriene, în care perspectiva istorică nu trebuie confundată nici cu gramatica istorică și nici cu istoria limbii, ci trebuie înțeleasă ca devenire continuă a limbii, schimbarea devine un punct de referință, iar înțelegerea ei atrage după sine înțelegerea esenței limbajului în genere, ca act creator continuu, mereu altul și mereu identic cu sine. Lingvistica istorică, presupune o abordare care, în încercarea de a surprinde dinamica limbii, transcende lingvistica propriu-zisă și se îndepărtează de limbă, dar o face doar pentru a o înțelege mai bine¹. Cu alte cuvinte, aparenta îndepărtare de limbă îi oferă lingvisticii, astfel concepute, o perspectivă mai largă asupra obiectului său, posibilitatea de a cuprinde limba (fenomenul lingvistic) în întregul său².

Revenind la schimbarea lingvistică, ne vom opri asupra a două observații ale lui Eugeniu Coșeriu. Prima dintre ele a fost făcută cu aproape o jumătate de secol în urmă, în *Introducere în lingvistică* și se referă la caracterul axi-

omatic al schimbării lingvistice, de unde inconsistența problemei schimbării lingvistice și necesitatea eliminării ei ca "problemă":

(1) "O considerare adecvată a actului lingvistic" — spune Coșeriu — ca act de creație implică într-un fel eliminarea problemei generale a schimbării lingvistice, ca fiind o problemă inconsistentă, dat fiind că schimbarea aparține limbajului prin definiție: este un fapt axiomatic³.

Cea de-a doua observație este aceea care deschide una dintre lucrările fundamentale ale lui Eugeniu Coșeriu, *sincronie, diacronie și istorie*, subintitulată sugestiv *Problema schimbării lingvistice*, și vizează aparenta aporie a problemei schimbării lingvistice, aporie care rezidă tocmai în punerea acestei probleme în termeni cauzali:

(2) "Aparent, problema schimbării lingvistice prezintă o aporie fundamentală," — remarcă autorul; și continuă: "Într-adevăr, însuși faptul de a pune această problemă în termeni cauzali, de a întreba de ce se schimbă limbile (ca și cum n-ar trebui să se schimbe) pare să indice o statisticitate naturală perturbată sau chiar negată de procesul "devenirii", care ar fi contrar esenței înseși a limbii."⁴

Cele două fragmente, citate mai sus, ne aduc în minte câteva observații similare, aparținând lui Ludwig Wittgenstein, cu privire la falsele probleme ale cercetării filozofice. Filozoful austriac consideră că multe dintre problemele noastre, în filozofie, vin din felul cum folosim limbajul. Dacă îl folosim "corect", așa cum îl folosim în mod obișnuit, totul e clar, dar dacă îl folosim într-un sens metafizic, totul devine vag și confuz⁵. Esențială ni se pare următoarea apreciere: "Chiar cuvântul "problemă" — insistă Wittgenstein — s-ar putea spune, este aplicat greșit atunci când este folosit pentru necazurile noastre în filozofie. Câtă vreme sînt văzute ca probleme, aceste dificultăți sînt chinuitoare și par insolubile".⁶ În acest sens, Wittgenstein arată că o întrebare de tipul "Ce e timpul?" pare neclară la prima vedere, dar ea este astfel doar dacă e pusă în sens augustinian, adică dacă se așteaptă un răspuns printr-o definiție. Dar în realitate la astfel de întrebări nu se poate răspunde printr-o definiție, și prin urmare astfel de întrebări nu trebuie puse. Ele sînt false probleme, sau, așa cum le-am

numit noi, pseudo-probleme.

Întrebările de tipul "Ce este?", arată Wittgenstein în continuare, sînt întrebări stînjenitoare pentru minte și ele sînt sursa încurcăturilor filozofice și seamănă întru cîțva cu întrebarea pe care o pun adesea copiii: "De ce?", cu privire la care autorul notează: "Această întrebare este, de asemenea, expresia a ceva stînjenitor pentru minte și nu în mod necesar o întrebare cu privire la cauză sau temelie (...)." ⁷ (sublinierea noastră). Partea a doua a acestei observații este, credem, relevantă și se regăsește în numeroasele sublinieri ale lui Eugeniu Coșeriu care observă că atunci cînd vorbim despre schimbarea lingvistică nu trebuie neapărat să căuțăm cauzele ei ⁸.

Revenind la întrebarea despre timp, Wittgenstein arată că "încurcătura privind gramatica cuvîntului "timp" se naște din ceea ce s-ar putea numi contradicțiile aparente din această gramatică" ⁹.

Prin analogie, am putea spune că încurcătura privind gramatica ¹⁰ conceptului de schimbare lingvistică se naște, la rîndul său, din ceea ce s-ar putea numi contradicțiile aparente (și subliniem calificativul aparente) din această gramatică. Prin urmare, este foarte important planul în care ne situăm, pentru că altfel pot apărea confuzii. Dacă ne plasăm în planul cercetării limbii, a unei limbi anume, putem vorbi de schimbarea (în sensul de înlocuire) a ceva cu altceva; dacă ne plasăm în plan ontologic — și *lingvistica integrală* este una care presupune o filozofie a limbajului și deci o fundamentare ontologică — atunci întrebarea "Ce este schimbarea lingvistică?" este o falsă problemă, pentru că în acest caz nu mai putem identifica un ceva care se schimbă în altceva, ci doar putem spune că schimbarea ține de natura limbii, este o trăsătură immanentă a acesteia. Așa ar trebui, credem, înțeleasă caracterizarea schimbării ca "axiomatică", adică ceva care trebuie presupus ca adevărat și care, prin urmare, nu are nevoie de demonstrație.

2. PROBLEMA SCHIMBĂRII NU E UNA DE TERMINOLOGIE

Să ne oprim acum la o altă afirmație a lui Eugeniu Coșeriu din *Lingvistica integrală*, referitoare la schimbarea lingvistică:

"Deci, în acest sens, *schimbarea lingvistică nu există*" (sublinierea autorului) "dacă considerăm fiecare fapt ca un fapt continuu, fiindcă nu există această continuitate a faptelor. Ce înseamnă atunci că "se schimbă" ceva? Înseamnă că toată limba, tot sistemul, prin aceste înlocuiri parțiale, prezintă fapte care existau mai înainte și care sînt refăcute în același sens, și altele care sînt înlocuite. Și atunci schimbarea lingvistică nu există, însă schimbarea limbii există în sensul că limba e făcută, în parte, altfel. Deci, într-adevăr, unele fapte sînt continuate — și asta înseamnă că limba, ca obiect istoric, are continuitate, e aceeași" ¹¹.

Întru totul de acord cu accepția coșeriană cu privire la *schimbarea lingvistică*, credem că nu este vorba aici de o problemă de terminologie, ci doar de una de înțelegere a termenilor. Nu termenul **schimbare** este neadecvat, ci înțelegerea lui. Considerăm că observația lui Eugeniu Coșeriu, potrivit căreia schimbarea lingvistică nu presupune devenirea a ceva în altceva, ci înlocuirea unui fapt de limbă cu altul, este corectă. Un sunet, ă spre exemplu, nu devine e, ci este înlocuit cu e, în anumite contexte. Nu este vorba aici de faptul că termenul de schimbare ar fi inadecvat, întrucît (a) *schimba* înseamnă chiar "(a) înlocui ceva prin altceva" ¹². Cel puțin în limba română cuvîntul are acest sens de "(a) înlocui". Celălalt sens al lui (a) *schimba*, care presupune doar modificarea (schimbarea) parțială, ni se pare cu atît mai adecvat cu privire la limbă în ansamblul ei, întrucît considerăm că nu se poate vorbi de înlocuirea unei limbi cu alta, ci doar de înlocuirea unor elemente ale sale. Cînd spun că m-am schimbat nu înseamnă deloc că am fost înlocuit (sau m-am înlocuit) cu altcineva. Eugeniu Coșeriu observă de altfel că ceea ce se schimbă este limba și că această schimbare se realizează prin înlocuirea unor elemente ale sale cu altele nou-create. Ideea lui Coșeriu este corectă, iar sensul ei profund este acela că limba este mereu alta. Folosim mereu altă limbă, și Coșeriu are dreptate cînd face această afirmație, așa cum Heraclit avea dreptate cînd spunea că nu te poți scălda de două ori în apele aceluiași rîu. Pe de altă parte, apropierea, și chiar suprapunerea semantică dintre (a) *schimba* și (a) *înlocui* ar putea, însă, genera confuzii destul de

grave, pentru că cineva, mai puțin avizat, ar putea înțelege că o limbă, româna, de exemplu, este înlocuită la un moment dat cu altă limbă, ceea ce nu este nici adevărat, nici posibil. În realitate, la acest nivel al limbii, ca întreg, este vorba de devenire, de o devenire continuă a limbii, în sensul hegelian al termenului. Adică deși se schimbă mereu, limba rămâne tot timpul identică cu sine.

Problema schimbării, consideră Eugeniu Coșeriu, este de fapt o problemă de creație, de inovație continuă. În limbă se creează mereu ceva și în același timp se renunță la altceva. Uneori se creează fără a se renunța la altceva, alteori se renunță la ceva fără a se crea altceva în loc. Problema, după părerea noastră nu este terminologia utilizată, ci felul în care este înțeleasă. Nu întotdeauna se înlocuiește ceva prin altceva. Pentru a rezolva această problemă Eugeniu Coșeriu vorbește de înlocuirea lui *zero* prin ceva sau de înlocuirea a ceva prin *zero*; ceea ce, în lumina observațiilor de mai sus, este similar cu a spune că *zero* se schimbă cu *ceva* și invers. Crearea unor fapte de limbă și/sau renunțarea la altele duce, pe de altă parte, la schimbarea continuă a limbii, dar nu la înlocuirea ei. Problema revine deci, la a înțelege că schimbarea lingvistică e înlocuirea unor fapte de limbă cu altele, în timp ce schimbarea limbii trebuie înțeleasă ca definiție.

3. ÎN LOC DE ÎNCHEIERE

Perspectiva coșeriană asupra schimbării lingvistice va constitui pentru lingvistica viitoare o etapă care nu va putea fi depășită decât prin asumare, așa cum lingvistica saussuriană, la rîndul său, a constituit un punct de plecare pentru lingvistica istorică.

NOTE

¹ Pentru o mai bună înțelegere a acestei idei, reactualizăm aici următoarea observație făcută de Hegel: "Forța spiritului este numai atît de mare pe cît este exteriorizarea ei, adîncimea lui numai atît de adîncă pe cît el se încumetă să se răspîndească și să se piardă în explicitatea lui"; vezi **Fenomenologia spiritului**, București, 1995, p. 18.

² Perspectiva istorică presupune

tocmai această tratare integrală a faptului de limbă: "Deci,— notează Coșeriu — istoria este știința individualului, însă nu a unui individual separat, izolat de contextele lui, ci tocmai în toate contextele acestui fapt individual. Și, deci, pentru istorie nu este incoerent, ci dimpotrivă, asta este coerența istoriei: a considera faptul în toate legăturile care pot fi determinate"; cf. **Lingvistica integrală**, p. 77.

³ Vezi Eugeniu Coșeriu, **Introducere în lingvistică**, versiunea românească, traducere de Elena Ardeleanu și Eugenia Bojoga, Editura Echinox, Cluj, 1995, cap. VII, *Sincronie și diacronie. Schimbarea lingvistică: teorii despre natura și cauzele ei*, p. 77.

⁴ Vezi id., **Sincronie, diacronie și istorie. Schimbarea lingvistică**, versiunea românească, traducere de Nicolae Saramandu, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 11.

⁵ Cf. Ludwig Wittgenstein, **Caietul albastru**, Editura Humanitas, București, 1992, p. 106.

⁶ Vezi **ibidem**, p. 105.

⁷ Vezi **ibidem**, p. 68.

⁸ Vezi mai sus, observația (2), p. 2.

⁹ Vezi **ibidem**, p. 68.

¹⁰ Folosim cuvîntul *gramatică* în sensul lui Wittgenstein; gramatica unui cuvînt fiind dată de toate utilizările acestui cuvînt. Cf. **Caietul albastru**, p. 64.

¹¹ Vezi Eugeniu Coșeriu, **Lingvistica integrală**, p. 86. Pentru detalii cf. id. **Linguistic Change Does not Exist**, în "Linguistica nuova ed antica", I, Galatina, 1983, p. 51-63.

¹² Pentru sensurile lui (a) *schimba*, vezi **Dicționarul explicativ al limbii române**, Ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996, s.v. "1. Tranz. A înlocui un lucru cu altul sau pe cineva cu altcineva (de aceeași natură)".

Vasile BOTNARCIUC
Chișinău

CAPACITATEA SISTEMICĂ A CIRCUMSTANȚIALULUI DE LOC ȘI A CELUI DE TIMP

PRIVIRE GENERALĂ

În literatura de specialitate modernă recunoașterea limbii drept sistem complex de semne a devenit un loc comun. Astfel, nu numai că nu se pune la îndoială caracterul de sistem al limbii, ci și se recunoaște ierarhizarea acesteia în subsisteme distincte cu unități adecvate, bine conturate, cum ar fi: subsistemul fonologic, lexical, morfologic și cel sintactic¹.

Sintaxa limbii, după judicioasa constatare a unor cercetători, reprezintă "un ansamblu bine pus la punct, a cărui caracteristică de bază o constituie organizarea lui ca sistem și nu ca un conglomerat, o îngrămădire haotică de elemente disparate"². Iată de ce abordarea sistemică a fenomenelor sintactice ar permite nu numai descrierea amănunțită și completă a fenomenelor descoperite, dar și detectarea unor noi fenomene, neatestate anterior. Așadar, cercetarea în sistem a faptelor de limbă ne oferă posibilități reale de a identifica și a ierarhiza unitățile de bază, precum și variantele lor și, în acest fel, ne permite să ne apropiem de cunoașterea mai profundă a esenței limbii.

Mai mult chiar, pentru a reconstitui teoretic natura, particularitățile inerente obiectului (fenomenului) examinat este stringentă nevoie de a aplica în mod consecvent principiul sistemicității, întrucât întotdeauna evoluează nu o entitate amorfă, ci un obiect (fenomen) interior structurat și organizat într-un

anumit fel³. Prin urmare, un fenomen sintactic sau un set de fenomene de acest fel pot fi examinate ca structură și modalitate de organizare internă, relevându-se ulterior trăsăturile caracteristice, dar cu ajutorul și în baza principiului sistemicității limbii, în timp ce principiile diacroniei, bazate pe formula logică a schimbării consecutive în timp nu sînt apte să explice esența unei formațiuni sistemice în care toate conexiunile există simultan și decurg una din alta⁴.

Pornind de la considerentul că limba există doar în și prin vorbire, e de presupus că și circumstanțialele de loc și de timp ca entități ale sintaxei limbii se realizează de asemenea în vorbire și pot fi identificate pe baza analizei faptelor concrete, individuale. Iată de ce în calitate de material factual ne vor servi enunțuri de tipul: *Copiii au pornit spre casă, Andrieș o apucă pe cărare, Mama intra în mare, Onache s-a îndreptat spre țîrg, Doctorul a ieșit din cabinet, Claca a durat o jumătate de zi, Greva pescarilor ținea a doua săptămînă, Discuția a durat cîteva minute, Adunarea a ținut pînă țîrziu, Nunta a ținut trei zile și trei nopți ș.a.*, enunțuri care nu constituie altceva decît niște fenomene ale sintaxei vorbirii. Examinînd cu atenție fiecare unitate comunicativă, se poate constata că: a) fiecare unitate sintactică se caracterizează printr-un conținut și o formă concretă; b) fiecare enunț dispune de integritate semantică și funcțională. Mai observăm că logoforme *copiii, Andrieș, mama, Onache, doctorul* din prima serie se disting prin funcția strict individuală a fiecăreia și prin capacitatea de a denumi o altă realitate semantică individuală în fiecare caz aparte.

Cu toate acestea, aceleași cuvinte au și caracteristici comune, manifestate în faptul că toate denumesc obiecte izolate, apte să antreneze niște relații sintactice obligatorii, care-s continuate de o altă clasă funcțională și anume: *au pornit, o apucă, intră, s-a îndreptat, a ieșit*. Logoforme ce constituie cea de-a doua clasă funcțională marchează niște acțiuni, realizate de anumite

Eugeniu Coșeriu este felicitat de către Mihai Cimpoi, Președintele Uniunii Scriitorilor din Moldova.

obiecte izolate asupra altor obiecte, continuând lanțul de raporturi obligatorii începute de cuvintele din prima clasă. Logoformele *spre casă, pe cărare, în mare, spre țîrg, din cabinet* formează și ele o clasă funcțională distinctă, întrucît fiecare în parte denumește un obiect separat, spre care se deplasează obiectul denumit din prima clasă.

Dacă în enunțurile de tipul celor analizate cuvintele care denumesc obiectul izolat (în urma abstragerii caracteristicilor funcționale și semantice inerente acestora) vor fi înlocuite prin funcția generalizatoare denumită prin termenul de subiect, iar cuvintele care denumesc acțiuni de deplasare sau de situare într-un cadru spațial vor fi înlocuite prin funcția generalizatoare denumită prin termenul de predicat și, în sfîrșit, cuvintele și îmbinările de cuvinte, ce denumesc fie obiectul spre care se deplasează agentul denumit subiect, fie cadrul spațial în care e situat acest obiect vor fi înlocuite prin funcția generalizatoare denumită prin termenul de circumstanțial de loc, vom obține reprezentarea generalizată și abstractă a seriei de enunțuri în discuție.

De remarcat că în atare enunțuri își găsesc realizare obligatorie trei funcții sintactice: **subiectul, pre-**

dicatul și complementul circumstanțial de loc, care reprezintă niște abstracții științifice, nepercepute de organele noastre de simț. Aceste trei elemente constitutive sînt părți de propoziție absolut necesare pentru constituirea unui sistem funcțional aparte.

Astfel, entitatea funcțională constituită din subiect, predicat și circumstanțial de loc (SPCI) aflate în raporturi de condiționare reciprocă, poartă denumirea de *propoziție spațială*. Ea este alcătuită din trei elemente și două tipuri de raporturi sintagmatice: a) **predicativ**, între subiect și predicat, și b) **circumstanțial-spațial**, între predicat și circumstanțialul de loc. Important este că atît subiectul, predicatul și complementul circumstanțial de loc, cît și raporturile dintre ele sînt în egală măsură necesare pentru a asigura integritatea și plenitudinea semantico-structurală a tipului dat de propoziție. Subiectul începe lanțul de raporturi sistemice, predicatul îl continuă și-l lasă deschis, iar complementul circumstanțial de loc îl continuă, încheindu-l totodată.

Așadar, propoziția trimembră spațială (SPCI) în calitate de entitate sistemică întrunește toate proprietățile sistemului (constituie un tot întreg ale cărui elemente componente sînt corelate prin raporturi de condiționare reciprocă), din care cauză merită să fie recunoscută și ulterior cercetată. Ea reprezintă esența abstractă și generală pe baza căreia se formează o mulțime de enunțuri de tipul celor examinate de noi.

Examinînd în același mod unitățile de comunicare de tipul: *Claca a durat o jumătate de zi, Greva pescarilor ținea a doua săptămînă, Discuția a durat cîteva minute, Adunarea a ținut pînă tîrziu, Nunta a ținut trei zile și trei nopți ș.a.*, vom constata la fel că fiecare dintre cele 5 enunțuri posedă un conținut și o formă concretă și dispune de integritate semantică și funcțională. Astfel, înțelesul concret al primei secvențe verbale îl constituie reflectarea în conștiință a situației alcătuite din fenomenul denumit de cuvîntul

claca, din forma lui de desfășurare în timp — *a durat* — și din cadrul temporal în care se desfășoară fenomenul *claca* — *o jumătate de zi*. Situația e asemănătoare și în privința celorlalte 4 enunțuri, ce reprezintă o clasă aparte de unități ontice omogene.

De remarcat: cu toate că fiecare enunț în parte diferă de celelalte patru (și de totalitatea enunțurilor similare) prin conținutul semantic individual, concret și prin forma individuală, concretă, alcătuind construcții sintactice de sine stătătoare, din punctul de vedere al conținutului și al formei lor abstracte se poate vorbi doar de un singur tip de construcție sintactică. Această entitate gnostică, fiind reprezentată în cazul nostru de cele 5 enunțuri semnalate, reflectă în conștiința noastră un tablou generalizat, alcătuit dintr-un obiect ce-și desfășoară existența în timp, din forma de desfășurare a existenței acestui obiect în timp și din cadrul temporal în care își desfășoară existența acest obiect.

Dacă în enunțurile citate cuvintele care denumesc obiectul izolat, antrenat în raporturi sintactice obligatorii cu alte obiecte, vor fi înlocuite prin termenul de **subiect**, cuvintele care denumesc forma de manifestare a obiectului izolat, antrenat în raporturi sintactice bilaterale cu alte obiecte, vor fi înlocuite prin termenul de **predicat**, iar cuvintele și îmbinările de cuvinte ce denumesc cadrul temporal, antrenate și ele în raporturi sintactice obligatorii, ce încheie totodată lanțul de raporturi obligatorii vor fi înlocuite prin termenul de **circumstanțial de timp**, vom obține reprezentarea generalizată și abstractă a seriei de enunțuri în discuție **Subiect + Predicat + Circumstanțialul de timp**. Această entitate gnostică constituie cel de-al doilea tip de propoziție, calificat prin termenul de propoziție temporală, compusă din trei elemente, între care se stabilesc două feluri de raporturi sintagmatice: predicative și circumstanțiale. Subiectul acestei propoziții stă la începutul lanțului de raporturi obli-

gatorii, predicatul îl continuă, dar nu-l încheie, iar circumstanțialul de timp îl continuă și totodată îl încheie.

În concluzie, vom reține că atât propoziția trimembră spațială SPCL, cât și propoziția trimembră temporală SPCT, luând naștere pe baza raporturilor sintagmatice bilaterale dintre cele trei elemente constitutive, deci obligatorii (între subiect și predicat, pe de o parte, și între predicat și circumstanțialul de loc, pe de altă parte, în cazul primei entități gnostice și între subiect și predicat, pe de o parte, și între predicat și circumstanțialul de timp, pe de altă, în cazul celei de-a doua entități gnostice), se prezintă ca două sisteme funcționale de sine stătătoare, care reprezintă esența celor două clase de enunțuri concrete, teoretic nelimitate.

NOTE

¹ **Sistemele limbii**, București, 1970; S. Berejan, I. Dumeniuk, N. Măcaș, **Lingvistica generală**, Chișinău, 1985; S. Stati, **Teorie și metodă în sintaxă**, București, 1967; E. Coșeriu, **Prelegeri și conferințe**, Iași, 1994, ș. a.

² I. Ețcu, **Studiu epistemologic asupra propoziției în limba română**, Chișinău, 1997, p. 12.

³ S. Berejan, **Studiarea complexă a limbii: Îmbinarea principiului istoric cu cel sistemic**, RLȘL, nr. 1, 1998, p. 50—54.

⁴ *Ibidem*.

“MEREU LE VORBESC NEMȚILOR DESPRE DESTINUL NOSTRU ȘI DESPRE TRAGEDIA ACESTUI PĂMÎNT”

*Dialog:
Luminița DUMBRĂVEANU —
Eugeniu COȘERIU*

— Stimate dle prof. Eugeniu Coșeriu, într-un interviu telefonic, scriitorul Paul Goma mi-a spus că noțiunea de “baștină” este depășită și sună foarte urât. În acest context, Vă rog să ne mărturișiți ce înseamnă pentru Dumneavoastră baștina, locul în care ați revenit acum din Germania?

— Eu, ca de obicei, nu sînt de acord cu teribiliștii, care cred că dacă afirmă paradoxuri sînt originali. Ei se opun sentimentului normal de Patrie și sînt ipocriți. E foarte greu să uiți de legăturile ce le ai cu locul în care te-ai născut. Mihail Sadoveanu spunea că baștina este tot locul pe unde călcăm, inclusiv oasele strămoșilor noștri. Cuvîntul “baștină” este mai nou pentru cei din nordul Moldovei și eu o numesc Patria Mică. Patria Mică, însă, n-o punem în opoziție cu Patria Mare și nici cu statutul meu internațional.

— Atît cei din exil, cît și basarabienii și bucovinenii înstrăinați de Țară, se consolează cu gîndul că trăiesc în Patria Limbii Române, precum spunea Stănescu. Dvs. locuiți în Germania și am dori să știm unde țineți Mihăilenii?

— Unde țin eu Mihăilenii!? Am spus-o și cu alte ocazii, că eu n-am părăsit niciodată Mihăilenii și nici ei pe mine. Eu îi consider centrul Universului și m-am ridicat deasupra lor ca să văd lumea...

Se vede de minune. Mereu le povestesc nemților despre destinul nostru și despre tragedia acestui pămînt. Totuși, cred că Moldova de Sus este o fișie binecuvîntată de Dumnezeu, pentru că în acest teritoriu de la Nistru

pînă la Carpați s-au născut zeci de personalități românești: Mihai Eminescu, Ciprian Porumbescu, Ion Creangă, Nicolae Iorga, George Enescu, Mihail Sadoveanu, Constantin Stere, Bogdan-Petriceicu Hasdeu ș. a.

La fel s-a întîmplat și în Ardeal, unde s-au născut adevărate talente pentru toate domeniile vieții.

— Nemții au încifrat dorul de sat, de țăară?

— Nemții sînt extrem de patrioți în acest sens. Ei știu să cultive dragostea pentru satul natal, orașul de baștină. Bunăoară, prin Tübingen trece un afluent foarte mic — Amer — al râului Necor, să aibă vreo 30 km. Păi iată că despre acest afluent există o serie de cărți, povestiri, filme. Se tem de pierderea memoriei istorice.

— Domnule Eugeniu Coșeriu, opera Dvs. este foarte puțin cunoscută în Basarabia și România, pentru că este scrisă în alte limbi. Cîteva ediții apărute la Cluj și lași nu salvează situația. De ce nu se traduce integral opera Dvs. științifică și literară în limba română?

— Nu știu din ce motive. Dar și ceea ce s-a tradus este nesemnificativ, pentru că s-a început cu opera mea marginală și nu cu cea universală. Se confundă importanța culturii universale cu provincialismul, localismul. Lingvistica mea nu este doar pentru națiunea română, ci pentru tot mapamondul. Cel mai mult am fost tradus în Japonia. Acolo un editor a angajat 22 de traducători și a realizat opera lui Eugeniu Coșeriu în 7 volume.

— Ați fost numit de către nemți “un gigant al lingvisticii mondiale”. Vă rog să ne vorbiți despre istoria acestei aprecieri care cred că este mult mai valoroasă decît cele 28 de titluri Doctor Honoris Causa ce vi s-au acordat.

— Sintagma aparține fostului meu coleg de la Tübingen, Hans Helmut Cristmann, care la o manifestare omagială a spus tuturor că se află în fața unui gigant al lingvisticii mondiale. Pe mine mă măgulește această apreciere, însă nu-i dau prea multă importanță în sens personal...

— Și totuși, nemții nu aruncă aprecierile în vînt, sînt foarte scumpi la complimente. Prin urmare, este

adevărat ceea ce se spune despre Dvs.?

— Poate este adevărat. Chiar dacă nu s-ar spune despre mine aceste cuvinte, eu aş continua să muncesc cât mă ţine Dumnezeu. Aceasta este misiunea mea, să duc ştiinţa cât mai departe şi cât mai coerent.

— Să trecem spre aripa literară a creaţiei Dvs. Ştiu că aţi început-o cu scrierea poeziilor, despre care academicianul Mihai Cimpoi susţine că au fost influenţate de filosofia lui Lucian Blaga. Vă rog să ne spuneţi când aţi scris prima poezie?

— Primele poezii le-am scris la liceul "I. Creangă" din Bălţi şi le-am trimis la "Jurnalul literar" al lui G. Călinescu, unde au şi fost publicate. Poezii ceva mai bune am scris în primul an de studii la Iaşi. Le-am publicat în "Jurnalul literar", "Cuget moldovenesc", "Viaţa Basarabiei". Cît priveşte referinţele Domnului Mihai Cimpoi, cred că a intuit greşit. Este mai degrabă o afinitate de idei şi stări de spirit, or eu nu-l cunoşteam deloc pe Blaga. Misticismul meu s-a iscat din altă parte. Poetul meu preferat era şi este Ion Barbu. Îi recitam poeziile din memorie. Iar primul meu articol de critică literară a fost despre creaţia lui George Bacovia. Probabil, este vorba de o atmosferă literară general românească. Eu am scris o poezie în limba latină pe care George Călinescu a apreciat-o foarte mult, scriind în "Jurnalul literar" că a rămas impresionat de o surprinzătoare muzicalitate mistică. Cred că de aici a plecat dl Mihai Cimpoi...

— L-aţi cunoscut pe George Călinescu? Astăzi mulţi îi subapreciază "Istoria..."

— Sigur că l-am cunoscut. Am lucrat cu el la "Jurnalul literar". Era foarte exigent. Eu l-am cunoscut în perioada în care G. Călinescu scria "Istoria literaturii române". "Jurnalul..." îl făceam noi, studenţii, pentru că el nu avea timp. Îl interesa, bineînţeles, promovarea unei şcoli ieşene, a unui nou **junimism**. A şi publicat un articol despre noi intitulat "O promoţie".

— După lirismul poetic aţi trecut la proză, iar, mai apoi, la lingvistică. Vi s-a părut poezia un lucru nesperios?

— Nu, dimpotrivă. Primul meu articol de lingvistică este despre poezia

lui Ion Barbu. Am încercat să găsesc la Barbu anumite caracteristici ale limbii române. N-am rupt niciodată legătura cu poezia. Eu susţin teoretic identitatea dintre limbaj şi poezie.

— Când aţi scris ultima poezie?

— Acum doi ani. S-a şi publicat în revista "Limba Română", pe copertă. Este vorba de poezia "Jandarmul bătea", în care preiau aluzia lui Al. Macedonski: "E vremea rănilor ce dor, / dor în popor şi dor în mine..."; apoi: "Jandarmul român bătea — / rusul omora... / rusul deporta..."

— Domnule Eugeniu Coșeriu, iată un citat din poezia Dvs. "Rătăcesc moldovenii": "La nord de cercul polar, / rătăcesc moldovenii prin noapte, / în căutare de sălaşuri de iarnă. / Se poticnesc şi cad în troiene: / Lupii miloşi din Karelia / le sfîşie pieptul cu colţii / nu-i lasă să moară de frig". Este o poezie influenţată total de soarta fraţilor Dvs. care au umplut "siberii de gheaţă". V-a urmărit această tragedie pe toate drumurile vieţii?

— Poezia aceasta am scris-o încă în Uruguay. Mă gîndeam atunci să dedic o carte Moldovei şi moldovenilor cu următoarea formulă: "Moldovenilor, cîţi se mai află trăitori la apa Nistrului, la apa Donului, la apa Amurului..."

— Acelaşi Mihai Cimpoi consideră că proza, nuvelele Dvs. sînt apropiate ideatic de metafizica lui Mircea Eliade. Vă rog să vă referiţi la stilul propriei opere. Eu consider nuvelele Dvs. mult mai realiste.

— În nuvelele, proza mea este vorba de o depăşire a realităţii, o transfigurare poetică a ei. Întotdeauna literatura cea mai realistă este cea care depăşeşte realitatea imediată. Amintiţi-vă de tipurile Don Quijote, Raskol'nikov. Afinităţi cu proza lui Mircea Eliade nu pot avea din simplul motiv că nu ne-am cunoscut şi că nu sînt un admirator al lui.

— Vă referiţi la romane, povestiri sau la lucrările ştiinţifice?

— Mă refer la amîndouă. Opera literară este depăşită, iar "Strada Mîntuleasa" este scrisă foarte prost. Spaniolii în cazurile acestea spun: "Nu este un sfînt căruia mă-nchin...". Acelaşi lucru pot să spun despre creaţia lui Cioran. Influenţa despre care vorbeşte M.

Cimpoi este legată de românism și tradițiune, or, Mircea Eliade, Emil Cioran și eu ne-am născut pe același pământ, din același popor.

— **Stimate dle academician Eugeniu Coșeriu, ați amintit acum de două personalități ale spiritualității românești: Mircea Eliade și Emil Cioran, dar mai sînt și Eugen Ionescu, Paul Goma, Paul Celan etc. Țin foarte mult ca în această vecinătate de nume să vorbim despre egoismul tipic românesc. Nici unul dintre acești titani n-au lansat în lume alți români, deși au avut din plin această posibilitate. De ce?**

— Cred că nu este un egoism. Ei au fost robii împrejurărilor. Mai ales Eugen Ionescu este un creator de talie mondială, care și-a asumat riscul subiectului universal, devenind el însuși subiect existent. Cred că nimeni n-ar fi putut ajunge discipol al lui Ionescu, pentru că el este unic. Este o mare deosebire între Ionescu și alți români din străinătate. Ionescu este într-adevăr genial.

— **Fondator al unui curent teatral mondial.**

— Bineînțeles. Este român și acest lucru trebuie să ne facă mîndri. Ionescu era un mare admirator al lui I. L. Caragiale. Cu Cioran s-a întîmplat altceva. El a devenit mistic și religios spre sfîrșitul vieții. Înainte de a ne părăsi, Emil Cioran a fost invitat la televiziunea franceză, unde i s-a pus următoarea întrebare: "Există Dumnezeu?", întrebare la care filosoful român a răspuns: "Dumnezeu nu există, El este...". A fost extraordinar.

— **Sînt de acord cu ceea ce spuneți, pentru că este foarte greu să-ți crești discipoli, să pui mîna-n foc pentru cineva contemporan cu tine, dar acești creatori de limbă română au avut posibilitatea și chemarea națională să-i lanseze în universalitate pe Eminescu, Blaga, Bacovia, Arghezi. Cine i-a împiedicat s-o facă?**

— În acest sens cred că aveți dreptate.

— **Dvs. personal ați promovat tineri români la Tübingen?**

— Am avut foarte mulți. Dar este destul de greu să ai discipoli în totalitatea concepției tale. De obicei, studenții

tratează o singură direcție a operei mele. Am ajutat mai mulți tineri care aveau burse la Tübingen, însă nici unul nu a rămas să activeze în Germania. La Universitatea din Montevideo nici nu erau români. Vorbeam limba română cu mine însumi.

— **Ce ne puteți spune despre diaspora românească din Germania?**

— Foarte puțin, deoarece nu am relații cu ea. Știu că ne doare, dar trebuie să vă spun că românii din străinătate își pierd timpul certîndu-se între ei. Unde-s doi români se fondează trei partide.

— **Dvs. ați plecat în străinătate de la 18 ani, e vorba de Italia. Din anii '40 și pînă acum ați mîncat și pîine albă, dar și pîine neagră. Ce gust are exilul?**

— Dacă ești un anonim în străinătate, îți vine foarte greu să te descurci. Mi-a fost greu în primii ani. Pe urmă, mereu am fost invitat, mereu mi s-a dat, n-am cerșit nimic. În felul acesta mi s-a dat pîinea cea mai bună. Înstrăinarea în plan sufletesc n-am simțit-o.

— **Astăzi cine vă mai așteaptă la Mihăileni?**

— Rude aproape că nu mai am. Mama s-a refugiat încă în '43. Surorile mamei au fost toate deportate la Vorkuta, soții lor tot așa. Mi-au rămas cîțiva verișori.

— **Copiii Dvs. vorbesc românește?**

— Nu, dar vorbesc, ca și mine, mai multe limbi. S-au născut în Uruguay și acolo-n familie am vorbit limba italiană. Apoi au studiat la școala germană. Deseori mergeau la buncii din România și începeau să se înțeleagă românește. Sper să ajungă și ei la Mihăileni. Rog moldovenii să-i înțeleagă și să-i însoțească pe cărările copilăriei mele.

— **Ce vîrstă au?**

— Fiica are 42 de ani, iar fiul — 38.

— **Mulți înainte! Dvs. vă mulțumim că reveniți cu drag la Chișinău, în Basarabia, locul unde vi s-a pus aer în aripi, de unde ați zburat departe și foarte înalt, deasupra Carpaților lingvisticii mondiale.**

— Vă mulțumesc din suflet.

Veronica BÎLICI
Institutul Național
de Perfecționare
a Cadrelor Didactice,
Chișinău

ELOCVENȚĂ ȘI ESENȚIALITATE

*Amintiți-vă toate cuvintele
 pe care le știți ca să vedeți
 cât suflet v-a mai rămas.*

Ioan MÂNĂSCURTĂ

Lipsit de credință în Dumnezeu, frustrat la nesfârșit, îndurînd desertăciunea unor legi false, omul de azi încearcă "o suferință meschină, cotidiană, inferioară, o suferință biologică nu una umană și spirituală, care este un adversar eficace înțelepciunii lui" (M. Eliade). Situația comportă soluții capabile să-l înalțe pe om deasupra zbuciumului lumesc, care ar permite emoționantei inteligențe să se bucure de eternele valori. Remediile pot fi excepționale. Cei cu har ales au soluția credinței, a speranței și a dragostei. Există izbăvitoarele soluții-testamente ale lui N. Steinhardt: "moartea consimțită, asumată, anticipată, provocată; nepăsarea, și obrăznicia; vitejia însoțită de o veselie turbată". Dar cea mai potrivită și cea mai pașnică armă de supraviețuire spirituală într-un asemenea urît al pustiului social este Cuvîntul.

Se consideră că verbul a pre-existat creației și a venit pe lume trimis de Dumnezeu-Tatăl să transmită lumii un mesaj de salvare. După îndeplinirea acestei misiuni el se întoarce la Creator. Noului Testament și apostolului Ioan le-a revenit misiunea de a pune în evidență caracterul particular al acestui Cuvînt (Înțelepciune) care dăinuie în veșnicie.

Orice s-ar crede despre Cuvînt, el este "manifestarea inteligenței în limbaj, în natura ființelor și în creația continuă a universului", "simbolul cel mai pur al manifestării ființei, al ființei care gîndește și se exprimă" (Dicționar de simboluri).

Regretatul poet Ion Vatamanu, luînd cuvîntul în fața muncitoarelor din cîmp, le vorbi despre artă, poezie, despre viață. După încheierea discursului o ascultătoare îi spuse altele că nu prea a înțeles ce le-a vorbit scriitorul, dar că tare frumos le-a vorbit!

"Formosus", adică frumos, se spune despre oameni, lucruri, obiecte care plac pentru armonia liniilor, mișcărilor, culorilor, care au valoare estetică. Se mai spune bele-arte despre artele care trezesc admirația din punct de vedere estetic, care plac, care nu lasă inimile să adoarmă. Cînd aceea doamnă a pămîntului a spus "tare frumos", s-a referit la categoria fundamentală a esteticii prin care se reflectă însușirea de a simți emoții. În cazul nostru emoția a fost generată de elocvența tot "atît de mult al pămîntului" poet.

A fi elocvent este egal cu a fi esențial. A deveni esențial înseamnă a-ți crea din timpul în care ți-e dat să trăiești un lux ireductibil, să-ți creezi o conștiință capabilă să pătrundă adîncuri subtile, să exprime gînduri, sentimente, care să nu distrugă, să nu coboare, ci să însuflețească și să înalțe.

Sîntem tentați a ne întreba "quomo", adică în ce chip ne putem

dezvolta curajul comunicării, cum putem oferi tinerilor noștri “lecția cuvîntului românesc” ca trăind în acest veac să devină capabili a crede în eternitate.

Buna educație a copiilor noștri prin logos este obiectivul de căpetenie al disciplinei școlare “Limba și literatura română”. În obscuritatea veacului nostru, într-o explozie informațională poluată, cu “un trivial aspect pornografic, scîrbos” (N. Iorga), cînd cuvîntul ajunge la receptor lipsit de culoarea lui naturală, de vigoare expresivă, este indiscutabil necesar ca un tînr să fie deprins a discerne valorile semasiologice ale cuvîntului, să neglijeze și să denege orice comunicare deformată, grandilocventă, inestetică. Modelarea conștiinței prin cuvînt este o muncă creatoare, fericit istovitoare, ea redă valoare ființei umane și o repune în centrul oricăror altor preocupări telurice. “Valoarea omului este ființa lui, iscusită oglindă a minții”, iar “un cuvînt, pe care îl posezi poate fi și el o școală, sau măcar o lecție — sau în sfîrșit un simplu gînd și un simplu zîmbet...” (C. Noica).

Seaca, falsa comunicare a tinerilor ține, în primul rînd, de sărăcia vocabularului, de lenea spirituală, de “orgoliul de a se bălăci în ignoranță” (G. Pruteanu). Neputința de a exprima gînduri, lucruri vine și din înțelegerea greșită a noțiunii de frumos, confundînd snobismul, sclifoseala, flecăreala în deșert cu ceea ce este cu adevărat “bun și plăcut și desăvîrșit” (Biblia). Incompetența lingvistică poate fi depășită printr-o muncă eficientă cu dicționarele explicativ și de sinonime, care va întregi o lectură bună.

“...Cel mai bun lucru pe care l-ar face școala, care între gramatica atît de seacă și interpretarea literară atît de aproximativă întotdeauna, ar trebui să întîrzie asupra cuvintelor” (C. Noica). Exigența cere o revenire permanentă la devotatul nostru prieten —

dicționarul, întru căutarea celui mai potrivit termen și așezarea lui la locul cel mai potrivit. “Exersînd în situații și în contexte variate cuvintele și structurile frazeologice vor fi asimilate în semnificațiile și nuanțele lor specifice, conferindu-le disponibilități de combinare variate și inedite” (Curriculum disciplinar de limba și literatura română).

Deoarece nu fiecare elev poate avea la îndemînă un dicționar de sinonime, e potrivit să începem reforma învățămîntului cu arta comunicării (la orice disciplină școlară), prin a oferi discipolilor noștri echivalente sinonimice începînd prin combaterea celor mai frecvente erori care aduc prejudicii rostirii. Merită să se știe, spre exemplu, că verbul *a arăta*, care prin repetare ostentativă, fără a-i discerne nuanțele stilistice provoacă oroare, poate avea următoarele sinonime: *a indica, a spune, a trasa, a preciza, a semna, a scrie, a susține, a menționa, a semnala, a specifica, a aminti, a cita, a pomeni, a atinge, a desemna, a marca, a înregistra, a etala, a expune, a întinde, a istorisi, a înfățișa, a nara, a povesti, a prezenta, a relata, a reda, a reprezenta, a demonstra, a adevăra, a atesta, a certifica, a confirma, a mărturisi, a corobora, a dovedi, a manifesta, a vădi, a dezvălui, a releva, a revela, a sesiza, a denota, a trăda, a exterioriza, a afirma, a exprima, a apărea, a se ivi, a se vedea, a se zări, a veni, a încolți, a se naște, a se dezveli, a ieși, a răsări, a miji, a părea, a semna*.

Le putem recomanda elevilor să transcrie pe fișe acele sinonime care îi vor ajuta neîndoielnic să evite exprimarea mediocră. Sau le putem propune întocmirea unui dicționar (școlar) care va fi completat, bineînțeles, cu ajutorul profesorului, oră de oră, an de an. Ei mai pot beneficia de modele microtextuale vădind întrebuintarea adecvată a unor cuvinte din seria enumerată mai sus: *i-a indicat*

drumul; după cum *am precizat*; el *a scris* în articol că...; *vom menționa* următoarele recomandări; problema *este amintită* într-un document; tabel care *desemnează* învingătorii; ceasul *marchează* timpul; termometrul *înregistrează* temperatura; își *expune* marfa pe tarabă; *prezintă* subiectul piesei; ce *reprezintă* tabloul acesta?; toate confirmă *cele spuse* mai înainte; *manifestă* reale aptitudini pentru...; *a releva* conducerii greutatea întâmpinate; *a denota* o proastă creștere; nu *s-a exteriorizat* ca un om supărat; *s-a înfățișat* la proces; un zîmbet *a încolțit* pe fața lui; cîmpia *se dezveli* în toată splendoarea ei etc.

Tot așa vom proceda și cu buclucașele verbe *a petrece* și *a primi*, ale căror serii sinonimice le propunem în continuare din același motiv — nu fiecare profesor își poate permite luxul de a procura dicționarul de sinonime de Luiza Seche și Mircea Seche.

A petrece: *a trăi, a sta, a se întîmpla, a se produce, a surveni, a fi, a se desfășura, a evolua, a decurge, a acompania, a conduce, a duce, a însoți, a întovărăși, a se amuza, a se desfăta, a se distra, a rîde, a se veseli, a benchetui, a chefui, a prăznui, a mesii* (*a trăit* acolo o bună parte de viață; *a stat* cu el întreaga seară; *s-au întîmplat* multe lucruri de atunci; ce *a fost* acolo?; iată cum *au evoluat* faptele; partida *s-a desfășurat* în condiții bune; *l-a însoțit* pînă la poartă; beau și *se distrează*; *au mesii* toată noaptea; *a predat* o lecție; *a desfășurat* o activitate; *au organizat* alegeri etc.).

A primi: *a încasa, a lua, a ridica, a vedea, a avea, a căpăta, a cîștiga, a dobîndi, a obține, a scoate, a prelua, a recepționa, a afla, a accepta, a coopăta, a împărtăși, a consimți, a se învoi, a voi, a vrea, a aproba, a încuviința, a se îndupleca, a lăsa, a permite, a concede, a adopta, a-și însuși, a îmbrățișa, a angaja, a încadra, a lua, a numi, a adăposti, a sălășlui, a întîmpina* (*și-a încasat*

retribuția; și-a ridicat drepturile de autor; *n-am văzut* chiria de la el de un an; *a dobîndit* învoire; nu *a scos* un ban de la el; *a preluat* marfa; *a aflat* vestea a doua zi; *a fost admis* la examen; *l-a coopătat* în rîndul membrilor supleanți; *nu împărtășește* opiniile lui; *a îmbrățișat* o nouă credință; *a fost angajat* într-un nou serviciu; *l-a adăpostit* cu bucurie în casa lui; *l-a luat* la gazdă; *a întîmpinat* oaspeții cu pîine și sare).

Pe care dintre acești termeni nu-i folosim deloc? De care dintre ei avem cu siguranță nevoie întru evitarea repetărilor defavorabile, neinteligente? "Cîți își iubesc și caută cuvîntul, ființa comunitară, adevărul lor ultim?" (C. Noica).

Într-o asemenea *ucenicie extraordinară* vom deprinde copiii a se pătrunde de eleganța, prospețimea, solemnitatea graiului românesc. Această redescoperire îi va influența pozitiv și-i va face să-și îndrăgească propria limbă — "marele gînditor, care și-a pus problema ființei" (C. Noica), care este "un bun al tuturor și ar trebui iubit mai presus de oricare, pentru că este mijlocul de frăție omenească" (N. Iorga).

Analizînd sumar repartizarea orelor la compartimentul "Vocabular" (*Programa la limba și literatura română*, ediția 1998), observăm că în clasa a V-a se prevăd 8 ore; în clasa a VI-a — 8 ore (dintre care doar o oră este rezervată exercițiilor de folosire a diferitelor tipuri de dicționare); în clasa a VII-a programa prevede 10 ore; în clasa a VIII-a (abia!) — 15 ore, iar în clasa a IX-a — 10 ore. Ne întrebăm, de ce anume așa și nu altfel au fost distribuite orele? În baza căror criterii?

Iată de ce considerăm rezonabilă propunerea noastră de a se reveni la conținutul lingvistic din ciclul gimnazial și de a se majora numărul de ore la lexicologie întru favorizarea realizării obiectivului primordial al disciplinei respective — formarea

capacităților comunicative. De asemenea, atragem atenția profesorului asupra dezavantajului de a se menține pe pozițiile învățămîntului informativ-cumulativ. Să fim vigilenți și flexibili pentru a izbăvi copiii noștri de handicapul intelectual-lingvistic, de care suferă o bună parte din locuitorii republicii noastre. Lecția de limba română trebuie să confere optimism și siguranță în gîndire și exprimare, să redea șansa împlinirii personale. Cuvîntul trebuie să redevină instrumentul care educă și instruieste exact. De aceea "modificarea de ansamblu asupra disciplinei" este deosebit de importantă întru "abordarea funcțională a fenomenelor gramaticale, care să contribuie la sporirea corectitudinii vorbirii orale și scrise" (Programa citată).

Firește, nu putem aborda din toate punctele de vedere problema menționată. Dar merită să subliniem că situația necesită nu numai o revizuire a conținuturilor, ci și elaborarea unor soluții metodico-aplicative, potrivite realizării integrale a obiectivelor esențiale, precum și o cercetare mai atentă a acestora de pe pozițiile modernizării și preschimbării întru binele copiilor noștri.

Dacă noi, dascălii, vrem să oferim o imagine fără cusur discipolilor noștri, e necesar să începem cu noi înșine, pentru a grăbi revenirea Limbii Române în patrie, care "nu era și nu este încă toată prin părțile noastre" (Gr. Vieru).

Limpezindu-ne ideile, conturîndu-ne delicat gîndurile, exprimîndu-ne grațios sentimentele, comunicînd sever și concis pentru a inspira încredere și respect, înclinînd fără osteneală spre perfecțiune, luptăm împotriva golului și a urîtului propriu și social. Prin cuvinte pure și simple, care fac să tresară sufletul omenesc și-l învață cum să vorbească potrivit cu împrejurările, înălțăm monument graiului nostru — "monumentul esențial al spiritualității" (I. Mănăscuță).

Și să mai învățăm și de la oamenii mari. Putem învăța de la Eminescu cum e posibilă o supraviețuire și o dăinuire în timp prin Cuvînt. "Omul acesta mare copia pe curat locuri și aproape cărți întregi, scria cu voluptate litere grecești și slavone așa cum desena Gøethe litere arabe, poetul genial, dezordonat și fără studii, te învață dincolo de orice genialitate: binecuvîntarea cantității" (C. Noica). Întîrzierea noastră asupra cărților bune și nu frunzăreala lor, studierea cu perseverență, cu răbdare și cu bunăvoință a dicționarilor, copierea seriilor sinonimice ale cuvintelor cu modele de întrebuintare a lor au o singură finalitate: performanța cugețului și a spiritului, desăvîrșirea lor egală și descoperirea unui rost în propria-neființă.

Cuvîntul-înțelepciune este "partea cea bună a celor lumești și nu se va lua de la acei care-l aleg" (Biblia); Cuvîntul poate să preschimbe sărăcia noastră meschină într-o bogăție divină.

Valentina BUTNARU
președinte al Societății
"Limba Noastră cea Română"

DE LA BIBLIOTECA PERSONALĂ — LA BIBLIOTECA DE PATRIMONIU *

Mircea Eliade, în conferințele sale radiofonice ("Despre cărți și biblioteci" etc.) susținea că biblioteca de patrimoniu a unui popor se constituie din mulțimea de biblioteci personale.

Calitatea bibliotecilor de patrimoniu depinde de calitatea bibliotecilor personale, deci, și de calitatea spirituală a cititorului.

Cine și-ar putea asuma responsabilitatea să ducă evidența tuturor bibliotecilor personale: a) câte familii dețin o bibliotecă? b) din cele existente, câte biblioteci personale corespund unor criterii de valoare? Câte dintre ele sînt biblioteci colectate din snobism, practicat prin anii '70, cînd se editau clasicii literaturii universale și se cumpărau fulgerător, de modă, alegîndu-se, de preferință, volumele ce se asortau cu mobilierul. Mai găsăm și astăzi aceste biblioteci cu zeci de volume prețioase, dar nedeschise, nerăsfoite, necitite.

O altă categorie de biblioteci personale sînt cele "adunate" mai mult accidental: din cărți dăruite la ocazii, alese, de regulă, la gustul celui care le-a oferit. La aceste volume de valoare dubioasă se adaugă și cele selectate de proprietarul bibliotecii — fără gust și fără principii.

Aceste două tipuri de biblioteci personale, nu reprezintă, de fapt, o "bibliotecă", din ele lipsesc dicționarele, lipsesc clasicii, lipsesc albumele pictorilor, lipsește Biblia.

Cea mai gravă categorie rămîne a fi alta — a bibliotecilor care lipsesc. Din astea sînt foarte multe! Case fără biblioteci, case fără dicționare, case fără

Eminescu! Care este soarta concetățenilor noștri, crescuți fără carte în casă!?

Și, în sfîrșit, a patra categorie — cea rarisimă — sînt bibliotecile personale de calitate, astea aparținînd istoricilor și criticilor literari, scriitorilor, profesorilor universitari, savanților sau oamenilor de cultură — cititorilor de calitate. Aceste biblioteci, împreună, formează, de fapt, biblioteca de patrimoniu, în cazul nostru, a Basarabiei. Din ele s-au inspirat și s-au alimentat, în timpurile vitrege românismului, spiritele sănătoase ale neamului — studenții, profesorii, scriitorii. Prin aceste biblioteci "de buzunar" am supraviețuit noi, românii basarabeni. Prin romanele împrumutate "pentru o noapte", prin DELIRUL citit dintr-o răsufare, așteptat de alți zece sau douăzeci la rînd, ne-am adunat laolaltă și am opus rezistență, ne-am reconstituit din frînturi de romane. Prin rugăciunile învățate pe ascuns de la părinți și bune, dar interzise la școală, am primit cea mai bună lecție de morală creștină.

Prin tăcerea părinților noștri, prin lacrimile lor, am înțeles ceea ce nu ni se putea încă spune despre suferințele lor în anii războiului, în timpul foametei, în anii deportărilor. Durerea lor a încolțit în noi și a renăscut în conștiința națională.

Ce ne-am fi făcut astăzi fără superbe biblioteci personale, care au aparținut preoților, medicilor, avocaților, profesorilor de cîndva, iar mai apoi — urmașilor lor?

Ce se întîmplă cu ceilalți cititori basarabeni și de ce?

Nu se întîmplă nimic. Ei nu prea citesc. Majoritatea cunosc ce se scrie în Biblie, în dicționare, în alte cărți, în ziare doar din povestite. Își povestesc unul altuia cu lux de amănunte, dar citește unul singur la cîteva sute.

Un alt necaz al cititorului nostru este că el nu se încumetă să cumpere cărți, iar drumul spre bibliotecă nu-l prea știe. Citește tot ce se poate obține ușor, fără efort, accidental și, cel mai des, fără a cheltui timp sau bani în căutarea unui volum anume.

Bibliotecile publice din Chișinău și-au îmbunătățit radical fondurile, dar cititorul nu prea știe acest lucru. Librăriile ne pun la dispoziție aproape tot ce se editează aici și în Țară, dar potențialul cititor și potențialul cumpărător în majoritatea cazurilor sînt oameni diferiți.

Între timp, librăriile ambulante,

* Raport prezentat la conferința "Limba Română — Azi", ediția a VII-a, Iași-Chișinău, 1998.

îndeosebi teighelele de stradă, propun doar carte în limba rusă, "librarii" fiind, desigur, alolingvi care "știu" pe dinafară tot ce scrie în "marfa" lor. Cartea propusă de ei, de regulă, nu are nici o valoare, dar, fiind editată în condiții tipografice de invidiat și expusă în locuri foarte aglomerate, nu este pusă la îndoială ca valoare.

Cititorul autohton, prost informat și puțin cultivat se îndoiește de rostul unei biblioteci proprii sau nu știe cum s-o adune, și, pînă la urmă, preferă "argumentele" forte: apartamentul îi este prea mic pentru a plasa în el un dulap sau niște rafturi; stă mai mult timp la birou (la catedră) și lucrează acolo; poate împrumuta cărțile necesare de la bibliotecă, argumente ce culminează cu: "Nu-mi pot permite, cu salariul meu!"

Și aici, ne-ar părea rău să nu revenim la Mircea Eliade (Conferința "Despre cărți și biblioteci"): "Un mare înțelept și un mare iubitor de cărți, Montaigne, spunea că nu există durere cît de adîncă, pe care să n-o alunge o jumătate de ceas în bibliotecă. Un român mucalit, căruia îi citasem odată această reconfortantă opinie a lui Montaigne, mi-a răspuns: "Da, dar trebuie să ai o bibliotecă!" Și, din același eseu, puțin mai jos: "Este un mare păcat că obiceiul bibliotecilor personale este atît de puțin înrădăcinat în elitele noastre. Oamenii care recitesc aceleași cărți, oamenii care adună și iubesc aceleași cărți, se înțeleg mai firesc și mai imediat între ei. Asemenea oameni pot crea laolaltă acel mediu favorabil marilor creații spirituale.

Asemenea oameni, și numai ei, pot alcătui o cultură. La noi în țară există mii de case de cărturari, în care nu veți găsi pe Eminescu sau pe Creangă. După informația unui ziar englezesc, nu există nici o casă în Anglia, în care să locuiască un om trecut prin școli și care să nu posede pe Shakespeare. Cărțile care se păstrează și se recitesc formează cultura unui om și, deci, cultura unei țări. Biblioteca personală nu e o mobilă în plus alături de celelalte mobile ale casei — nici o colecție inertă de obiecte mai mult sau mai puțin frumoase. Biblioteca personală este uzină, un depozit imens de forțe spirituale și de energie și e păcat că asemenea depozite sînt atît de rare pe tot cuprinsul

României Mari. **Un om care stăpînește sau are acces direct la o asemenea bibliotecă, nu este numai un om mai bun decît alții, ci este și un om mai tare, mai fortificat sufletește decît alții.** Pe el durerile îl ating mai puțin. Deasupra lui nefericirile trec mai repede. El are ajutoare nevăzute, cum au și ceilalți din jurul lui. Funcțiunea pe care o îndeplinește biblioteca personală pentru un individ — o împlinesc bibliotecile publice în viața unei țări."

De la '90 încoace, adică de cînd există Societatea "Limba noastră cea română", preocuparea noastră de principiu a fost cartea și biblioteca. Cartea de pe masa elevului, — dar și biblioteca familiei, a părinților; cartea de pe masa profesorului, a medicului etc. — dar și biblioteca școlii, a catedrei, a spitalului, a facultății, a instituției de învățămînt superior.

În acest răstimp am distribuit donații de carte în toată Basarabia. Nu e ușor să estimăm valoarea lor, însă putem spune că am mers în zeci de sate, în majoritatea dintre ele — de două-trei ori și mai mult. Am dus peste 250 de mici biblioteci, în total — în jur de 4 mii de volume. Am oferit sute și mii de cărți drept premii în cadrul concursurilor literare și olimpiadelor la limba și literatura română și la istorie — atît învingătorilor, cît și profesorilor lor și tuturor participanților. Astfel, de cărțile Societății au beneficiat mai mult de 300 de biblioteci școlare, instituții, catedre, biblioteci universitare și de patrimoniu din Basarabia. În particular, — peste 400 de membri ai Societății: elevi, studenți, profesori universitari și de liceu, bibliotecari, medici, preoți și mulți pensionari.

În consecință, am îmbunătățit patrimoniul bibliotecilor personale și publice din Basarabia, am cultivat intelecte, am aplecat asupra cărții semidocti și ignoranți, am sprijinit suflete slabe și rătăcite și le-am făcut să se simtă puternice, am supus intelectualul activ la meditație, la o meditație calitativă. L-am ajutat să devină mai bun, mai productiv, analist.

Prin eforturile noastre modeste, dar stabile, susținem personalitatea, aducem o rază de lumină și căldură într-un desîș atît de năpăstuit.

Dumitru TIUTIUCA
Galați

DESPRE ULTIMUL VERS DIN FLOARE ALBASTRĂ, DAR NU NUMAI...

Floare albastră este o poezie de tinerețe. Primele redactări sînt din perioada vieneză. Poezia, în întregime ei, apare în "Convorbiri literare", numărul din 1 aprilie 1873, după ce fusese citită la cenaclul **Junimii** cu un an înainte. Manuscrisul s-a pierdut, fapt ce a permis publicarea poeziei sub diverse forme "corectate".

De interpretarea titlului operei depinde, de cele mai multe ori, pasul important în înțelegerea acesteia. Și pentru că sintagma **Floare albastră** se mai întâlnește în afara titlului și în versurile 52 și 55, acest fapt i-a invitat pe comentatori la o mai atentă aplecare asupra semnificațiilor ei.

Mulți au văzut în aceasta expresia influențelor venite din direcția romantismului german. Opera de referință a fost, pentru majoritatea exegeților, romanul lui Novalis, **Heinrich von Offerdingen**, structurat pe idealul **florii albastre**, simbol al tendinței spre infinit, spre "năzuința de a atinge îndepărtata patrie a poeziei"¹. Și pentru G. Călinescu "**Floare albastră** ar dovedi citirea lui Novalis", pe care însă nu o aflase însemnată în manuscrisele poetului, "dar de opera căruia trebuie să fi avut o știință măcar teoretică"².

Mai atenuant formulează A. Guillerroux³: "s-ar putea, desigur, vedea în cuvintele **floare albastră**, o simplă reminiscență a acelei *Blue Blume* dragă romantismului german. Femeia iubită ar fi simbolizată de floarea mistică, obiect al tuturor viselor și celebrată, în felul în care se cunoaște, de un Novalis". Guillerroux, reluînd o idee a lui G. Bogdan-Duică, pune în relație

simbolul acesteia cu experiența, trăirile biografice ale autorului și-l coboară astfel din metafizic în profan, existențial. Scria acesta: "Or, Eminescu a trăit el însuși o experiență dureroasă, cu totul asemănătoare aceleia care se află în centrul vieții și gîndirii lui Novalis". Susținătorii unei asemenea interpretări aveau în vedere "iubita de la Ipotești" și considerau **Floare albastră** poemul consacrat amintirii "copilei moarte". În ordinea unor astfel de opinii, și D. Popovici vedea în simbolul "**florii albastre**" pe Veronica Micle⁴: "Ei îi este adresat formidabilul gest de închinare al poetului, care îi spune că ar pune la picioarele sale întreaga lume". În interpretarea lui VI. Streinu și a Elenei Tacciu elegiacul sublimează în tragic, simbolismul poeziei în discuție fiind deopotrivă unul al vieții, dar și al morții. *Piramida* invocată la început, prin însăși hieroglifa ei, ar sugera mormîntul transcendent⁵.

Rezolvarea poate lua însă registre foarte diferite, de la *idilic* la *tragic*, să spunem. "*Idila Floare albastră*", scria D. Popovici, este semnificativă pentru psihologia erotică a poetului. Femeia simte ea însăși trebuința **idealizării**. "Sentimentul medicru al câtorva sonete e răscumpărat de puritatea și intensitatea lirică a unor *idile*, într-un crescendo care merge de la **Floare albastră**..." etc.

Const. Ciopraga trimite semnificațiile către magic, **Floare albastră** fiind "totuna cu Wunderblume (*floarea minunată*) sau Glücksblume (*floarea norocului*) care în fantezia populară deține puteri magice, supranaturale, ajutînd, printre altele, la depistarea comorilor ascunse", pe cînd, pentru Th. Codreanu "floarea albastră este iubita pur și simplu, o prezență reală, accesibilă..."⁶.

Încă T. Vianu, în **Poezia lui Eminescu**⁷, făcea distincția dintre valorile de semnificație ale celor două simboluri la Novalis. "Eroul lui Novalis pornește să caute *floarea albastră*, adică infinitul, ea reprezintă simbolul unei aspirații tulburătoare, al nostalgiei către îndepărtata patrie a poeziei", pe cînd la Eminescu ea este "simbolul" iubirii pierdute, atitudine fundamentală în erotica sa.

care structurează și tensionează prin dinamica lor, de fapt, cele două teme lirice fundamentale ale căror purtătoare sînt, doar parțial **Ei** și **Ea**, pentru că tema **lui** este afirmată în primul rînd de **fată**, ceea ce le relaționează, le face complementare:

— **Iar te-ai cufundat în stele
Și în nori și-n ceruri nalte?**

Comentariul bărbatului la cuvintele îndrăgostitei sînt doar o confirmare a dojenei acesteia, considerată îndreptățită;

**Ah! Ea spuse adevărul;
Eu am rîs, n-am zis nimica.**

Cealaltă temă, a fetei, este și ea formulată tot în această secvență de început:

**Nu căta în depărtare
Fericirea ta, iubite!**

Încă o dată observăm că **ambele** teme sînt raportate la conceptul de **fericire**.

Tensionalitatea afectivă dintre **sensurile** celor două aspirații asemănătoare, una către idealitate (și idealisme), cealaltă practică (și umană), ordonează toate celelalte opoziții menite să amplifice dinamica sentimentului numit iubire. Spațial, ele numesc **departele** și **aproapele**, temporal, **trecutul** și **prezentul**, afectiv **bucuria** și **regretul**, estetic, prezența și absența **frumosului**:

**Ce frumoasă, ce neună
E albastra-mi dulce floare!**
.....
și te-ai dus dulce minune...

În cea mai mare parte, discursul liric aparține fetei îndrăgostite, care mai întîi își dojenește iubitul pentru absența lui afectivă. D.I. Suchianu observa că aici e o situație insolită pentru erotica eminesciană: e printre puținele dăți cînd fata este cea care mustră bărbatul. Motivul?: acesta era prea acaparator preocupat de răspunsurile la întrebări ce ei i se par fără răspuns, nu neapărat și inutile:

**În zadar rîuri în soare
grămădești-n a ta gîndire,**

fata este îngrijorată de fericirea lui, dar și de a ei. Și totul se face cu gingășie, delicatețe și bunătate ocrotitoare:

**Astfel zise mititica,
Dulce netezîndu-mi părul.**

Elementele care definesc spațiul preocupărilor bărbatului nu se află esențialmente undeva **departe**, ci **sus**:

**Piramidele-nvechite
Urcă-n cer vîrfurile lor mare,**

alt termen al suitei de contradicții numite mai înainte. Acesta poate fi un alt criteriu de bază al împărțirii poeziei de dragoste eminesciene, pe lîngă altele ce le vom cita chiar noi mai departe. În alt sens însă, **privirea în sus** a îndrăgostitelor le înobilează și pe ele de spirit. Așa se întîmplă cu Cătălina din **Luceafărul**, cu fata din **Sara pe deal** și așa mai departe.

**Ea, îmbătăta de amor,
Ridică ochii. Vede
Luceafărul...**

E drept că după acest moment, urmează cel al **coborîrii** privirii:

— **Hai în codrul cu verdeață...**

Să observăm, mai întîi, că există în erotica eminesciană două forme ale unei astfel de chemări: una prin **hai!** și o alta prin **vino!** Dacă vom aminti că pe prima o folosește și Cătălin din **Luceafărul**, iar pe a doua Hyperion, vom înțelege și care sînt încărcăturile lor semantice și afective. **Hai!** numește, așadar, invitația la o dragoste directă, să-i spunem epicureică. Este și ceea ce propune fata din **Floare albastră**: un scenariu al unei iubiri senzuale, adolescentine, directe, cu tot ceea ce poate însemna așa ceva, adică sărutări ("De mi-i da o sărutare"), vorbe de iubire ("Și mi-i spune-atunci povești/ Și minciuni cu-a ta guriță", gesturi tandre ("Mi-oî desfăce de-aur părul/ Să-ți astup cu dînsul gura..."), îmbrățișări ("Mi-i ținea de subsuoară,/ Te-oî ținea de după gît"), jocuri de-ale îndrăgostiților ("Eu pe-un fir de romaniță, / Voi cerca de mă iubești...") și așa mai departe.

Dacă am interpreta însă idila (după alții, **egloga**, adică acea poezie de iubire care îmbină dialogul cu monologul) numai din punctul acesta de vedere, al scenariului propriu-zis, concepția eminesciană despre iubire ar fi deformată. La fel de important este, pentru îndrăgostiții poeziei lui, nu numai **cum**, ci și **unde** se desfășoară acest ritual. Răspunsul: "departe de lumea (dezlănțuită)" este doar parțial adevărat. Iubirii sincere, frumoase i se opun într-adevăr semnele unei civilizații ostile, alte determinări ale erosului aflate în opoziție la Eminescu:

— Tu ești copilă, asta e...
 Hai ș-om fugi în lume,
 Doar ni s-or pierde urmele
 Și nu ne-or ști de nume...

Îi spune și Cătălin Cătălinei. Și exemplele pot continua.

La fel de important este, cum spuneam, și locul unde se petrece acest scenariu. El este unul al **spațiului primordial** ce are totdeauna printre constituenți, ca elemente simbolice, codrul și izvorul:

— Hai în codrul cu verdeață,
 und-izvoare plîng în vale,

Apoi, el are iarăși totdeauna, configurația și însemnele **cuibarului**:

Acolo-n ochi de pădure,
 Lîngă bolta¹² cea senină
 Și sub trestia cea lină
 Vom ședea în foi de mure

Or, într-un astfel de spațiu **mitic**, iubirea capătă la Eminescu semnificație **inițiativă**, ceea ce re-dimensionează fundamental **epicureismul** invocat la început. Și cu aceasta ajungem la mult discutatul vers final al poeziei, o altă enigmă nu numai de ordin gramatical ori lexical, de altfel destul de multe în cazul acestui poem.

Chiar dacă ne aflăm la jumătatea demersului interpretativ, nu credem că următoarea afirmație a lui N. Steinhardt se poate susține întru totul: "Splendoarea bucății constă în cele câteva izbucniri de *absolută simplitate* — cum puține sînt în literatura universală. O simplitate, o

naivitate, o elementaritate neinfestată de conștiința conștiinței, de orice fel de intelect și orice intervenție mintală. Sinea prea slobodă de orice reflecție"; doar la nivel de elogi generos în sinea bucății¹³. Pentru cei obișnuiți să interpreteze expresia lirică eminesciană brutal, printr-o grilă preponderent filosofică, o astfel de apreciere nu poate decît să șocheze. Pentru A. Guillerrou, de exemplu, **Floare albastră** trece drept "un poem ermetic a cărui semnificație ultimă este imposibil de aflat". Și cu aceasta ajungem la ultimul vers. O spunea încă o dată același Guillerrou: "Misterul **Florii albastre** se reduce de fapt la problema pe care o pune interpretarea ultimei strofe", care "aduce dintr-o dată o tonalitate nouă și vine să încarce ansamblul poemului cu o semnificație **tristă și patetică**".

Cea mai multă cerneală, vorba lui Perpessicius, a curs însă în legătură cu acest ultim vers, care în **Convorbiri literare**, din 1 aprilie 1893, apare "**Totuși este trist în lume**". Invocînd o greșeală de tipar, ce într-adevăr n-a scutit nici o ediție "*Eminescu*", Titu Maiorescu "corectează" și scrie **Totul...** Această lecțiune a fost acceptată și de G. Călinescu. Perpessicius adoptă însă varianta **Totuși**, justificîndu-se: "*Totul este trist în lume*" e, de bună seamă, și simplu, și firesc. Dar sfîrșitul poeziei e poate cu mult mai profund. Poate că în forma aceasta bizară, asemeni fîntînilor adînci, versul ascunde un ochi de lumină, ce trebuie dibuit și desprins, cu atenție, din întuneric¹⁴. Guillerrou corelează poezia cu experiența personală a lui Eminescu pentru enigmatica "logodnică de la Ipotești" (ca și G. Bogdan-Duică) și de o posibilă atitudine sceptică, în sensul refuzului de a spera al îndrăgostitului și citește, în consecință: **totuși**.

D. Murărașu scrie în ediția sa tot **totuși**, numai că modifică punctuația versului. "După acest cuvînt, capabil să te facă să te oprești și să meditezi, am pus puncte de suspensie, ca fiind în sensul intenției artistice a poetului". Așadar: "*Totuși... este trist în lume!*" În sfîrșit, pentru a limita seria exemplelor interpretative, îl mai amintim pe lingvistul Iorgu Iordan care îl deriva pe **totuși** de la

un arhaic **tot+(u)și**, considerându-l inovație eminesciană (!?).

Din punct de vedere prozodic trebuie să observăm că ambele forme **totul** și **totuși** sînt trohaice, neîmplîcînd deci considerente de ritm. Care este atunci propunerea noastră de interpretare în acest context?

Noi pornim de la faptul că poemul **Floare albastră** este unul de tinerețe, ca și o altă comparabilă cu el, **Sara pe deal** (1871); sînt, cu alte cuvinte, poezii de iubire **specific adolescentine**, una completînd-o pe cealaltă. Reamintim și ceea ce am spus despre forma chemării: **Ha!**..., despre ludicul scenariului erotic, dar și despre gravitatea inițiativă a acestuia, despre dramatica fugă a celor două teme lirice prezente și în **Sara pe deal**, tema **lui** și tema **ei** și care ating explozii afective în ambele finaluri:

Ah! în curînd satul în vale-amuțește,
Ah! în curînd pasu-mi spre tine
grăbește

și:

Ce frumoasă, ce nebună
E albastra-mi dulce floare!

Adăugăm tuturor acestora faptul cum prezenta Mircea Eliade, într-unul din eseurile sale, adolescența ca pe o vîrstă deosebit de gravă, vîrstă a catastrofelor, capabilă de sacrificii supreme datorate unei inimi care crede sincer că din cauza ei pulsează un întreg univers. Or, în cele două poeme discutate tocmai acest sentiment este prezent, din el explodează cuvintele de adorație ale celor doi îndrăgostiți.

În acest moment al sentimentului, cu regretul firesc al despărțirii de o fericire ce ar fi voit-o nesfîrșită:

Și te-ai dus dulce minune...

dar și cu gîndul la viitoarea întîlnire, care în iubire este totdeauna una tensionat așteptată, **îndrăgostitul face o superbă declarație de dragoste** (adolescentină, catastrofică etc.), iar aceasta ia forma:

Totul este trist în lume...

fără tine!

Așadar, același **totul**, numai că încărcat de astă dată de o cu totul altă semnificație: nu scepticism, deznădejde, pesimism, schopenhauerism etc., ci exuberanță, sublimare adolescentină firească la întîlnirea tînărului cu marea experiență care nu mai sînt ale poemului prin discursul lui gramatical sau liric, ci al iubirii ca sentiment. În interpretarea noastră — misteriosul, enigmaticul, ermetismul și celelalte nu de capricios, răsfațat, aducător de fericire, dar și de tristețe în același timp și care își impune specificitatea aceasta oricărei forme de discurs.

NOTE

¹ Popovici, Dimitrie, **Poezia lui Mihai Eminescu // Studii literare**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988, p. 202.

² Călinescu, George, **Opera lui Mihai Eminescu**, E.P.L., București, 1969, p. 420.

³ **Geneza interioară a poeziilor lui Eminescu**, Editura Junimea, Iași, 1977, p. 113.

⁴ *Ibidem*, p. 88.

⁵ **Eminescu. Poezia elementelor**, Editura Cartea Românească, 1979, p. 108.

⁶ **Eminescu. Dialectica stilului**, Editura Cartea Românească, 1984, p. 225.

⁷ Eminescu, Mihai, **Opere**, vol. 2, Editura Minerva, 1972, București, p. 410.

⁸ **Eminescu**, Editura Minerva, 1972, p. 353.

⁹ Ciopraga, Constantin, **Poezia lui Eminescu**, Editura Junimea, 1990, p. 198.

¹⁰ **Eminescu sau despre Absolut**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990, p. 220.

¹¹ Alexandrescu, Emil, **Analize și sinteze de literatură română**, Editura Moldova, Iași, (1995), p. 109.

¹² Fără a mai relua istoria acestui cuvînt, opinăm pentru lecțiunea **boltă** și nu **baltă**, prepoziția **lîngă** înseamnă **aproape** și numește invocată apropiere de **cerul** aspirațiilor și al originarității **arheice**. Pentru amănunte, vezi cartea noastră, **Mihai Eminescu. Cumpănirea întru Archaeus**, Editura Porto-Franco, Galați, 1993.

¹³ **Monahul de la Rohia**.

¹⁴ Eminescu, Mihai, **Opere**, vol. 1, 1939, p. 341.

Lolita ZAGAEVSCHI
Chișinău

METAFORELE FRUMUȘETII INTERIOARE ÎN ROMANUL LUNTREA LUI CARON DE LUCIAN BLAGA

Prezentul studiu face parte din proiectul unei investigații mai ample, ce își propune să studieze funcțiile metaforice în romanul **Luntrea lui Caron** de Lucian Blaga. Punctul de vedere asumat în acest proiect este unul preponderent hermeneutic: din perspectiva sensului textual intuit, vom urmări cum se constituie acesta din unități mai mici de conținut, încercând să descoperim în acest fel particular ceea ce Eugeniu Coșeriu numea modul de "articulare" al sensului global¹.

Am evitat, în textul de față, aspectele tehnice, utilizând conceptele operaționale bine cunoscute, pe care le-a folosit chiar Lucian Blaga în studiul ***Geneza metaforei și sensul culturii*** (capitolele ***Geneza metaforei și Aspectele fundamentale ale creației culturale***²). Vom utiliza anume disocierea sa fundamentală între metaforele *plasticizante* sau "expresive", pe de o parte și cele *revelatoare* sau "poetice", pe de altă parte, a cărei relevanță mai generală pentru investigarea textelor poetice ni se pare că a fost argumentată convingător în studiile prof. M. Borcilă, dintre care cităm ***Dualitatea metaforicului și principiul poetic***³.

Pentru contextul de față ne-am focalizat atenția asupra capitolului X, un capitol central al romanului structurat semantic printr-o rețea de funcții metaforice textuale ce se integrează într-o rețea macrotextuală la nivelul romanului și din care am selectat pentru analiză câteva metafore ale frumuseții interioare a ființei, metafore ce

se integrează câmpului referențial al ființei umane, așa cum se conturează acesta în dimensiunea sensului global.

Voi trece în revistă cele mai importante dintre aceste "noduri" metaforice, care se înscriu, deseori, în ceea ce Tudor Vianu numea "grefe metaforice": imagini ce "derivă" din metafora inițială și o "îmbogățesc"⁴.

Prima metaforă din text, care ne orientează atenția spre configurarea unei sfere semantice distincte, este metafora zîmbetului — semn al "tainei" unei ființe feminine: "Ana intra cu un zîmbet, cu acel zîmbet de neuitat, prin care se rostește taina ființei ei"⁵. Prima orientare a cuvîntului *zîmbet* nu o resimțim ca metaforă decît printr-un efect ulterior de feed-back. Pe măsură ce capătă mai mulți determinanți: "acel zîmbet de neuitat", designatul termenului *prim*, se individualizează. În clipa în care ajungem la atributiva "prin care se rostește taina ființei ei", realizăm că aceasta reprezintă, de fapt, o discursivizare a termenului *secund*. Deși în poziție sintactică subordonată față de propoziția în care apare termenul *prim*, nu aceeași este relația semantică între termenii propriu-ziși ai procesului metaforic. Este vorba, evident, despre o metaforă revelatoare sau poetică, pentru că relația dintre termeni este una "ecuațională", mai exact, identificatoare, și se poate exprima prin bine cunoscuta ecuație $a+x=b$. Cel mai bun argument pentru aplicarea acestei ecuații, drept principiu al metaforei revelatoare, la exemplul nostru, l-am putea da chiar printr-un citat din Blaga, în care am înlocui doar exemplul pentru termenul *a* sau *prim*: "Faptul concret "a" (*zîmbetul*) e de astă dată privit numai ca un semn vizibil al unui "x", prin ceea ce el e prefăcut într-un "mister deschis", care cheamă și provoacă un act revelator"⁶. Acel *zîmbet*, deci, este semn al unui mister care ni se revelează a fi însuși misterul lăuntric al Anei Rareș. Funcția acestei metafore în text este, evident, una poetică. Prin ea transgresăm nivelul semnificațiilor primare ale textului, căci faptul de a fi "rostire a tainei unei ființe feminine" nu aduce vreun "spor de expresivitate" "zîmbe-

tului" ei, ci îi conferă o nouă semnificație, din perspectiva "tainei revelate". Astfel, această metaforă este unul dintre nodurile semantice pe care se articulează sensul textual, pornind de la semnificațiile date în elementele lexice constitutive.

Aceeași metaforă a ființei interioare feminine mai apare în text, cu o înfățișare puțin diferită: "Zîmbetul ei, care este tăinuire și destăinuire în același timp, are darul să desființeze distanța, ce, dintr-o hotărîre a ei, se pusesese între noi"⁷. Aici înțelînim o altă formă de discursivizare a conținutului termenului **secund** sau **b**: "care este tăinuire și destăinuire în același timp" și în care se insistă asupra ideii de "tăină", ce se revelează, rămînînd ascunsă în același timp. Observăm în acest punct caracterul dinamic al relației care se instituie între termenii procesului metaforic, dinamic nu numai prin esența acestui proces de instituire a sensului, ci și prin forma de exprimare a termenului **b**: "zîmbet prin care se rostește taina" în primul caz și "tăinuire și destăinuire" — ca substantive verbale — în al doilea caz. Astfel, metaforizînd și noi, constatăm că sensul luminează din interior, iar metafora transpare și în expresia ei în semnificant.

Într-o secvență precum: "Zîmbetul [...] are darul să desființeze distanța" — pot fi repetate două metafore lingvistice sau designaționale, pe care nu le mai resimțim ca atare, căci ele s-au desemantizat prin uz: "are darul" și "să desființeze distanța". Le menționăm aici pentru că ele, prin conotațiile activate, exercită, chiar pornind de la nivelul semnificațiilor lingvistice, așa-numita funcție evocativă de care vorbește Coșeriu ("Numim evocare complexul acestor funcții [funcții ale semnului "în text", diferite de funcțiile semnului virtual "în limbă"] ce nu pot fi reduse în mod direct la funcția reprezentativă"⁸ — trad. n.), contribuind cu un spor semantic la țeserea unei pînze de sens subiacente textului. "A avea darul" și "a desființa" trimit la o anume înzestrare a ființei interioare, bineînțeles, potențată de contextul în care se integrează. Desființarea distanței "ce se pusesese între

noi" are și o altă valoare funcțională în text — o funcție de legătură între secvențele narative (aici atît anaforică, cît și cataforică): vizita doamnei Ana Rareș la bibliotecă și evitarea înțîlnirilor cu Axente Creangă.

Semnalăm aici și un alt element pe care îl asociem cu *zîmbetul*, ca metaforă a ființei interioare: "Dar acum era *zîmbitoare*, așa cum o păstrasem de ani în amintire"⁹. Luat în contextul strict imediat, cuvîntul nu pare a avea o funcție metaforică. Forma lui de adjectiv implică o funcție de determinare, iar în cazul nostru el este un calificativ definitoriu pentru imaginea Anei Rareș din amintirile lui Axente Creangă: "*zîmbitoare, așa cum o păstrasem în amintire*". Faptul de a fi definitoriu, precum reiese din contextul imediat, îl pune în relație directă cu însăși esența acestei ființe feminine, care, așa cum am văzut mai devreme în text, se rostește prin acel misterios *zîmbet*. Astfel, chiar această ocurență adjectivală non-metaforică, prin relaționarea nemijlocită cu metafora revelatoare, capătă nuanțe semantice noi. Totodată, la nivelul coeziunii structurii de suprafață a textului, ea îndeplinește o funcție cataforică, trimițînd la un element anterior, iar sub aspectul construcției textuale, se constituie în termen situat în opoziție cu cel precedent, opoziție marcată și de conjuncția adversativă: "cuta de pe frunte... nu vreau să te văd" față de "Dar acum era *zîmbitoare*", prefigurînd și rezolvarea acestei opoziții.

În prelungirea directă a sensului metaforic circumscris anterior poate fi încadrat și contextul ce urmează: "— Pe unde Dumneata umbli, Ana, s-aude mereu un imn. Îl cîntă zeitățile antice pe subt ogoare, și-l cîntă în lumină apele!"¹⁰. În centrul atenției noastre aici se află "s-aude mereu un imn", care este, evident, o metaforă. Termenul **secund** al acestei metafore nu este explicat în text, nu este discursivizat, ci este sugerat prin dezvoltarea termenului **prim**, pe care o simțim, de fapt, ca o dezvoltare a termenului **b**: "Îl cîntă zeitățile antice pe subt ogoare, și-l cîntă în lumină apele". Această dezvoltare o putem

califica drept "grefă metaforică", pentru că ea derivă din metafora anterioară "s-aude un imn" și o "îmbogățește". Prin "grefa metaforică" se creează, de fapt, un cadru al figurii. Termenul a: "un imn", prin conotațiile sale de *solemn, religios, înălțător*, impune o anumită dominantă semantică elementelor cadrului și care se manifestă fie ca explicit mitologică: "zeitățile antice pe subț ogoare" — de o concretețe imagistică mai pregnantă —, fie cu un caracter mitic-simbolic: "îl cîntă în lumină apele". Astfel, "s-aude un imn" este semnul transformării naturii într-un templu prin prezența Anei Rareș, templu în care este celebrată frumusețea interioară a ființei feminine. Avem de-a face, așadar, cu o metaforă II cu funcție revelatoare, care funcționează ca o "ecuație" cu functor *x*, căci descoperă o a doua natură a lucrurilor, vizibilă doar în prezența unui anume fapt, și care este chiar instituită prin însăși prezența acestui fapt. *Lumina* din "îl cîntă în lumină apele" instituie o dimensiune simbolică a acestei a doua naturi a lucrurilor și pare a fi cosubstanțială acelei taine a ființei Anei, care se rostește prin *zîmbet*; pare a fi chiar mediul exclusiv în care se revelează această taină — "tăinuire și destăinuire în același timp".

Efectul unei asemenea revelații este asemănător unei "transe extatice": "Rosteam cuvinte aproape fără legătură, într-atît se destrăma ființa mea de cenușă la atingerea cu aerul. Vorbele mele ce păreau frînturi de imn aveau însă un subton de mustrare..."¹¹. Deși prin "păreau" conștiința reflexivă instituie o anumită distanță între "vorbele mele" și "frînturi de imn", importantă este asociația cu "s-aude mereu un imn", prin care și "ființa mea de cenușă" participă, sau este prezentă în acel cadru simbolic-mitic schițat mai sus. "Se destrăma" "la atingerea cu aerul" creează un cadru pentru imaginea: *ființa de cenușă*, valorificînd conotațiile simbolice ale termenului *cenușă* — caracteristic universului poetic blagian. Dar "rosteam cuvinte fără legătură", "vorbele mele" trimit la termenul *ființă*, ca ființă dotată cu logot, față de care *cenușă* nu este

doar un determinativ plasticizant, ci însăși substanța simbolică, din care este alcătuită ființa umană cu o existență precară și mistuită de flăcările pasiunilor. Astfel se instituie o relație de identitate între termeni: *ființă* = *cenușă*, de unde deducem caracterul revelator sau simbolic al acestei metafore.

O splendidă metaforă care, la rîndul ei, se constituie într-un termen al procesului metaforic de formare a uneia dintre făpturile centrale ale lumii textului — poetul Axente Creangă — este următoarea: "Îți amintești ziua cînd ai luat soarele și mi l-ai pus în suflet?"¹². Înainte de a analiza mai în amănunt valorile funcționale ale acestei metafore în contextul mai restrîns al capitolului, vom evidenția tensiunea dinamică, instituită între metaforele polarizante "ființa mea de cenușă" și "mi-ai pus soarele în suflet". Așa cum am arătat mai sus, ele alcătuiesc nucleul unei "creaturi" metaforice a textului, care ține de nivelul semantic primar — o ipostază a ființei interioare, poetul Axente Creangă.

În contextul acestui capitol, metafora "ai luat soarele și mi l-ai pus în suflet" se asociază simbolului *luminii* din "îl cîntă în lumină apele"; este vorba, deci, de o lumină solară cu toate conotațiile simbolice implicite. Prin subiectul acțiunii "ai luat soarele", care este Ana Rareș, caracterul relației dintre această metaforă și cea a *zîmbetului*, așa cum am interpretat-o mai sus, îl putem apropia de "grefa metaforică". Totuși, față de un alt exemplu de "grefă metaforică", menționat mai sus, aici, derivarea metaforelor se face în linie simbolică, guvernată de dominantă *luminii*, a *luminii solare*. Și în acest caz, ca și în cel anterior, în structura sa de suprafață metafora are un caracter dinamic explicit, termenul **prim** reprezentînd o acțiune; pe cînd în termenul **second** înțelegem o schimbare interioară pe care o suferă poetul, transformarea într-o ființă inundată de lumină interioară indusă de un factor din exterior: misterul ființei feminine. Prin însuși caracterul cosmic al termenului a: *soarele*, *lumina*, care transfigurează ființa interioară, se împărtășește din armonia

cosmică, este o lumină cerească.

Lumina simbolică, așa cum am menționat mai sus, este mediul în care se revelează misterele sacre, ascunse privirii profane. "Fereastra ce dă spre Munții Apuseni, îngăduie unei lumini egale să cadă, [...] pe față doamnei Ana. Pe față și pe mîini. Sufletele noastre umblă prin depărtări, dincolo de orice zare."¹³ Considerată în contextul imediat, "lumină egală" este o catacreză, o metaforă lingvistică, dar, de fapt, ea este un element simbolic. *Lumina* nu face numai ca locul unde cade ea să se împărtaşească din substanța ei simbolică, ci relația este reciprocă: ea cade pe față doamnei Ana — locul unde înfloresc zîmbetul ei misterios, dar și pe mîini. Vom menționa aici un aspect despre care ni s-ar fi putut reproșa că l-am ignorat: caracterul de sinecdochă al metaforei *zîmbetului*, imaginea *mîinii*, mai ales în exemplul: "Mîinile noastre colaborează, amestecînduse"¹⁴, dar și *cuta de pe frunte*, pe care am amintit-o mai sus, într-o altă ordine de idei, în exemplul "O cută verticală pe fruntea ei îmi spunea: nu vreau să te văd"¹⁵. Nu insistăm aici asupra acestui aspect, pentru că ne interesează mai mult valorile funcționale ale metaforelor în text decît aspectele expresive, relevante pentru semantica limbii.

Lumina proiectează ceea ce cade sub incidența ei într-o altă zare: "Sufletele noastre umblă prin depărtări". Importanța acestui simbol se manifestă prin recurența sa, sub alt aspect: "Căldura lui Cuptor și luminile din Munții Apuseni, ce dau năvală pe fereastră, întregesc senzațiile și semnificațiile din lumea lui Soare Răsare"¹⁶. Apariția sub forma de plural indică un termen ce nu este pur denotativ, așa cum n-a fost nici în exemplul cercetat mai sus, dar aici el se integrează într-o suită de alți termeni, care manifestă o anumită dominantă semantică — ei țin, parcă, de lumea patriarhală: *Cuptor*, *luminile*, *lumea lui Soare Răsare*. Remarcăm aici metafora *lumea lui Soare Răsare*, acea lume a "minunilor coloristice ale răsăritului", care se desprinde din paginile manuscrisului persan, răsfoit de

Ana Rareș și Axente Creangă, o lume de basm în lumea imaginară a romanului. Și *lumea lui Soare Răsare* o asociem cu simbolul *luminii*, sub aspectul său mitic, de basm.

De asemenea, *lumina* este factorul esențial în revelarea frumuseții discrete, spiritualizate a doamnei Ana Rareș: "[...] în *ceasul acesta*, în *lumina substanțială*, aproape pipăibilă a verii, neîncrederea ei în sine este dezmințită de-o evidentă. În *dispoziția sufletească înaltă* ca dealul viilor din Cîmpul Frumoasei, doamna Ana e o *minunată arătare*"¹⁷. Este interesant să urmărim cum se constituie cadrul în care este situată metafora caracteristică basmelor: *doamna Ana e o minunată arătare*. Descrierea elementelor cadrului este graduală, fiind toate impregnate de spiritualitatea momentului, ele sînt enumerate în ordinea manifestării gradual esențializate a acesteia: "în *ceasul acesta*" nu are doar o funcție designațională, ci, mai ales, prin calitățile sale evocative, instituie un timp simbolic, diferit calitativ de cel istoric, în care se desfășoară evenimentele narrative ale romanului; "lumina substanțială, aproape pipăibilă a verii" — prin determinările sale metaforice, elementul simbolic dobîndește o consistență cvasimaterială; el capătă o densitate, o concentrație parcă anume pentru a înlesni înțiparea "minunatei arătări" din însuși mediul său — lumina; iar catacreza "în *dispoziția sufletească înaltă*", prin funcția evocativă a determinativului *înaltă*, redimensionează starea interioară a ființei umane, proiectînd-o pe un fundal cosmic sau, corelativ, infuzează un strop de armonie cerească, mitică, a lucrurilor, în sufletul uman.

Frumusețea interioară ca taină a ființei feminine este disociată clar de frumusețea feminină "obișnuită" în exemplul următor: "Cu umerii obrajilor ușor îmbujorați de bătaia, ca de urzici, a soarelui, Ana își revelează cu discreție frumusețea, cu totul aparte, ce nu are nimic de a face cu tiparele feminine obișnuite"¹⁸. Atît "își revelează", cît și "cu discreție" țin de sfera semantică a *tainei*, iar metafora *frumusețea-taină* este explicată în

distincția menționată mai sus. "Bătaia ... soarelui", la nivelul semnificantului textual, este un element al câmpului referențial, dar, prin asociație cu *lumina*, capătă valori simbolice, în sensul precizat mai înainte, iar în plan narativ, face legătura cu secvența anterioară, la vie.

O "grefă metaforică", care derivă din metafora *frumuseții-taină* și o îmbogățește, este imaginea *frumuseții condiționate*: "copiii nu au darul de a remarca o *frumusețe atît de ascunsă și de condiționată* cum este aceea a doamnei Ana. Da, *frumusețe condiționată!* Întîia oară simt mai clar că *frumusețea* doamnei Ana Rareș e *condiționată de un suflet universal*, ce plutește în preajmă, vibrînd în tot ce vedem"¹⁹. Atît "ascunsă", cît și "condiționată" sînt atribute ale termenului *b* — *taina*. Iar atributul-cheie, care este, de fapt, și elementul nou, ce va face legătură cu termenii simbolici din secvențele anterioare, este "condiționată", "*frumusețea condiționată*". Revelarea *frumuseții-taină* este condiționată de prezența unui *suflet universal*, pe care îl punem în relație cu *lumina substanțială, aproape pipăibilă a verii*. Această relație poate fi cel puțin asociativă, dacă nu chiar identificatoare, în termenul *b*: *sufletul universal* și *lumina*, se aseamănă atît la nivel de semnificații profunde, constituind acel mediu spiritual în care se revelează tainele, misterele *ascunse* și *condiționate*, cît și la nivelul figurativ, al atributelor și determinărilor sale. Ele sînt cvasimateriale: *lumina* este *substanțială, aproape pipăibilă*, iar *sufletul* *plutește în preajmă, vibrînd în tot ce vedem* — așa cum este metafora explicitată în discurs. În cele din urmă, vom recunoaște că *sufletul universal* însuși, spiritul esențializat și inefabil, este un mister care se revelează, prinde trup, plutește și vibrează.

De asemenea, ca o "grefă metaforică" a metaforei *frumuseții-taină*, interpretăm și motivul din basme al *apei curcubeului*. El apare mai întîi în text ca aparținînd unui nivel primar al semnificațiilor textuale: "nici o fată nu se face frumoasă dacă nu bea din apa curcubeului" și sub acest aspect prile-

juiește, de fapt, revelația *frumuseții-taină*. De asemenea, el realizează legătura dintre secvențele din text: meditația asupra mutabilității lucrurilor și perspectiva geologică și remarcarea *frumuseții* doamnei Ana. Apoi, basmul este reluat, oarecum redimensionat, de la plasticizant la revelator, proiectînd pe un fundal mitic întreaga societate de pe dealul viilor și secvențele ce urmează: "Uitați-vă, zic, la doamna Ana, și spuneți-mi dacă n-a băut din *apa curcubeului*. Oricît ar tăgădui, nu mă îndoiesc că ea a găsit pe undeva aceea apă, și a băut din ea, mult și cu sete! Doamna Ana *se apăra* cu mîinile de *privirile noastre*"²⁰. Aici, "*privirile noastre*" se poate citi nu numai pur denotativ, ci, datorită funcției sale evocative, și avînd valori semantice ce depășesc simpla semnificație lingvistică. Datorită raportării inevitabile a acestui roman la întreaga operă a lui Lucian Blaga, relație pe care nu am cercetat-o aici, la lectură se impun niște asociații. Misterul nu se dezvăluie indiscreției unei priviri directe, căci aceasta "sugrumă vraja nepătrunsului ascuns". Astfel, un element la prima vedere nonmetaforic capătă valori metaforice de profunzime în configurația semantică schițată pînă acum, proiectînd dincolo de semnificațiile sale literale și catacreza *se apăra de privirile noastre*.

La fel și a *bea din apa curcubeului* devine un gest simbolic, echivalent cu a se împărtăși din taina universului spiritualizat. În acest sens, putem face niște legături asociative între *apa curcubeului* și *lumina* și *spiritul universal* — toate fiind semne ale unei alte realități, dincolo de cele vizibile. Semnificația gestului este reluată din registrul grav și confirmată în registrul comic, cu menținerea unei detașări ironice, primind o amploare pseudo-cosmică: "A băut! Întărește, cu glas grav și blînd, Leonte, *ca și cum* ar fi fost martor de nedezmințit al acestei întîmplări de pomină din cronica vieții pe pămînt"²¹.

O altă discursivizare a metaforei *frumuseții-taină* o întîlnim în exemplul următor: "Cicălită pentru *frumusețea* ei, care în acest ceas *se ivește ca să întrupeze o inefabilă armonie lăun-*

trică, Ana își întoarce fața de la noi”²². Sînt dați explicit ambii termeni ai metaforei: *frumusețea* și o *inefabilă armonie lăuntrică* și este sugerat și caracterul relației: termenul *b* — *armonia lăuntrică* — se întrupează, se manifestă prin faptul concret a — *frumusețea* —, aceasta din urmă fiind un semn al *armoniei*: este misterul întrupat, o metaforă simbolic-mitică. Asociem aici *frumusețea* ca semn al acestei *armonii lăuntrice* cu lumina interioară a *zîmbetului*, cît și cu metafora *ai luat soarele și mi l-ai pus în suflet*, ca noduri semantice prin care se configurează sensul textual.

Ca o altă “grefă” a metaforei *frumuseții-taină* putem considera metafora *cîntecul din noi* din exemplul: “Era, totuși, un *cîntec* pretutindeni, căci *cîntecul era în noi*, în cei trei bărbați, care ne găseam în prezența doamnei Ana”²³. Înainte de a face cîteva observații cu privire la termenii metaforici, remarcăm că metafora *cîntecul din noi* se situează într-o anumită simetrie cu metafora *îmnelui* de la începutul capitolului. Pe lîngă sinonimia metaforică, menționăm diferențele — la nivelul semnificațiilor primare: nu mai este un *cîntec* solemn, de preamărire a divinului, ci, în perspectiva unui minunat basm împlinit, este *cîntec*. Și *îmnelui*, și *cîntecul* sînt niște vibrații de răspuns ale sufletului în fața miracolului frumuseții: “pe unde dumneata umbli s-aude un imn” și, respectiv, “*cîntecul era în noi* [...] care ne găseam în prezența doamnei Ana”.

Metaforele frumuseții interioare: metafora *zîmbetului* — revelare a ființei interioare, a frumuseții-taină, “grefele metaforice”: *cîntecul*, *îmnelui*, motivul de basm al apei curcubeului, precum și metaforele simbolice asociate: lumina, lumina solară, sufletul universal și altele, prin caracterul termenilor implicați în procesul metaforic, instituie o relație de corespondență între frumusețea interioară a ființei și armonia ascunsă a cosmosului. Ele se oglindesc, se întrepătrund și se condiționează reciproc. Deși se împartășesc din substanța cosmică, metaforele sînt nodurile semantice ale unei rețele constitutive pentru cîmpul

ființei umane, al *anthropos*-ului.

Metaforele revelatoare sau simbolice constituie punctele de forță ale acestei rețele, cumulînd în jurul lor metaforele plasticizante sau expresive, “grefele metaforice” și elementele, care sînt nonmetaforice prin semnificația lor primară, dar care, datorită funcției lor evocative, capătă valori metaforice în text. Pornind de la funcțiile unităților minimale de sens, la nivel microtextual, și ajungînd la funcționarea metaforelor la nivel macrotextual, se constituie o rețea semantică, ce se configurează arhitectonic atît pe verticală, cît și pe orizontală și se “intersectează” cu alte asemenea rețele, configurînd sau articulînd, în acest fel, un edificiu al sensului textual global.

NOTE

¹ Coseriu, Eugenio, *Linguistica del testo*, La Nuova Italia Scientifica, Roma, 1997, p. 157.

² Blaga, Lucian, *Trilogia culturii*, EPLU, București, 1969, p. 275—298 și p. 309—326.

³ Borcîlă, Mircea, *Dualitatea metaforicului și principiul poetic*, în *Eonul Blaga, Întîiul veac*. Editura Albatros, București, 1997, p. 263—283.

⁴ Vianu, Tudor, *Studii de stilistică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1968, p. 280.

⁵ Blaga, Lucian, *Luntrea lui Caron*, Humanitas, București, 1990, p. 247.

⁶ Blaga, Lucian, *Geneza metaforei și sensul culturii*, în *Trilogia culturii*, EPLU, București, 1969, p. 309—310.

⁷ Blaga, Lucian, *Luntrea lui Caron*, p. 247.

⁸ Coseriu, Eugenio, *op. cit.*, p. 132.

⁹ Blaga, Lucian, *op. cit.*, p. 248.

¹⁰ *Ibidem*, p. 248.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, p. 250.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, p. 248.

¹⁵ *Ibidem*, p. 147—248.

¹⁶ *Ibidem*, p. 250.

¹⁷ *Ibidem*, p. 269.

¹⁸ *Ibidem*.

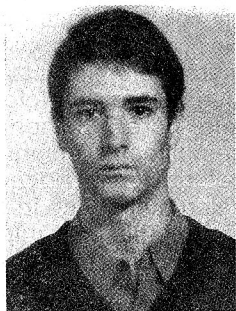
¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, p. 270.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

Victor CELAC
Chișinău

ELEMENT AUTOBIOGRAFIC ȘI STRUCTURĂ PSIHICĂ LA PERSONAJELE PREDILECTE DIN ROMANELE LUI MARIN PEDA

Opera lui Marin Preda în ansamblul ei și în special romanele (**Viața ca o pradă**, **Moromeții**, **Delirul**, **Intrusul**, **Cel mai iubit dintre pământeni**) sînt esențialmente autobiografice deoarece elementul autobiografic este cel care conferă unitate și, am îndrăzni să spunem, chiar coerență operei lui Marin Preda. Într-un interviu scriitorul mărturisea că n-a putut niciodată să scrie despre altceva decît despre întâmplări prin care a trecut el însuși. Tot acolo Marin Preda declara că pentru el **Viața** înseamnă aventură în care este implicată conștiința ca personaj principal și că literatura sa nu este altceva decît expresia acestei Vieți.

Personajele predilecte din opera lui Marin Preda sînt cele asupra cărora se proiectează personalitatea autorului, adică personajele autobiografice. La o privire globală asupra romanelor aceste personaje acoperă în întregime viața conștientă a autorului,

de la primele zvîcniri de conștiință pînă aproape de moarte. În mare, structura psihică a personajelor predilecte este unitară și se manifestă în trei ipostaze, reprezentînd fiecare cîte o etapă a vieții: prima fiind cea a omului care este aruncat în viață și obține cu greu conștiința de sine (Niculaie din **Moromeții**, vol. I, și Marin din **Viața ca o pradă**, prima parte), a doua — cea a omului care vrea să cucerească viața (Marin din **Viața ca o pradă**, a doua parte, și Ștefan din **Delirul**). Pe parcursul romanului **Delirul** devine din ce în ce mai explicită cea de-a treia ipostază a personajului predilect — omul care luptă cu viața, dar simte tot mai clar că va fi înfrînt și este pînă la urmă înfrînt (Călin Surupăceanu din **Intrusul** și Victor Petrini din **Cel mai iubit dintre pământeni**). Iată în continuare cîteva elemente de structură psihică ce ni s-au părut mai relevante pentru înțelegerea ipostazelor personajului predilect.

Aproape toate personajele predilecte ale lui Marin Preda sînt într-un veșnic conflict cu tata: Niculaie vs. Ilie Moromete, Călin Surupăceanu vs. tatăl său, Victor Petrini vs. Petrini-tatăl. Psihanaliza explică acest conflict prin Complexul lui Oedip și este evident că acest litigiu corespunde cu o stare de lucruri din viața omului Marin Preda, chiar dacă uneori este sublimat printr-un fel de respect și luare ca model ca în cazul lui Niculaie din **Moromeții**, vol. I, sau cenzurat pînă la înlăturare totală, ca în **Viața ca o pradă**. De altfel, Ilie Moromete reprezintă prototipul tatălui, un topos care se regăsește în mai multe romane, un model spre care tind și Niculaie, și Călin Surupăceanu, și Victor Petrini.

Atitudinea față de mamă este marcată de o cenzurare și o sublimare aproape totale, care încă n-au fost elaborate integral de scriitorul Preda, fiind preluate în mare măsură din viața omului Preda. Doar în **Cel mai iubit dintre pământeni** apar cîteva momente în care chiar și scriitorul Preda renunță la cenzurare. Un prim moment se prezintă atunci cînd

tinărul Victor Petrini își acuză mama că a încheiat prea de tinără viața conjugală și îi prorocește lui tată-său că își va găsi o amantă. Scena aceasta este atât de scandaloasă și atât de penibilă, încât pare imposibilă. Din punctul de vedere al psihanalizei această scenă exprimă negarea dorinței de a-și ști mama castă, nepîngărită de omul acela mărunț și respingător care parcă din întâmplare s-a dovedit a fi tatăl său. Un al doilea moment este acela cînd mama lui Victor Petrini, fiind pe patul de moarte, se dezlănțuie într-o serie îngrozitoare de învinuiri care de fapt trădează o gîndire mărunță, egoistă și neputincioasă. Din această scenă, care este de asemenea foarte penibilă, putem conchide că tandrețea și dragostea ei de mamă au fost un rol mai bine sau mai rău învățat și jucat toată viața.

Cum se știe din biografia lui Marin Preda, el a crescut într-o familie cu mulți copii din căsătoriile anterioare ale părinților săi. Acest fapt își găsește corespondență în romanele **Moromeții** și **Viața ca o pradă**. În **Cel mai iubit dintre pămînteni** însă aflăm că Victor Petrini este singurul copil al soților Petrini. Din punctul de vedere al psihanalizei această necorespondere cu datele biografice ar putea fi interpretată ca fiind expresia unei dorințe de neîmplinit, a dorinței de a fi unicul copil la părinți.

Altă ipostază a personajului predilect reiese din felul cum își imaginează el că ar trebui să-și facă un rost în viață. De mic copil, dezavantajat și complexat de aspectul și fizicul său, personajul predilect se înrăiește și se îndrjește să se realizeze ca intelectual. Subtilitățile la care recurge Niculaie ca să-l determine pe tatăl său să-l țină la școală sînt de o minuțiozitate maximă. Pe parcurs, după ce termină cu chiu cu vai cîteva clase, personajul predilect se pomenește în fața unui fapt împlinit: el nu se mai poate întoarce la sapă deoarece familia sa a investit prea mult în el, ținîndu-l în școli și asta ar fi o rușine de nesuportat pentru el în fața familiei și pentru

familie în fața satului. În **Delirul** personajul predilect, Ștefan, descinde în capitală, obține o slujbă bună și se adaptează la mediul intelectual bucureștean uimitor de ușor și de repede. De fapt, aceasta este expresia dorinței de a parveni, bazată pe o nebuloasă dar constantă certitudine a valorii sale. În **Viața ca o pradă**, roman care în această privință este mai "obiectiv", adică mai aproape de datele biografice, Marin trece prin multe lipsuri și tribulații pînă obține un oarecare succes în capitală. Personajul din **Delirul** însă, seamănă cu un fel de Rastignac, avînd cea mai mare satisfacție atunci cînd vine tată-său la București și el îi dă bani, îl încarcă cu cadouri pentru mama, pentru bunica și alte rude.

În **Cel mai iubit dintre pămînteni** arivismul personajului predilect este sublimat pînă la disimulare totală. Ambiția sa de a elabora o nouă Gnoză care să revoluționeze concepția omenirii despre viață și să înlăture umiliința pe care creștinismul a pus-o la un loc de prea mare cinste, să înlăture de asemenea orice semnificație sau conotație tragică a existenței este convertită în vocație și slujită cu prea multă jertfire de sine. Prea multă jertfire de sine, fiindcă Victor Petrini trebuia să experimenteze în primul rînd pe sine acel optimism teoretic, adică să-și edifice propria viață în conformitate cu concepția sa filozofică. Aici trebuia respectată sentința: "Doctore, vindecă-te singur". Petrini însă aplică masiv analiza psihologică și o face cu mare pricepere, dar totdeauna numai pentru a scormoni rănila trecutului sau poate și ale prezentului cu un fel de plăcere masochistă, în loc să se străduiască să-și depisteze greșelile și să tragă învățăminte din ele pentru a nu le mai repeta și pentru a-și făuri un viitor pe potrivă aspirațiilor sale. De aceea, pînă la urmă viitorul, adică viața, îl surprinde pe personajul predilect întotdeauna nepregătit și nu e de mirare că îl înfrînge. Nu e de mirare nici pentru el însuși. Personajul predilect a presimțit de mult această soartă și s-a resemnat, bănuind că numai o soartă

tragică, soarta de a fi înfrînt de viață îi poate conferi demnitate într-un context istoric atît de vitreg ca acela pe care l-au prilejuit regimurile comuniste.

De exemplu, atunci cînd șeful de la ARACA îi cere în bătaie de joc lui Petrini să spună o idee filozofică, Petrini se bîlbîie, stă pe gînduri, apoi răspunde ca un școlar docil: "Cuget, deci exist". Dar dacă Petrini la acel moment fusese dat afară de la Universitate, trecuse prin pușcărie și omorîse un temnicer, lucrase în echipa de deratizare, el ar fi putut să răspundă altfel, ar fi putut să răspundă simplu: "Ești prost". Aceasta ar fi fost ideea filozofică cea mai potrivită pentru situația respectivă. În concluzie, semnalăm contradicția dintre aspirația de a da omenirii posibilitatea unei vieți lipsite de tragic și absurd și refuzul de a face ceva pentru a-l înlătura măcar din interiorul său și din preajma sa.

Conform unei ipoteze din psihanaliză viziunea asupra lumii este esențialmente determinată de experiența erotică a individului. Deci, concluziile la care am ajuns pînă acum în privința personajului predilect s-ar putea explica și prin faptul că chiar și la personajul predilect, ca să nu mai vorbim de Preda-omul, experiența erotică se încheie invariabil cu un eșec. O excepție pare să se găsească în **Viața ca o pradă**, însă aventura cu opticiana, chiar dacă se potrivește cu un element din biografia lui Preda și nu ține de domeniul imaginarului și al dezirabilului (cum e cel mai probabil), este doar o excepție care vine să confirme regula. De fapt, experiența erotică constituie la personajul predilect al lui Preda examenul cel mai elocvent, care exprimă potențialul său și anume că acest potențial se desfășoară numai prin trăiri de tip tragic sau absurd, niciodată prin trăiri optimiste care ar corespunde cu spiritul acelei Gnoze pe care o elaborează Victor Petrini pentru a izbăvi omenirea de nefericire.

* * *

În **Viața ca o pradă**, cel mai autobiografic roman, aflăm că Marin

a încheiat un pact cu sine însuși prin care a hotărît că el este scriitor și că menirea sa este să scrie. Putem fi siguri că și omul Preda a încheiat și a respectat acest pact toată viața, deși poate în unele momente de criză avea mari îndoieli și era gata să rupă pactul, ca de exemplu atunci cînd zice prin Victor Petrini în una dintre ultimele pagini ale romanului **Cel mai iubit dintre pămînteni** că era tentat să arunce în foc manuscrisul. Însă Victor Petrini nu face acest lucru întrucît biruie în el un fel de credință care îi sugerează că acest manuscris reprezintă o valoare și merită să fie citit de alții care poate au iubit și au suferit la fel. Fraza aceea colosală: "Dacă dragoste nu e, nimic nu e" cu care se încheie romanul poate fi interpretată în cele mai variate moduri, de la perspectiva celui mai abstract misticism pînă la perspectiva celei mai vulgare psihanalize, însă oricum am interpreta-o, avem certitudinea că atunci cînd ne apropiem de opera lui Marin Preda, ne apropiem de mărturia uneia dintre cele mai valoroase conștiințe artistice ale literaturii române.

PLEDEZ PENTRU O COLABORARE FRUCTUOASĂ ÎNTRE LINGVIȘTII ȚĂRILOR NOASTRE

*Dialog: conf. dr.
Gheorghe COLȚUN —
acad. prof. dr. hab.
Rajmund PIOTROWSKI,
șeful Sectorului
de Lingvistică Aplicată
de la Universitatea
Pedagogică "A. I. Herzen",
Sankt-Petersburg*

— Denumirea dată de fostul regim limbii vorbite de către populația băștinașă a Republicii Moldova este o diversiune. Cum și când au fost create bazele teoriei așa-zisei "limbi moldovenești"?

— Teoria așa-zisei "limbi moldovenești" nu este decât un mit, care are scopul de a diviza în continuare teritorial, politic și psihologic națiunea română de pe cele două maluri ale Prutului. Adevărul lingvistic și istoric este clar și fără echivoc: populația Republicii Moldova vorbește aceeași limbă ca și în Muntenia și Transilvania, limba este aceeași indiferent de regiunea în care locuiesc românii și indiferent de statul în care se află.

Baza acestui mit este activitatea politică agresivă a lui Stalin și a partidului comunist din fosta Uniune Sovietică, care vroiau să contrapună populația din așa-zisa Republică Autonomă Moldovenească cu frații de-un sânge din România.

— Având în vedere actuala situație politică, cum credeți, în ce mod ar putea fi oficializată denumirea corectă a limbii de stat în Republica Moldova?

— În primul rând, este necesar

de a cultiva și a apăra normele ortografice și ortoepice ale limbii literare române. Denumirea ei corectă, autentică trebuie să fie utilizată în sala Parlamentului, la Președinție, în guvern, ministere, instituții de învățământ, întreprinderi, reviste, ziare, magazine și pe străzi. Numai atunci va ieși la iveală falsul caracter al articolului al 13-lea din Constituție.

În al doilea rând, oficializarea denumirii corecte a limbii de stat depinde și de nivelul de pregătire, și de nivelul de conștientizare a problemei date de către toată intelectualitatea din Republica Moldova, care, la rândul ei, va influența masele largi.

În al treilea rând, trebuie să se desfășoare o muncă migăloasă, permanentă de explicare a adevărului științific, inclusiv pentru "prietanii" limbii române, care intenționat au pus piciorul în prag sau care mai "rătăcesc" și nu au ajuns să înțeleagă adevărul.

— În Transnistria, acolo unde, de fapt, a fost "creată" "limba moldovenească", în prezent limba băștinașilor este discriminată: a fost impusă prin decret grafia rusească etc. Manualele școlare de limba și literatura "moldovenească" au un îndrumar, care prevede substituirea temelor ce includ operele scriitorilor care pledează pentru adevărul științific și istoric. Ce șanse are această ideologie, această politică de "moldovenizare"?

— Având în vedere baza artificială creată de conducerea Transnistriei, care este complet izolată de populația băștinașă, o așa-zisă "concepție" este sortită pieirii. Ea e lipsită de temei științific și de perspectivă. Pentru stoparea acestui proces se cere o participare activă a purtătorilor de limba română de pe ambele maluri ale Nistrului.

— În ce măsură lingviștii din Republica Moldova au exprimat adevărul științific și istoric despre denumirea limbii și poporului din republica noastră?

— Cea mai mare parte a filologilor din Republica Moldova au fost întotdeauna sus, pe baricade. Bineînțeles, că nu există pădure fără uscături și, desigur, și în Moldova mai este pe ici-colo câte o coadă de topor. O parte considerabilă din lucrările lingviștilor români dedicate acestei teme au fost incluse în superba culegere "Coloana infinită a graiului matern" și în antologia mai recentă "Limba Română este Patria mea", ce prezintă o selecție de texte publicate pe parcursul anilor 1991-1995 în revista "Limba Română" de la Chișinău. M-a impresionat mereu curajul civic al savanților S. Berejan, I. Dumeniuk, N. Mățaș, A. Ciobanu, N. Corlăteanu, precum și avântul patriotic al unor lingviști din generația mai tânără.

— Vă rugăm să ne povestiți despre activitatea Dumneavoastră în cadrul Academiei de Științe din Moldova.

— Între anii 1956-1958 am lucrat la Filiala Moldovenească a Academiei de Științe a fostei Uniuni. Am condus sectorul de dialectologie. La Institutul de Limbă și Literatură era pe atunci o atmosferă nervoasă și, pot să spun, nu prea productivă. Se discutau, se scriau și se publicau materiale despre probleme periferice. Marile adevăruri ale evoluției istorice, precum și legile generale de funcționare a limbii române ca sistem de sincronie erau ocolite, tănuite și deformate. În timpul activității mele la Chișinău, împreună cu colegul meu V. Lisițki, am încercat să punem în discuție problema trecerii la alfabetul latin, dar fără succes.

— După câte știm, ați avut mulți doctoranzi din Moldova...

— Am fost conducător științific al dr. hab., prof. V. Cijacovschi, dr. hab., prof. A. Popescu, prof. dr. I. Ciornii, prof. dr. N. Mățaș, conf. dr. L. Novač, conf. dr. Gr. Grincu, dr. în științe tehnice A. Precup, dr. M. Ioniță, dr. R. Botnaru, conf. dr. Z. Kamenev, dr. T. Știrbu, dr. L. Eșanu, dr. N. Rachuba ș.a. În total — 19 persoane.

Cu mulți dintre ei colaborez și în prezent.

—Care, în accepția Dvs., este starea relațiilor dintre oamenii de știință, pedagogii, profesorii din Republica Moldova și cei din Rusia?

— Cu părere de rău, în situația economică jalnică de astăzi, aproape că e imposibil să se organizeze conferințe, simpozioane cu participarea lingviștilor din Rusia și Moldova, de aceea și relațiile noastre nu sînt cele pe care ni le dorim. S-au păstrat mai bine doar legăturile directe ale savanților noștri.

Vizitele mele sînt rezultatul unor invitații personale, făcute cu scopul de a ține unele prelegeri la U.L.I.M., Universitatea Pedagogică "I. Creangă", Universitatea Tehnică și U.S.M.

— Preocupările științifice de ultimă oră ale academicianului Piotrowski sînt orientate spre...

— ... sinergetica lingvistică, care este o ramură nouă a științei, ce studiază procesele de autoorganizare a sistemelor complexe. Îndeosebi mă interesează mecanismele ce reglează și dirijează dezvoltarea limbilor române și, îndeosebi, a limbii române.

— Sînteți unul dintre cei care cunosc bine revista "Limba Română" și chiar colaborează la ea.

— "Limba Română" de la Chișinău este o revistă de înaltă ținută științifică și profesională. Așa cum e concepută, răspunde perfect necesităților cititorului din Republica Moldova de a cunoaște mai mult despre limbă, istorie, neam, și, desigur, de a-și lărgi orizontul în domeniul diverselor probleme de limbă. Folosindu-mă de ocazie, vreau să transmit tuturor cititorilor acestei prestigioase publicații de știință și cultură un salut călduros, sănătat, prosperitate. La mulți ani!

— Vă mulțumim.

FIȘIER BIOBIBLIOGRAFIC

Leo BUTNARU s-a născut la 5 ianuarie 1949, în Negureni-Telenești; își face studiile la Universitatea de Stat din Moldova (1967-1972); este redactor la "Tinerimea Moldovei", "Literatura și arta", "Noutăți editoriale", șef Secție Relații la Uniunea Scriitorilor din Moldova; din 1993 este director artistic, apoi, din 1995 redactor-coordonator la Editura Uniunii Scriitorilor și redactor-șef la revista "Moldova".

Volume de poezii: *Aripă în lumină*, 1976; *Sîmbătă spre duminică*, 1983; *Formula de politețe*, 1985; *Duminici lucrătoare*, 1988; *Papucei cu felinare*, 1989; *Șoimul de aur*, 1992; *Iluzia necesară (lași)*, 1993; *Puntea de acces*, 1993; *Carantina mașinii de scris*, 1997; *Vieți neparalele (Alba-Iulia)*, 1997; *Gladiatorul de destine (București)*, 1998; volume de proză și dialoguri: *Răspuns și răspundere*, 1989; *De ce tocmai mîine-poimîine*, 1990; *La desfrunzirea brădușilor*, 1991; *Umbra ca martor*, 1991; *Spunerea de sine*, 1994; *Prezența celui alt*, 1997; *Îngerul și croitoreasa (Cluj)*, 1998.

Este laureat al Premiului revistei "Luceafărul", 1992.

Leo Butnaru își construiește autoportretul din mers. Intră în aceasta o demonie interogativă fără odihnă, o luciditate sfîrșind în scepticism ironic, altfel spus reacții marcînd contacte cu lucrurile și refugii în fabulos. Dacă e să găsim nota definitorie a poetului, acesta, un imaginant rafinat, trebuie invocată îndată mobilitatea, sceneria dezinvoltă, convertirea savuroasă a cotidianului în aventură intelectuală.

Constantin CIOPRAGA

LEO BUTNARU
50

... scriitorii nu vin
și nu merg
unii în continuarea altora,
nici unii în contra altora,
ci vin și merg
alături de ceilalți,
prezenți
sau care
au fost
și au rămas
importanți ca valoare.

Leo BUTNARU

Leo BUTNARU

DINCOLO DE GEAMANDURĂ sau DE CEALALTĂ PARTE A OGLINZII

În Danemarca noastră prutonisteană, interriverană, mioritică și înstrăinată, nu o singură dată m-am surprins la gândul că, de fapt, pînă la treizeci și ceva de ani, eu n-am avut decît o biografie... deturnată. Prin subtextele ei, ca și prin cele ale scrisului meu, supraviețuiesc, dureros, multe neîmpliniri din tinerețile unui scriitor basarabean care, în pofida colonialismului ruso-sovietic, s-a ambiționat să trăiască și să creeze totuși într-un spațiu stilistic românesc. De aici și raționamentul scurtisimei eboșe de autobiografie, una dintre posibilele ei variante: "Mie multe lucruri mi se întîmplă cu întîrziere. Altele însă, în genere nu mi se întîmplă". Printre evenimente ce mi s-au întîmplat cu întîrziere a fost și căderea imperiului sovietic. Din acest motiv al pregetărilor și amînărilor, uneori, vorba lui Geo Bogza, îmi vine să zgudui trecutul ca pe cineva care ar avea umeri, să-l scutur puternic, întrebîndu-l fără menajamente: "De ce, totuși?! De ce?!"

În lipsa vreunui răspuns pasabil, astăzi, pot constata doar că trăiesc o nefavorabilă diferență de forțe dintre vîrstele mele (copilărie, adolescență, maturitate) și, concomitent, o convenabilă diferență de forțe dintre experiențele vîrstelor. Oricum, sînt unul dintre basarabeni care au prins a înțelege logic ceea ce se întîmplă în jurul lor în timpurile cînd în satele noastre apărea radioul (inclusiv, "Europa liberă" și "Libertatea") și, grație Domnului, ajunși în epoca Internetului, a dispariției kolhozurilor sclavagiste, a prăbușirii imperiului ruso-sovietic, a reîntoarcerii într-un spațiu etnic, istoric și cultural firesc pentru noi — cel al românismului.

Și, o dată ce am invocat nefa-

vorabila diferență dintre vîrste, aproape involuntar îmi vin în minte (și) niște replici tăioase pe care și le adresează mutual reprezentanții diferitelor generații (sau, mai curînd, mentalități) literare. În atare altercații ar fi și nițel, pardon!... rasism al vîrstelor. Thibaudet vorbea de scriitorul care rostește "Generația mea" cu gravitatea și importanța pe care o pune un ministru cînd spune "Guvernul Republicii". Ah, franțuzul pare să fi fost român! Cel puțin, român basarabean, zic, gîndindu-mă la propria-mi situație: unii susțin că aș fi 7-zecist, alții 8-zecist, ceilalți...

Și totuși, din ce generație scriitoricească fac eu parte? Cred că din una mai tînă decît cea care mă cuprinde biologicește; dintr-o generație (iertată fie-mi modestia) oarecum mai estetizantă decît... (Las conștient fraza în suspensie.) Pur și simplu, cu unii colegi nu putem avea prea multe atingeri la nivel de opțiuni literare, de viziune sau de stil din elementarul motiv că, chiar de "aceeași" vîrstă fiind, noi facem parte din coduri culturale și estetice diferite. Aflîndu-ne într-o egalitate de șanse, ne-am pomenit într-o inevitabilă inegalitate de aptitudini, atitudini, studiu și voință de a ne asuma și valorifica aceste șanse.

Sper că nu neglijez în chip sfidător specificul promoției (cum zice Laurențiu Ulici) din care fac parte — precum am spus — mai mult biologicește, însă n-ar fi nici cazul ca altcineva, care se dorește cap de școală modernă în Moldova de Est, să-mi conteste existența și afirmarea ca autor-monadă, fapt remarcant, de altfel, și de criticul și istoricul literar Mihai Cimpoi: L.B. "nu urmează programatic vreuna din orientările opozitive (tra-ditionalism, modernism, postmodernism), ci un drum al său care preferă gîndul, conturul palpabil, țîșnitura lui revelatoare". Fără a recurge la o diplomație preventivă — pentru că nu intenționez să mă reinventez pe mine, debutantul de acum circa trei decenii, — îndrăznesc să amintesc doar că am scris, cu mult timp înaintea altora, vers liber cu voite "dezordini" moderne, însă, în pofida calfelor novice care își arogă, chipurile, pionieratul modernismului în Basarabia nu caut să fac oficiul de pre-

cursor. Erau vremuri în care mă ambiționam (greșind?) să cobor în buncărul ermetismului și să urmăresc, curios, de acolo cum cite vreun foarte întâmplător cititor dezgustat de realismul socialist se căznește să "desfacă" cine știe ce cruste de cuvinte cu neconvingătoarea speranță că sub ele ar găsi ceva pe înțelesul său. Limbajul esopic al sensurilor piezișe, care putea aluneca pe lângă încrîncenarea ideologică, dar și antiestetică a ciclopilor slab alfabetizați mă ajuta să nu intru în obștea celor derutați și înșelați (slabi de înțeles și de... intuiție) de pseudoarta scrisului din vremurile sovietice, dizgrațioasă și corozivă, care ne impunea să căutăm în literatură, mai întâi, peșteri și taverne proletare, pentru ca aceste căutări-*"găselițe"* (mollii de stup) să fie declarate drept cele mai importante izbînzii, în fața cărora păleau *"Odiseea"* lui Homer și... *"Oda în metru antic"* a lui Eminescu.

Astfel, astăzi, cînd ne aflăm în plină amețală de grupări și regrupări generațio-zeciste, sutiste, miiste, fineseculare, amețală pe care, ca regulă, o generează nesiguranța și criza pigme(i)ntate cu orgolii, îmi permit să constat doar că la noi, în Moldova Transputeană, mă situez pe pozițiile unor idei literare asemănătoare mai curînd cu cele ale cîtorva colegi relativ tineri, cu adevărat talentați, serioși în asumarea destinului lor de scriitori români, grupați în jurul revistelor *"Contrafort"*, *"Basarabia"* și *"Sud-Est"*. Concomitent, mă întreb oarecum nedumerit: De unde oare, la unii flăcăuani-debutanți, obsesia unei *"rigurozități"* de aranjare a totului și toatelor la locul lor? Sau, la alți colegi, aceștia din generațiile mai în vîrstă, de unde atîta zel de sub-brigadieri voluntari în *"administrarea"* bunei desfășurări (după bunul lor plac!) a procesului literar din Moldova de Est? (Cu vreo șase-șapte ani în urmă am publicat un articol intitulat *"Agenți de circulație în literatură"*.) De unde aceste maniere mendeleeviene de a trage carouri peste destine de scriitori, generații de cărți? (Nu este exclus ca prezentul literaturii noastre să se afle în Zodia... Zebrei...) De fapt, oîbsesia *"rigurozității"* totdeauna a constituit una dintre (treacătoarele) iluzii ale tinereții și nu numai. Întîmplător, par oarecum și eu pregătit la acest capitol, al iluziilor, însă nu doar din motivul

că, la Iași, distinsul și regretatul poet Ioanid Romanescu mi-a editat o carte ce se cheamă *"Iluzia necesară"*, ci din norocitul capriciu al memoriei care, de asemenea accidental, a reținut o zicere a unui ieșean, zicere care, fără ghilimelele de rigoare, ar suna astfel: Dincolo de scris ne așteaptă o stare existențială din care scade, încetul cu încetul, avuția de iluzii și — mult mai dramatic accentuînd — avuția de... deșertăciune.

În concluzie, pornind de la adevărul că orice scriitor ar trebui să fie, înainte de toate, o personalitate distinctă și o singularitate care, vrem sau nu vrem, presupune și o mare doză de singularitate, putem susține că ceea ce pare coeziunea unei sau altei generații nu e decît o ficțiune și această aparență nu e dictată atît de niște comuniuni estetice, de viziune, ci de un neogoit instinct al autoconservării și autoapărării care este, în special, biologic și mult mai puțin spiritual. Iar în Basarabia poți deveni cineva doar într-o relativă singurătate și nu într-o formulă colectivă. Am impresia că, la Chișinău, incompatibilitatea caracterelor este mai accentuată ca aiurea. E foarte greu, ba chiar imposibil să se ajungă la consensul unei alianțe scriitoricești de existență și creație. În mare parte, chișinăuienii români, țărani foarte aproximativ orășenizați, mai resimt specificul genealogic al satelor din care se trag și în care s-au format pînă la vîrsta adolescenței. (Din cei 280 de membri ai Uniunii Scriitorilor din Moldova, cu excepția a doi-trei, toți sînt născuți la țară.) Să se observe cu cîtă strădanie sînt folosite între basarabeni determinările (etnico-geografice!) de nord, sud, centru, răsărit (Transnistria). Sentimentul diferențelor (persistent, de altfel, și în Țară: moldoveni, ardeleni, munteni, olteni etc.) este oarecum exagerat și menținut cu încăpăținare nu prea inteligentă. De parcă ar fi un blestem să mizăm atît de mult pe unele deosebiri de loc, latente sau... patente, la care se referă, cred, și sintagma bine găsită de cineva despre intelectualii români ce se complac în lunga și sterilă horă a deznirii. Dar oare să nu știm a ne menține inalterabili în trăsăturile de bază ale caracterului nostru etnic, în spiritualitatea noastră? — Îmi permit să întreb, rămînînd convins că acțiunea unui scriitor în și întru idealitatea neamului său este una interogatoare și integratoare.

Leo BUTNARU

ACCES

În permanent acces spre ceva inaccesibil — Poezia
ca un plin ce caută alt plin
în sine însăși
ca propria sa re-întîmplare
ca propria sa re-splendoare.

Poezie, poezie! strigai
pentru a face legătură între
haoticul miracol al prenașterii și
miracolul de apoi
al nopții nopților
al morții morților.

Poezie, poezie! strigai a doua oară
după care
Dumnezeu vorbi o singură dată
și eu de un milion de ori ascultai
de fiecare dată rămînînd
în unicul spațiu al Adevărului
mereu în mine și totdeauna
deloc de priceput
poezie.

AUTOMODELAJ, 1963

Gingiile orizontului înzorit. Răsare
un soare banal cu dinți din care
se pare că se desprinde și cade
cîte-o plombă de avion care de fapt
coboară la aterizare sau
pur și simplu și dramatic
în explozia surdă a unei dinamități
se prăbușește la marginea Chișinăului
peste stații de epurare prin care
se rătăcesc și se îneacă iepurii hăituiți
în primele zile ale sezonului de vînătoare.
Aburi puturoși. Și
cu plastilină sub unghii pe gingii între dinți
copilăria satului venind la oraș.

O BRAD FRUMOS!...

În vreme ce (conform uzanței mitologice) continua
să simbolizeze înțelepciunea
ca o grea filfiire de nea
din cetina bradului carpatin că-
zu
buhl-nița cuprinsă
de-adîncă uitare de sine... Bine
că vremelnica prăbușire a simbolizării înțelepciunii
se întîmplă spre seară — de bine de rău
buhl-nița reușise să-și îplinească somnul (rațiunii?) -
se știe

dînsa doarme în timpul zilei. Curînd
sus pe culme prinse a toca des de vecernie
mănăstirească.

O călugăriță oarecum înspăimîntată
se surprinse cîntînd în sinea sa "Sanie cu zurgălăi".
Jos în sat — mai sec mai rar — răsunau
castanietele botului de lemn
al caprelor hazlii pornite spre mirajele înzăpezite
ale Anului Nou cînd — vechi tabiet etnic — în noi
românii

se redeșteaptă simțul teatrului (popular). Zic
în noi românii dar fără a forța
uzul curent al patriotismului — cuvînt
oarecum obosit ce trage după sine
turme întregi de alte cuvinte vitregite — un fel
de a trage la edec poate că prevestirea unei izbînzii
sau poate că a unui eșec. În fine
între timp buhl-nița de-ocheată (cu ochii adică
ușor ieșiți din orbite) se reînalță în cetina carpatină
continuînd să simbolizeze cu demnitate înțelepciunea
concomitent chibzuind la vînătoarea de șoareci
pe care avea s-o pornească deja
în aproape căzuta noapte. O brad frumos ce
adăpostești simbolul înțelepciunii
în vreme ce în noi se trezește simțul teatrului! O
brad frumos!...

SCRISOARE ÎNCHISĂ

în ușor îndușmănitele zile ale lui noiembrie
iubiți mă gîndeam să-ți trimit
o scrisoare deschisă (ce clișeu!); să-ți adresez
o scrisoare deschisă precum se face în cazul
regilor președinților de state fotbaliștilor altor
magești!...

în realitate însă
am să-ți adresez o scrisoare închisă
pe care zic e bine că nu o va cunoaște nimeni altcineva
scrisoare închisă cu niște coordonate lucide ale
nedivulgatului delir al tăcerii în care
avui a trage concluzia că
atunci cînd se gîndește la dragoste
fiecare dintre noi confirmă o
mare singurătate.

Leo BUTNARU

ULTIMA CĂLĂTORIE A LUI ULYSSE

*Nu existau minciuni, nici îndelungi
rătăcirii, ci un Ulysse printre bunurile
sale. Se va ridica, va intra în casă, o va
îmbrățișa pe Penelopa, apoi se va
îndrepta ca de obicei spre tăvile cu
carne friptă.*

Jean GIONO,
Naissance de l'Odyssee

Din pelerinajul său la Muntele Parnas Ulysse se întorsese puțin spus dezamăgit. Eroul invincibilei stăpîniri de sine care covîrșise nenumăratele piedici de pe pămînt și ape își dorise o călătorie solemnă, ritualică, purificatoare și inițiativă, însă în urma celor văzute acolo, sus, avea să se simtă ca și inutil, asemeni insului despre care s-ar putea spune că pe zei îi doare-n cot pentru el.

Dorise să înțeleagă cum, prin ce metamorfoză divină grelele încercări ale destinului său, impuse anume că de blestemul zeilor, în urma nesperatei mărinimii a acelorași idoli se preschimbaseră în bine, abătîndu-se ca un miraculos suflu sacramental asupra lui Homer, făcîndu-l pe acesta un neîntrecut aed întru proslăvirea sa, a lui Ulysse, ajuns personaj nemuritor într-o inegalabilă epopee. Ba mai mult: după ce eroii învingători ai Troiei căzură, răpuși, unul după altul, el, Ulysse, grație proniei parnasiene rămăsese în viață, pentru a se împotrivi tuturor celor care călcău legile drepte ale lumii, pedepsindu-i.

Așadar, pentru a înțelege nălmuritele mistere ce-l priveau și pentru a le aduce darul zeilor, Ulysse pornise în acel pelerinaj canonic spre Sfîntul Munte Parnas. Însă avea să revină din nou în Ithaka, puțin spus dezamăgit. Acolo sus, pe calcaroasele înălțimi ale Muntelui Sfînt fusese de-a dreptul stupefiat și așa

se simțea în continuare, scrîșnind din dinți și suduind amarnic precum Herakles cînd curăța grajdurile lui Augias, săvîrșind a cincea dintre cele douăsprezece enorme prostii ale sale. (În atare apreciere se făcea simțit probabil orgoliul și egoismul lui Ulysse care, chiar și în infinita și haotica lume a miturilor, nu era dispus să tolereze o rivalitate de glorie.)

Oricum, acolo, la pragul Marelui și Unicului Templu al zeităților parnasiene toate i se păruseră intrate într-o ireversibilă criză a decadenței și pierderii de importanță.

La Delfi, Pythia oraculară nu-i răspunse. Zadarnic îl tot invocă Ulysse, de nenumărate și stăruitoare ori, pe marele zeu, rugîndu-l să-i sugereze cîte ceva important referitor la viața sa de viitor sau să-l binecuvînteze pentru pelerinajul ce avea să-l întreprindă spre culmile divine ale Parnasului — zeul, barem printr-un suflu abia-abia murmurat, nu-l învrednici nici de cel mai elementarism semn de atenție.

Însă chiar dacă la Delfi fusese tratat cu o cinică muțenie, Ulysse nu renunță totuși să ia piepș calcarosul munte blagoslovit drept sălaș al zeilor.

— Și ce nu ți-a plăcut, mă rog, acolo, pe Parnas? îl întrebase Penelopa, văzîndu-l atît de dezamăgit, cu fața adumbrită de expresia unei stupefacții imposibil de tănuit.

Ulysse nu-i răspunse. Mîntea muierii, fie aceasta chiar Penelopa, n-ar fi fost în stare să-i înțeleagă perplexitatea, deoarece cauzele nu stăteau la suprafață, ca dresurile, ci trebuiau descoperite și cumpănite într-un mod anume. Iar cel ce reușea să facă acest lucru avea să ajungă inevitabil la adîncile și triste concluzii care îl și dezolaseră pînă la stupoare pe marele erou al uriașei epopei homerice.

Însă celor dornici de-a înțelege totuși cîte ceva din această neprotocolară și descurajantă întîmplare Ulysse le putea oferi doar niște date foarte vagi ale problemei, constînd într-o sumară descriere a priveliștilor dezolante pe care îi fusese dat să le vadă acolo, pe Muntele Zeilor.

Pe versantele Parnasului, o vestală deșănțată de bătrână (de fapt atât de mult nu trăiește nimeni!), pentru a întreține Focul Sacru în Marele Templu, strângea, de tizic, băligarul uscat rămas pe urmele aripatului trăpaș Pegas care, din vreme în vreme, cobora la pășunile alpine. Nobil din fire, nu numai din spiță, în pofida dezgustului pe care-l simțea în acele clipe, Ulysse se oferi s-o ajute pe bizara vestală (el, cel ce cunoscuse farmecele cu care vroiau să-l cucească Circe, Calipso sau Nausicaa!), ducându-i coșul cu băligar pînă în pragul Templului în interiorul căruia — ținea minte — muritorii de rînd nu au dreptul să intre.

În pragul sfîntului lăcaș o *gallus bankiwa*, adică o găină oarecare scurma cu o rîvnă încreșcenată în cenușa Păsării Phoenix. (Amănuntul referitor la proveniența scrumului i-l oferi însăși vestala. Dar nu este exclus ca deșănțata aia să fi mințit cu bună știință, pentru ca Ulysse să nu creadă cumva că cenușa ar fi provenit de la arderea în vatra Templului Sacru a ceea ce strînsese ea în coș pe urma aripatului Pegas.)

Orătania ordinară, de-a dreptul nepoetică și neepopeică, scurma cu un zel nervos, încît cenușa se ducea pe vînt și în vecii vecilor n-ar fi fost cineva în stare s-o adune, pentru a pune la cale o nouă renaștere a Păsării Phoenix.

Și ce naiba căuta cobaia aia de *gallus bankiwa* în scrumul ăla? Pe dracu' căuta!... Căuta motiv pentru propriul său cîotcodăcit nemernic...

Pînă ajunse Ulysse cu ofrandele la zei, pînă se întoarse, trecu vreme berechet. Nu ani și ani, ca în legendara-i călătorie de odinioară, însă cîteva luni tot trecură, pentru că din Ithaka pînă la Parnas se întinde destulă cale și pe mare și pe uscat, și pe uscat și pe mare. Astfel că Penelopa fusese supusă unei noi și grele așteptări și, chiar de nu mai arăta tînără ca altădată, ea nu renunța la vechile tabieturi de-a avea grijă de propria-i persoană. Pentru ca să nu se îngrașe prea mult, din cînd în cînd Penelopa proba cîte o cămașă de

forță. (Talia i-o păstra centura de castitate.) Din grijă necurmată pentru suplețea siluetei, doamna se siluia, supunîndu-se și unor șocuri electrice pe care le izvodea prin mîngîierea concomitentă a două sau mai multe pisici. (O, zeilor, ce scînteieri și furnicări misterioase! Ce icnete dulci de matroană însingurată!...)

Și la această nouă reîntoarcere a sa, iarăși slab, domnule, slab se arătă bietul ăsta erou Ulysse, încît nu aveai vreun motiv plauzibil să crezi că anume el este vestitul marinăr. N-ai fi crezut, în ruptul capului n-ai fi crezut, dacă grijulia și credincioasa-i soție nu i-ar fi spus duios-dojenitor:

— Dragă, pe coloana vertebrală, pe osatura șirei spinării pielea ți se învolbură ca o pînză pe catarg. Hai, mami, să mergem la masă.

Și, ajuns printre bunurile sale, Ulysse se îndreptă ca de obicei spre tăvile cu carne friptă.

Prin perdeaua de rafie, în sufrageria bîntuită de mirozneli delicioase din curte răzbătu strigătul sacadat al unui curcan; strigătul gîlgîit ca o tîmpă admirație care-l făcu pe Ulysse să se crispeze cu dezgust: eroul își amintise de împănata aia orătanie care scurma cu rîvnă înverșunată în cenușa Păsării Phoenix.

— Bankiwa mamei măsii, gata, nu mai plec nicăieri! exclamă Ulysse în timp ce înșfăca o halcă de friptură.

Simion BĂRBULESCU

SINCRONIZARE ȘI DIFERENȚIERE

Leo Butnaru aparține unei categorii aparte a scriitorilor proveniți din partea stîngă a Prutului. Născut și format în anii în care Basarabia și Bucovina de nord au fost încorporate imperiului ruso-ucrainean-sovietic, Leo Butnaru (n. în Negureni, la mică distanță de Chișinău, în ianuarie 1949) presimte — încă de “pe cînd era(m)” de statura paiului de secară — că destinul i se deosebește de cel al altor semeni, fapt pentru care și-l ajută prin lecturi cît mai diverse din literatura națională și universală, descoperind, încă din anii de școală, “altfelul poeziei moderne”, străduindu-se “a nu face abstracție de propriul destin...”. În acest sens, își va cultiva **vocația primordială**, orientată cu precădere spre patriarhalul mediu rural din care provine, ajutat și de contextul socio-cultural (“colonial”) al metropolei din cel de al șaptelea deceniu, dar și de voința fermă de a-și transforma impresiile (faptele de viață) în expresie artistică, de la exterioritate (“prind a contempla tot ceea ce-mi poate cădea în fața ochilor”) evoluînd spre interioritatea reflexivă, încercînd a încorpora în imagini insolite adevărurile general umane, fără a se lăsa pradă imaginarului... În 1966, debutează cu poezii “destul de abstracte”, dezvăluind o acută sensibilitate mimată de raționalism sau — după propria-i caracterizare — “simțire de creier și gîndire de inimă”, strunindu-și inspirația spontană în chingile unui textualism colorat de scepticismul “îmbinat cu nițel cinism postmodernist”... În afară de poezii, Leo Butnaru practică publicistica eseistică și — nu în ultimul rînd — proza, cu precădere **proza scurtă**, cu caracter mai degrabă poetic, reușind — chiar în

proza cu tematică tradițională — să se distanțeze (diferențieze) printr-o **altfel de viziune** de normele stilistice ale reprezentărilor anterioare, sincronizîndu-se la modalitățile avansate ale epocii...

Referindu-ne la ultimul său volum, **Îngerul și croitoreasa**, pe care-l reținem sub proiector constatăm **diversitatea tematică** a celor 23 de proze scurte, conexată înclinației funciare spre evocarea unor “povești ale vieții” prin prisma amintirii și reamintirii, ceea ce — după aprecierea unui ilustrisim comentator (l-am numit pe Mihai Cimpoi) — le transformă într-un “memorial spectaculos al memoriei, surprinsă în flux continuu, generativ”. Primează evocarea cîtorva evenimente cruciale din lumea satului (nașterea, iubirea, moartea) la care participă protagoniști cu destine deviate... Printre acestea, un loc central — ca-n poezia lui Goga — îl ocupă **lăutarul** (în proza lui Leo Butnaru: **trompetistul**), ilustrînd prin extindere **artistul** nevoit să suporte potrivnicia unor împrejurări, finalizate — în cazul de față — printr-un deznodămînt tragic, care nu-l abate însă de la **rostul primordial**, înlocuind trompetă cu ghitara (**Orfeu**).

Un personaj tipic pentru lumea satului din perioada comunistă este președintele sovietului, cumulînd și funcția de director al unui muzeu (obținut prin transformarea unei biserici). Spre deosebire de alte personaje asemănătoare din proza altor scriitori, realizate după rețetele realismului socialist, personajul lui

Leo Butnaru se evidențiază nu prin însușiri pozitive, ci, cu precădere, prin cele negative ale unui caracter alienat (**Un porumbel lovindu-se de clopot**).

Semnificativ pentru lumea satului este și personajul Benone, din proza cu același titlu, atent la "zisa lumii" și la "poveștile vieții", dar și **Bugăneasa** — tip de zgripturoaică zgîrcită, precum Măriuca lui Creangă: tot astfel și Moș Toma, "țăran colectivizat cu forța și bătut nu pe haturi, ci la sovietul suprem sătesc... să uite pînă unde li s-au întins cele cîteva hectare de pămînt" (**Nume ușor de ținut minte**). În ciuda presiunilor exterioare, satul nu-și uită, totuși, tradițiile pe care le serbează "după obicei și lege": "gospodăriile — consemnează naratorul — trăiau în bună pace și înțelegere, fără certuri circotașe și zadarnice bătăi de limbă" (*Idem*, p. 71). O întâmplare hazlie cu ademenirea și prinderea unui gînsac ce urma să fie dus ca danie la o nuntă ne readuce în minte prea bine cunoscuta întâmplare a lui Nică, din fragmentul **La cireșe**, din **Amintiri**, de Ion Creangă (**Vorbind cu pasărea**).

De cu totul altă factură evocativă este discursul prosastic din povestirile care au drept temă copilăria, ca-n **Păpușa-boccea** — "păpușa-soldat a copilăriei" — al cărei final stabilește analogii cu versurile lui Nichita Stănescu: "despre soldatul care pășea, tot pășea și care de atîta mers se tot tocea, se tot tocea pînă la glezne, pînă la genunchi, apoi pînă la brîu, apoi pînă la ochi; se tot tocea,

se tot tocea, pînă se făcea iarbă verde pe care un cal pășea...". Viața sufletească a copilului, dar și a adolescentului este încorporată în imagini șocante în povestirea **De ce tocmai mîine-poimîine**, dar și în **Salbele**, în care se realizează un salt de la starea de ingenuitate primordială la cea de recrudescență a unor efuziuni inofensive de cruzime feminină, unele din ele axate pe impulsunile erotice ale unei școlărițe care acceptă o aventură cu profesorul de literatură (**Embrionul de inger**).

Raporturile cuplului erotic (ca-n povestirea ce dă titlul volumului: **Ingerul și croitoreasa**) ne pun în fața unui discurs îndrăgostit realizat la modul ironic-textualist după paradigma lui **Romeo și Julieta**. În proza lui Leo Butnaru, Romeo este un "adolescent timorat de neștiință și indecizie... un licean analfabet în ale păcatului amoros, adolescent cu simțurile încă turbulente", iar Julieta, "o croitoreasă începătoare, cu părul tuns a la amnistie... cu chip oval, cu trăsături deloc ieșite din comun". Povestire cu serti, textul include în narația inițială o altă istorioară... cam incomodă, care-l scoate pe erou din starea aspirativ-beatudinară, proiectîndu-l într-una generatoare de **dezgust**, prin relevarea naturalistă a sexului unei cocote...

Pe tema incompatibilităților dintre un partener spiritualizat și o femeie inferioară sînt construite povestirile: **Situație incomodă** și **Terasa**, axate pe motivul adulterului,

Leo Butnaru văzut de Glebus Sainciuc (în dreapta) și de Nicolae Popa, respectiv în 1988 și 1998.

iar în **Ivan și Ioana**, sau **Dinspre șoaptă către strigăt**, accentul cade pe evocarea unor tipice angoase feminine (adolescentine). "Dezorientate și surmenate", protagonistele acestor proze se află în căutarea unui alt "ritm existențial", pe care neaflându-l, se resemnează în acceptarea unei "existențe-pasiențe" nimbată de **plictis și apatie**... Paradigma textului **Ivan și Ioana** este cea a prozei analitice a lui Camil Petrescu, în plan național, al lui Proust, în plan european, autorul construindu-și personajul feminin după modelul doamnei T. Mărturisirile epistolare ale Ioanei, tînguirile ei cochete în investigarea psihică axată pe "supravegherea hoitinei" sporesc **autenticitatea discursului**, împănate cu numeroase **paranteze** ce se constituie în comentarea ironică a situațiilor evocate. Ca și doamna T, Ioana scrie așa "cum îi place".

Un ultim grupaj de povestiri (proze scurte) se sincronizează unor experimente de ultimă oră, preluate din literatura absurdului, precum **Balerina cheală** care — chiar prin titlu — amintește de una dintre piesele de început ale lui Ionescu; sau **Printre paranteze și speze** — "adaptare neobligatorie după una din celebrele piese ale lui Eugen Ionescu", în care protagonistele: Sisif și Sisifa "tot tăbîrlesc la scaune... pentru a se dumiri că atingerea absolutului și absurdului nu se poate întîmpla decît grație unui șir de minuni ori, în aceeași măsură, unor antiminuni", ceea ce nu se prea întîmplă, fiindcă (contaminare beckettiană) "nu le mai vine pe ospețe Godot, să ocupe vreunul dintre cele patrupeze de lemn", ceea ce generează o "provizorie nimicfacere plictisitoare"... O altă proză, intitulată sugestiv: **Ultima călătorie a lui Ulysse**, se cade a fi interpretată — la rîndul ei — drept un experiment lucid-parodic de reactualizare a mitului — în maniera lui James Joyce. Ultima proză a volumului cuprinde o "povestioară înșăilată cam din o mie de cuvinte" în care viețuirea lui Flu-protagonistul, durează un "răstimp egal cu cel în care se citește această mie de cuvinte" (**O mie de cuvinte sau viața lui Flu**).

Morala (**id est**: concepția = Weltanschauung-ul) ultimei povestiri — ca de altfel a întregului volum — ar putea fi exprimată succint: **cîte cuvinte, atîta existență**, fără cuvînt (luat în accepția johanică) "nimic din ceea ce au fost făcut, n-a fost făcut fără El" Ioan, 1,3). În afara cuvîntului, "nimic nu se poate întîmpla decît grație unui șir de minuni, ori, în aceeași măsură, a unor antiminuni" care să răscumpere "puținătatea ființării"...

În **concluzie**, pot afirma că originalitatea discursului prozastic al lui Leo Butnaru se vădește într-o **altfel de viziune**, realizată prin abateri de la normele patriarhal-tradiționale (pășuniste și neo-semănătoriste), chiar în prozele cu tematică rurală, respectiv prin tendința de asimilare a unor tehnici avansate (a unui dublu registru naratorial: actual și mitic, a mai multor planuri, a combinării inspirației cu intertextualismul și postmodernismul, respectiv cu ironia și cinismul opt-nouăzecist etc.), discursul său bizuindu-se — în egală măsură — pe îmbinarea / cultivarea relațiilor sintagmatice, dar și paradigmatic, în evocarea deopotrivă a exteriorității și a interiorității, alternînd persoana a treia auctorială cu persoana întîi naratorială în realizarea unei coerențe narative...

Apresiasi judicioasă de către Mihai Cimpoi (ilustrisim comentator) drept o **literatură de frontieră**, respectiv "ca o proză ce se produce pe ea însăși", Leo Butnaru s-a metamorfozat dintr-o **persoană în personalitate** remarcabilă a literaturii nu numai de dincolo de Prut, dar și din România, demersul său artistic înscrind-se în ceea ce Laurențiu Ulici înțelege prin "deceeniul al șaptelea" al literaturii noastre contemporane. Ca atare, analiza discursului său trebuie integrată nu numai contextului regional, de care s-a diferențiat printr-o rapidă ardere a etapelor, sincronizîndu-se cu cele mai avansate tehnici europene — așa cum ne-am străduit să arătăm, ilustrînd **izbînda unui altfel de tip de univers artistic**.

"Luceafărul", nr. 40, 1998.

Mihai IACOBESCU
Universitatea
“Ștefan cel Mare”,
Suceava

OAMENI DE SEAMĂ DINTRE PRUT ȘI NISTRU: VASILE STROESCU (1845—1926)

I

Într-o epocă de febrile căutări și încercări — de-a ieși din marasmul îngrozitor și ucigător al vechiului regim totalitar, de-a porni și izbîndi pe făgașul unei vieți normale, de muncă îndîrjită, cinstită, fără teama și amenințarea satrapilor bolșevici, o muncă perseverentă, care să-i permită fiecăruia să se illustreze și să se realizeze după propriile-i valențe și competențe — reîntoarcerea la modele, la exemplul oamenilor de seamă, plămuitori și slujitori de înalte idealuri morale, sociale și naționale reprezintă o necesitate, o legitate. Înseamnă un conștient și eficient dialog intim cu noi înșine. Înseamnă un izvor întremător de concentrare și mobilizare a propriilor noastre forțe, un moment decisiv de reculegere și înțelegere că, mai presus de toate, “trebuie — o spunea Vasile Pârvan — să fii întîi sincer cu tine însuși”¹. În fața alcătuirilor prezente imperfecte, precare și efemere trebuie să urmezi îndemnul lăuntric, acela că... “nu există alt fel de guvernămînt, aparat sau aranjament social, atît de promițător pentru curiozitatea noastră științifică” decît “să-i înalți pe oamenii inteligenți în vîrful piramidei: acesta este țelul oricărei Constituții, al oricărei revoluții, dacă acestea au, totuși, un țel. Căci omul inteligent este, totodată, omul cu inimă nobilă, adevăratul om, drept, uman, cutezător. Puneți-l guvernator

și ați obținut totul. Dacă nu reușiți să-l atrageți, deși puteți avea puzderii de constituții și cîte-un parlament în fiecare sat, n-ați dobîndit încă nimic”².

II

Între personalitățile plămuite în ținutul Hotinului — în secolul luminilor acel Amfilohie Hotiniul, episcop al eparhiei creștin-ortodoxe românești între anii 1769—1774 și cărturar ce ne-a lăsat, atît cărți didactice și lingvistice, cît și manuscrite înșuflețite de gîndul înalt de-a oferi semenilor “din tot ce omul voiește a ști și a învăța în ceriu și pre pămînt, din lucrurile cele mai cunoscute și mai trebuincioase”³, ca și, în veacul următor, alături de B. P. Hasdeu (1838—1907), scriitor, lingvist, folclorist, istoric și savant de excepție, a cărui operă istoriografică îmbină elemente romantice și pozitivistice anunțînd, prin erudiție și rigurozitate, școala critică⁴ — Vasile Stroescu reprezintă o figură aparte, monumentală prin modestia rară și harul mîrînimiei sale inegalabile, gîndind și acționînd, ca și înaintașii săi iluștri, peste fruntariile impuse vremelnice prin forță, în slujba îmbunătățirii soartei și a pregătirii viitorului tuturor românilor în integralitatea lor organică.

Născut la 11 noiembrie 1845 — cu circa un veac după Amfilohie Hotiniul și la mai puțin de un deceniu după savantul B. P. Hasdeu —, Vasile Stroescu venea pe lume într-o modestă localitate rurală, Trinca⁵. Satul său era una dintre cele o sută de așezări, care, din 1713 și pînă la 1806, făcuse parte din raiaua Hotinului, sub turci. Din 1812, zona intrase, împreună cu întreg teritoriul dintre Prut și Nistru, în componența Imperiului Rus. Cum anume se înfățișa fizionomia etnolingvistică și confesională a satului și fostei raiale a Hotinului cînd s-a născut Vasile Stroescu și în anii copilăriei sale este astăzi greu de știut. Dar putem intui. În vecinătate, în zona Cameniței, care se afla și ea timp de aproape un veac sub turci, exista la mijlocul veacului al XIX-lea un mozaic demografic, format din nu

mai puțin de 10 grupuri naționale de măriri diferite: poloni, ruteni, români, evrei, germani, albanezi, armeni, cehi, slovaci etc.⁶. Situația din fosta raia a Hotinului trebuie să fi fost similară.

Prin înaintașii săi însă, Vasile Stroescu era adânc înfipt în realitățile istorice ale epocii feudale românești. Boieri locali, cu numele de Stroe, Stroescu, Stroici apar în hrisoavele domnești încă înainte de Ștefan cel Mare. Un Ion Stroescu primea, la 1682, de la Dumitrașcu-Vodă târgușorul Dumitrașcov, peste Nistru. Tatăl său, pe care îl chema tot Vasile Stroescu (1795—1875), era mare boier și stăpînea moșii în 8 sate; el avusese 15 copii, din care au trăit pînă la adînci bătrînețe 4 fete și 4 băieți, între care cel mai mic este cel la care se referă rîndurile noastre.

Vasile Stroescu și-a sporit proprietățile de la circa 9.000 ha la peste 25.000 ha. Moșiile sale se aflau răspîndite în trei județe: Hotin, Bălți și Soroca. Pe aceste moșii el avea și întreținea: herghelii de cai, între care și cai din rasele arabă și Orlov, cirezi de vite, din care nu lipseau vacile Siemmenthal, turme de oi, mai ales de rasa caracul, care n-aveau egal în Basarabia vremii sale⁷.

Prin origine și mai ales prin agoniseala averii sale imense de-o viață — el a trăit 81 de ani — Vasile Stroescu a fost un boier român sadea, putred de bogat, care ar fi putut trăi și muri în anonimat total, ca atîția alți boieri neștiuți astăzi de nimeni. Ce anume avea să-i immortalizeze și să-i înnobileze numele, în istoria deceniilor în care s-a plămădit și făurit România întreagă?

III

În casa părintească, în sînul familiei sale și a comunității rurale de la Trinca, Vasile Stroescu a învățat că este român și a căpătat cunoștințe, adevăruri esențiale despre soarta nației sale. Studiile primare și le-a făcut în ținutul Hotinului; cele gimnaziale și liceale la Camenița, Chișinău și Odesa. La Odesa funcționa atunci vestitul liceu Richelieu. A urmat apoi cursurile colegiului nobiliar din Nejin,

de lîngă Moscova și Facultatea de Drept de la Petersburg. Și-a continuat și desăvîrșit pregătirea și la Universitatea din Berlin, unde a audiat cu interes și pasiune literele și dreptul, științele umaniste și cele agricole⁸. Ar fi putut deveni un slavist ca B. P. Hasdeu sau ca Ioan Bogdan. Dar nu l-a atras studiul trecutului, ci acela al prezentului în general și al românilor în ansamblul lor. Realitățile zilnice, cu dificultățile și adversitățile lor, l-au asaltat și mobilizat lăuntric, permanent și ardent, obligîndu-l să-și pună întrebări — asupra vieții și sensului ei, asupra credinței și formelor ei reale, posibile, de realizare.

Vorbea cu naturalețe — pe lîngă limba moșilor și strămoșilor — toate limbile slave. Îi citea în original pe Tolstoi, Pușkin, Turghenev, Gogol, Cehov, Dostoevski. Dar, deopotrivă, și încă mai cu mult interes și pe Bălcescu, Kogălniceanu, Alecsandri, Coșbuc, Creangă, Goga. Își însușise, totodată, fie în anii studiilor, fie în timpul călătoriilor sau al sederii sale în străinătate, și principalele limbi de largă circulație: engleza, franceza, germana, spaniola, italiana⁹. În formarea sa intelectuală, în conturarea și dezvoltarea personalității și complexului său ideatic, la matricea de sorginte românească, imprimată și forjată în mediul familial și în anii copilăriei, s-au adăugat și combinat, într-o alcătuire lăuntrică sincritică, spontană sau conștientă, unele elemente din civilizațiile și culturile rusă și germană, fie în timpul studiilor la Odesa, Petersburg și Berlin, fie al activităților practice de judecător, cîțiva ani buni, între 1868—1875 la Tribunalul din Hotin, unde era însărcinat să aplice ucazurile țarului referitoare la reforma agrară din 1861 și să aplaneze litigiile dintre țărani și nobili. După moartea tatălui său în 1875, renunță la slujba de judecător. Își administrează el însuși pămîntul, într-o manieră democrat-iluministă, împărțindu-și moșiile la țărani organizați în obști de lucrare și întrajutorare în comun — obști constituite și diriguite după propriile-i concepții¹⁰.

La ideile sale reformatoare, ce s-au născut ca o reacție într-o Rusie

Înapoiată, cu un regim despotic, militarist feudal, în plină frământare, s-au adăugat și unele concepții avansate, receptate și încorporate din patrimoniul de valori ale Europei sale contemporane. Fiindcă, Vasile Stroescu, fără să fi încercat și să-și fi încheiat vreodată o familie proprie, a fost un mare solitar, dar nu un izolat și nici un mizantrop, ci, dimpotrivă, îi iubea și căuta pe oameni; din când în când devenea un mare hoinar, fără a fi un voiajor risipitor; mergea și stătea câteva luni prin capitalele europene: se uita, cerceta, se documenta asupra realităților cotidiene, ca într-o imensă și captivantă carte. A ajuns chiar și în America și Africa. Cu atât mai mult i-a dat inima îndemn să cutreiere și să cunoască întreg spațiul locuit de români. În Moldova, Muntenia, Transilvania, Banat, Bucovina, Maramureș¹ a umblat și a stat de vorbă cu țărani, cu preoții și învățătorii¹¹. În aceste întâlniri și în liniștea odăitei sale din conacul de la Trinca Hotinului, rămânând credincios crezului său lăuntric, Vasile Stroescu a încercat și cutezat ca cea mai mare parte din veniturile sale imense să le canalizeze, să le doneze în folosul emancipării și bunăstării semenilor săi, a nației sale întregi. Orice danie curată, dezinteresată, concepută și făcută în tăcere în folosul conaționalilor săi din toate provinciile românești l-a angajat și propulsat între frunții ce trudeau și pregăteau acea Românie care va deveni întreagă pentru prima oară la 1918.

IV

Adînc impresionat, așa cum el însuși o spune, "de nevoile, necazurile, asupririle, nedreptățile cîte le-a îndurat neconținut nenorocitul popor (român, M.I.) în curgerea de veacuri", dar mai ales cutremurat de soarta țăranilor, cărora "totul li s-a luat, dar, în schimb, nu li s-a dat nimic"¹², cucerit și însuflețit de un ansamblu de idei și concepții liberal-occidentale, iluminist-tîrzii, narodnice, socialist-utopice și mic-burgheze, Vasile Stroescu crede în posibilitatea emancipării prin cultură, a organizării

rațional-democratice a țăranilor și lucrătorilor într-un sistem de cooperative, care să le asigure participarea la autoconducere, împărțirea și folosirea mai echitabilă a produselor și beneficiilor. În acest scop, în 1899, încearcă să-și ofere averea conducerii zemstvei, cu destinația înființării unor școli românești în Basarabia. Donația îi este însă refuzată de autoritățile ruse, nefiind nici măcar luată în seamă. Dar el nu dezarmează. Nu se descurajează. În 1900 începe să-și arendeze moșiile obștilor de țărani moldoveni. Intervine și în Maramureș, unde organizează cooperative forestiere, cărora le donează peste 1 milion de coroane. În 1902, după ce vizitează județele din nordul Moldovei — Suceava-Fălticeni, Botoșani, Neamț, Dorohoi —, oferă Ministerului Instrucției Publice suma de 200.000 lei pentru înființarea și dotarea a 10 școli rurale. O dată cu banii necesari, el înaintează și proiectele după care trebuiau concepute și făcute noile edificii școlare: construcții cu cel puțin două săli de clasă și locuință pentru director, magazie pentru lemne, grajduri pentru vite, loturi școlare în suprafață de cel puțin 1 ha pentru activități agricole și pomicole¹³. Învățătorul — în concepția sa, ca și a ministrului în funcțiune, marele reformator Spiru Haret (1851—1912) — trebuia să fie nu numai luminătorul, educatorul, promotorul formării tinerei generații, ci și primul gospodar al fiecărei așezări rurale, cel ce receptează și experimentează cel dintîi cuceririle științifice și înnoirile tehnice agricole.

În 1906, cînd la București se serba aniversarea a patru decenii de la venirea lui Carol I pe tronul României, Vasile Stroescu donează statului român 200.000 ruble propunînd construirea în capitală a unei catedrale ortodoxe — deziderat nerealizat atunci, dar reluat în zilele noastre de către Adunarea Națională a Bisericii Ortodoxe Române.

Situația românilor din Transilvania îl preocupă în mod pregnant. Pe lîngă călătoriile efectuate în Ardeal, el citește atent publicațiile din Austro-Ungaria și din Regatul român, înde-

osebi "Lupta" și "Tribuna". Spre a-i ajuta pe românii transilvăneni împotriva politicii maghiare de deznăționalizare și mai ales contra efectelor nefaste ale celor două legi școlare elaborate în 1907 de contele Apponyi, el trimite, prin intermediul băncii "Albina" din Sibiu, între anii 1910—1914 peste un milion de coroane. Cu banii lui sînt construite, întreținute sau reparate 216 școli și 96 de biserici din Transilvania. Din banii lui se acordă burse la numeroși elevi și studenți sărmăni; se tipăresc, sub egida Astei la Sibiu, peste 45.000 de exemplare din cele mai valoroase opere ale clasicilor români: Eminescu, Creangă, Alecsandri, Coșbuc, Slavici. Se acordă ajutoare substanțiale episcopilor din Blaj, Arad, Caransebeș, Reuniunii Femeilor Române din Arad, Seminarului Teologic din Sibiu, Societății "Petru Maior" din Budapesta; se înființează o școală românească de fete. O dată cu banii trimiși el le scrie fruntașilor români din Transilvania: "aveți sprijinul meu bănesc, ajutați-vă repede și bine! Carte și iarăși carte! Școli și iarăși școli! Biserici și iarăși biserici! Prin ele ne vom ridica sufletul și vom fi stăpîni pe cunoștințe, pe bogății, ce nu se pot fura!"¹⁵. Nu face deosebirea între românii ortodocși și cei uniți. Îi ajută — așa cum precizează într-o scrisoare trimisă la Blaj, în 1910 —, "pe toți românii, fără distincție de confesiune", fiindcă, "neamul românesc, deși aparținînd la două confesiuni, în aspirațiile lui rămîne unit și nedivizat"¹⁶.

În dorința sa de a-i cîștiga și pe conaționalii din emigrație pentru cauza întregirii și propășirii românilor se întîlnește și cu comunitățile românilor din străinătate: în 1912, de pildă, fondează un Club de ajutor și cultură pentru comunitatea românilor din Cleveland.

Anul 1917 îl află la San Francisco. Auzind de explozia revoluției din fostul Imperiu Țarist, revine imediat la Odesa. Oferă importante mijloace bănești pentru propaganda națională din Basarabia. Conduce, în calitate de președinte, Partidul Național Moldovenesc. Donează 10.000 de ruble și un

vagon de hîrtie pentru tipărirea cotidianului "Cuvînt moldovenesc". Descifrează în mod lucid, din prima clipă, sensul revoluției pentru românii dintre Prut și Nistru: eliberarea și unirea lor, emanciparea morală, socială și națională. În acest sens declară public cu o uimitoare clarviziune: "Acum a venit revoluția. Noi trebuie să-l ridicăm pe moldovean la conștiința de sine, să-l pregătim să poată fi cu adevărat om, nu dobitoc, nu fiară!". Cînd, în anul următor, trebuințele îngrijirii sănătății îl mîină la Londra, apoi la Paris, pentru o operație chirurgicală, într-o capitală a Franței aflate sub tirurile germane ale acelei faimoase "Gross Bertha", Stroescu, în ciuda morții, care îi dă țircoale, nu ezită să intre în Consiliul Național al Unității Românești. Devine unul dintre cei 21 de membri din conducerea acestui organism, în frunte cu Take Ionescu. Acordă importante fonduri bănești pentru organizarea și susținerea propagandei românești pe lîngă guvernele Antantei, pentru tipărirea și difuzarea gazetei "La Roumanie". Reîntors în țară, se aruncă iarăși în vîltoarea luptei pentru Marea Unire. Anul 1919 îi aduce alegerea ca deputat în primul Parlament al României Mari. Este ales președintele de vîrstă al acestuia. Trăiește clipa unică în care se legiferează în forumul ales al țării întregite cel mai sfînt vis al tuturor românilor: unirea. Este pe deplin conștient că această înfăptuire epocală este rezultatul strădaniilor tuturor generațiilor anterioare. Declară public în fața senatorilor și deputaților: "poporul nostru este creatorul acestui măreț act istoric". Cere deputaților și senatorilor României Mari să lucreze "cu gîndul numai la binele și prosperitatea neamului și a țării"¹⁷.

V

Întă-l, așadar, într-un medalion istoric lapidar, pe unul dintre ctitorii României Mari. Viața și faptele sale sînt ca un testament sacru pentru generațiile de astăzi și de mîine. Fruntașii generației de ieri, cei care au pregătit și înfăptuit Marea Unire

I-au intuit și prețuit cum se cuvine, așezându-l între luptătorii și izbăvitorii acestui neam, în panteonul eroilor fără moarte ai nației. Savantul Nicolae Iorga considera cu temei că "tot ce e mai curat și mai bun în românimea basarabeană a vorbit prin graiul acestui nobil bătrîn, în clipa binefacerii memorabile": de-a lungul vieții sale, continua Iorga, Vasile Stroescu a arătat că "prețuiește, mai presus de orice, comunitatea noastră sufletească, pe care toată puterea Rusiei n-o poate sfărma"¹⁸. Alegerea sa, în 1910, ca Membru de onoare al Ligii Culturale și al Academiei Române, ca și alegerea în funcția de cel dintîi președinte al Partidului Național Moldovenesc și președinte de vîrstă al Parlamentului erau răsplată firească, binemeritată, expresia elocventă a dragostei, stimei și prețuirii cu care generația Marii Uniri a știut să-i încununaze fruntea acestui vrednic fiu din ținutul Hotinului, care, prin gînd și faptă n-a aparținut numai Basarabiei, ci românimii întregi.

"Eu — declara Vasile Stroescu în 1917 — îs la dispoziția țării mele, cu mîntea cîtă mi-a dat-o Dumnezeu și cu toată inima, cu toată averea mea... Soarta poporului român din Basarabia — mai spunea el — se află în mîinile noastre. Să voim și vom putea face totul!"

Dintre cuvintele ce s-au rostit la București, în 1926, la trecerea sa întru eternitate, merită să fie repetate cuvintele lui Ion Petrovici, care ar trebui să rămîină ca o inscripție permanentă în inimile și cugetele noastre: "Am fi bucuroși ca pe calea exemplului care fascinează și subjugă, calitățile aceleia care astăzi nu mai este, să se multiplice în sute și mii de exemplare, împodobind țara aceasta, încă primejduită, cu o falangă de oameni cumsecade, cu inima caldă, cu spiritul nobil și drept!"¹⁹.

NOTE

¹ Al. Zub, **Vasile Pârvan. Corespondență și acte**, București, 1973, p. 362.

² Thomas Carlyle, **Cultul eroilor: eseuri de ieri și de azi**, Iași, 1996, p. 190.

³ Ștefan Ciobanu, **Istoria literaturii române vechi**, Chișinău, 1992, p. 634—636.

⁴ Lucian Boia, **Evoluția istoriografiei române**, București, 1976, p. 147—151.

⁵ Al. Ciulcu, **Din viața și activitatea lui Vasile Stroescu**, "Viața Basarabiei", IX, nr. 1/1940, p. 1—2; Onisifor Ghibu, **Oameni între oameni**, Editura Eminescu, București, 1991, p. 480.

⁶ "Albina Românească", Iași, 1849, p. 51, 52, 55.

⁷ Al. Ciulcu, **op. cit.**, p. 10—17.

⁸ **Ibidem**, p. 8.

⁹ **Ibidem**, p. 7—19.

¹⁰ Gh. Bezviconi, **Din alte vremi**, București, 1940, p. 26.

¹¹ Onisifor Ghibu, **op. cit.**, p. 472.

¹² Al. Ciulcu, **op. cit.**, p. 18.

¹³ Pan Halippa, A. Moraru, **Testament pentru urmași**, Chișinău, 1991, p. 22.

¹⁴ Gh. Bezviconi, **Profiluri de ieri și de azi**, București, 1940, p. 290.

¹⁵ Onisifor Ghibu, **op. cit.**, p. 471.

¹⁶ Al. Ciulcu, **op. cit.**, p. 9.

¹⁷ "Monitorul Oficial", III, **Dezbatările Adunării Deputaților**, 12 februarie, 1920, p. 470.

¹⁸ Nicolae Iorga, **Un mare binefcător al culturii românești: Vasile Stroescu**, "Neamul Românesc", 13 aprilie 1910.

¹⁹ Ion Petrovici, **Discurs funebru rostit la București în Biserica Albă la înmormîntarea marelui român Vasile Stroescu, în ziua de 17 aprilie 1926**, "Convorbiri literare", aprilie 1926, p. 315—316.

FUNDAȚIA SOCIAL-CULTURALĂ "MENUMORUT" DIN SĂLAJ, ROMÂNIA

Spuneți lui Arpad, ducele Ungariei, Domnului vostru, că dator îmi suntem, ca un amic unui amic, cu toate ce-i sunt necesare, fiindcă e om străin și duce lipsă de multe. Pământul însă ce l-a cerut bunăvoinței noastre, nu i-l vom da niciodată cît vom fi în viață. Noi nici din dragoste, nici de frică, nu dăm nici cît o palmă din pământul moștenit de noi, de la strămoșii noștri.

Răspunsul
voievodului Menumorut
(sf. sec. IX — înc. sec. X)
către solii trimiși la el

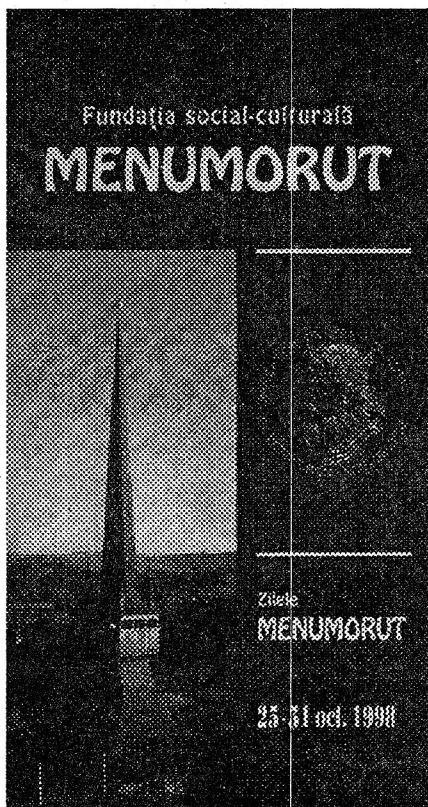
Fundația Social-Culturală "Menumorut" a fost înființată (Hotărîrea nr. 1566 din 1997 a Tribunalului Sălaj-Zalău, România) pornind de la crezul și de la ideea că epocile de viață autohtonă nu sînt niște existențe singulare, ci conlucrează între ele, se determină într-o continuitate de idei prin oamenii care le reprezintă. Într-un asemenea cadru ar fi posibilă o comparație, fie și dacă ne-am raporta la un Menumorut și un Eminescu aflați, în timp, la o distanță de 1000 de ani unul de altul, dar atît de apropiați prin atracția magică față de pământul pe care, fiecare în felul său, l-au apărut pînă la jertfa supremă, unul cu spada, altul prin cuvînt. S-a avut, deci, în vedere recuperarea unor momente ce vin din epoci de înălțare și de manifestare deschisă a unei identități. Nu e puțin lucru, dacă ținem seama de istoria devenirii noastre în plan european.

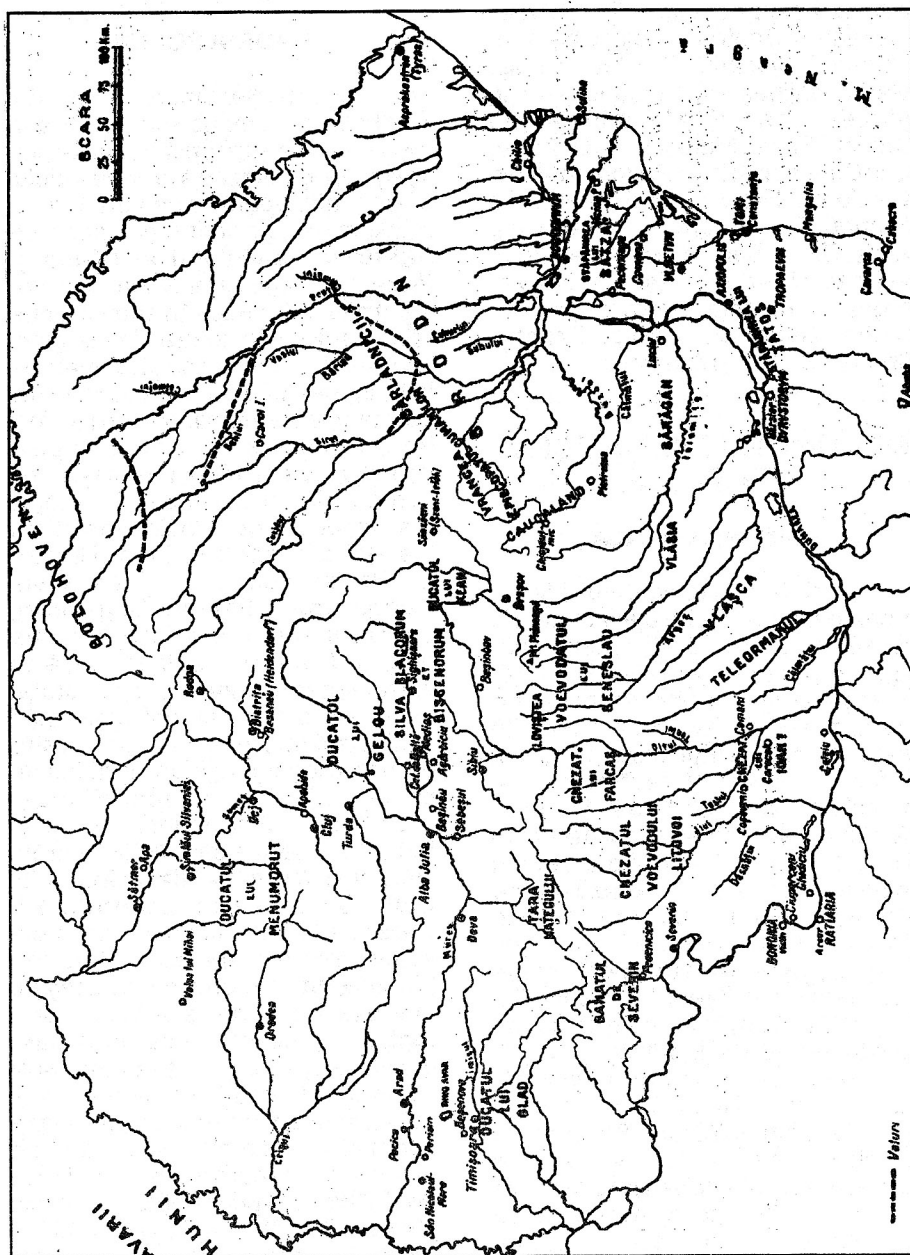
Fiind concepută drept o poartă deschisă pentru tînăra generație spre moștenirea voievodală care îi revine, Fundația își va desfășura activitățile anual în Sălaj, în filialele din România, în instituții și localități, cu programe adecvate, legate de aspirațiile generațiilor actuale, ale căror drumuri se îndreaptă spre mileniul trei, un mileniu

al valorilor creștine și al spiritualității creatoare.

Președinte al Fundației Social-Culturale "Menumorut" este prof. univ. dr. Vasile Vetîșanu. În lucrarea sa "Cartea Șimleului" (1985), în studii și în articolele Dumnealui a promovat amintirea voievodală pe aceste locuri ale dacilor liberi, pornind de la memoria orală și de la mai multe monumente scrise, inclusiv "Schîța monografică" a județului Sălaj, apărută în 1908 la Șimleu Silvaniei, în care Menumorut era numit "Voievod al Sălajului, Crișanei și Maramureșului".

Din conducerea Fundației mai fac parte Vasile Mocanu-Vetîșanu — vicepreședinte și dna Irina Vetîșanu — secretară. Membri fondatori sînt: Teodor T. Mocanu, Aurica Mocanu (n. Domuța), Vasile T. Mocanu, Maria Mocanu (n. Tulbure), Aurel D. Mocanu, Emilia Mocanu (n. Sabău), Domuța G. Gligor, Domuța Emilia (n. Negrean), Vasile V. Mocanu, Gheorghina Mocanu (n. Pădurean), Ioan T. Mocanu, Floare Mocanu (n. Cîmpean), Lucreția Hurban (n. Cîmpean),

Tările românești în
timpul năvălirilor bar-
bare (271—1247) de Con-
stantin C. Giurescu.

Ioan L. Lesuțan — toți din Mălădia, Alexandru Bantș — din Chișinău, Florian T. Mocanu, C. Titel Mălinaș, Maria Mălinaș (n. Mocanu) — din Șimleu, Ioan F. Mocanu — din Oradea, Traian Mureșan — din Zalău, Iosif Cîmpean și Ioan Pădurean — din Timișoara. Fundația mai are 129 de membri din București, Sălaj, Cluj, Timiș, Bihor, Satu Mare, Maramureș, Bistrița-Năsăud, Iași, Suceava, Argeș, Constanța, Ialomița, precum și din Italia, Germania, Franța, Spania, S.U.A. și Australia.

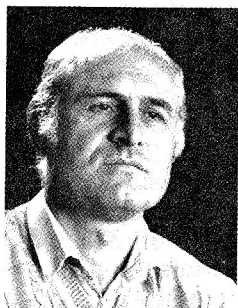
MENUMORUT ÎN MEMORIA TIMPULUI

MEMORIA ORALĂ

Amintirea voievodului Menumorut este mai veche decât memoria scrisă, respectiv, decât istoria alcătuită din documentele timpului. Această amintire ține de memoria orală, nescrisă, izvorâtă din felul de viață al comunității care, în graiul sacru al tradiției, a păstrat locul și numele locului, din tată-n fiu, spre neuitare. Așa se explică de ce în Sălaj, și nu numai, există din vremuri îndepărtate numiri ce fixează repere ale acestui ținut, cum ar fi: "Limes dacicus" sau "Valul lui Traian" (pe Meseș); apoi, în alte epoci, nume voievodale ca: "Menu", "Morut", "La Menu" (Mălădia); după cum, în Banat, există nume de localități: "Jupa", "Jupalnic", provenind de la jupalnic (conducător). Nimirile acestea nu sînt, deci, întâmplătoare. Ele poartă o emisie de semne, aparținînd memoriei orale care se întemeiază pe adîncimile faptelor de viață, pe legătura lăuntrică cu locurile, a celor care au trăit, au luptat ori au poposit aici, păstrîndu-se astfel amintirea. Iată că la mai bine de o mie de ani după Menumorut, numele acestuia, legat de anumite locuri, are o relevanță de sine stătătoare pentru noi, dînd un plus de susținere istoriei scrise, deoarece ele au pecetluit ordinea vieții pînă în zilele noastre, dacă este adevărat că memoria orală își are începutul în aspectele "precis fixate", de la care nu se abate în timp.

MEMORIA SCRISĂ

Locul lui Menumorut, voievodul Sălajului, în memoria scrisă, adică în istorie, se poate reconstitui numai prin imaginea consacrată a voievodului drept și dîrz apărător de țară, într-un moment decisiv pentru noi, acela de la sfîrșitul secolului al IX-lea și începutul secolului al X-lea. Voievodatul său se întindea în spațiul dintre Mureș și Tisa, în hotarul de margine, acolo unde întocmai ca și lemnele de la marginea pădurii, cele dintîi lovite de intemperiiile vremii, oamenii au fost întotdeauna și ei primii expuși vîforelor istoriei. Menumorut își avea centrul său în două dintre cetățile (castre) de margine, la Zothmar (Satu Mare) și la Biharia (jud. Bihor). Numele lui intră în istorie prin cartea **Gesta Hungarorum (Faptele Ungurilor)**, apărută în secolul al XII-lea, la curtea regelui Bela al IV-lea, fiind scrisă de către notarul anonim al acestuia. Lucrarea, a cărei autenticitate este contestată încă pînă în zilele noastre de unii istorici maghiari, îl numește pe Menumorut "quidem Blacus" (conducătorul Vlahilor), adică al românilor. Se știe că și în alte lucrări, cum ar fi **Cronica Bizantină** a lui Chtoniades sau în **Legenda Sf. Gerard** a lui Cinnamus apar numele voievozilor români, cu luptele lor. Menumorut este unul dintre aceștia, mai exact cel care a înfruntat pretențiile de cucerire ale lui Arpad, ducele Ungariei, care și-a trimis solii săi în acest scop la cetatea voievodului român, fiind refuzat. Urmează confruntarea directă, pe viață și pe moarte, dintre cei doi, care are loc în două rînduri. În prima luptă, voievodul Menumorut obține o victorie strălucitoare. În a doua confruntare, desfășurată în anul 907, în jurul cetăților amintite mai sus, triburile maghiare, cu forțe sporite și întărite, obțin victoria asupra voievodului român. Acesta din urmă este învins, dar nu înfrînt în idealurile lui, căci, urmare luptelor purtate, s-a ajuns la o împăcare, voievodul Menumorut păstrîndu-și neștirbită partea sa de pămînt și de țară, cu o demnitate voievodală.

Ion DRON
Chișinău

TIGHINA — BENDER

Tighina este o denumire destul de veche pentru localitatea Bender de pe malul drept al Nistrului, acest nume topic, Tighina, întâlnindu-se pentru prima dată în izvoarele scrise păstrate într-un hrisov emis de cancelaria lui Alexandru cel Bun la 8 octombrie 1408, unde figurează în calitate de punct vamal al statului feudal Moldova.

Tot în secolul XV Tighina este pomenită în hrisoavele domnești de mai multe ori și ca denumire a unei așezări. De exemplu, la 24 februarie 1452 la Vaslui este emis un act prin care domnitorul Alexandru cel Bun întărește mănăstirii "de la Bistrița" câteva locuri, printre care: "Botna, și cu toate iezelele cîte ascultă de Botna și pe unde le este hotarul vechi, și două mreje pe Nistru, unde au fost de demult, și prisaca lor (...) Pentru aceea, oricine va cîrmui de la noi Tighina, nici nimeni altul, să nu se amestece la aceste iezele întru nimic, nici vamă să nu ia din hotarul lor (...)".

În istoriografia rusă țaristă, sovietică și postsovietică s-au făcut și se mai fac încercări de înstrăinare a Tighinei de la cultura și pămînturile istorice românești.

Drept anacronism și impostură rămîne faptul aflării unei "notițe

istorice" (rus. "Istoriceskaia spravka") pe o hartă intitulată "Karta Bender-skogo uezda Bessarabskoi gubernii, sostavlenaia v 1916 g." păstrată și expusă în copii în mai multe muzee din republică (la Tighina, Comrat etc.). Din "notiță" aflăm că în secolul X Tighina s-ar fi numărat printre "cele șase orașe rusești, amintite de Constantin Porfirogenetul". Or, această "notiță" nu este altceva decît un fals istoric, deoarece în secolul X Constantin Porfirogenetul vorbește în scrierile sale despre niște cetăți dominate de pecenegi și nu de ruși, iar în șirul numelor de cetăți, pentru acele timpuri, nu vom găsi toponimicul Tighina².

De altfel, statelor și cnezatelor vechi rusești nu le-a aparținut nici odată vreo localitate aflată în bazinele mijlocii și inferioare ale Dunării, Prutului și Nistrului din cele mai vechi timpuri pînă în anii 1791-1793, cînd rușii ocupă zone adiacente malului stîng al Nistrului mijlociu și inferior.

S-a găsit și un oarecare Gheorghii Astvațaturov (născut în 1954 la Bender) care stăruie să demonstreze că Tighina pînă în 1538, adică pînă a fi ocupată de turci, n-ar fi fost o localitate cu cetate și nu s-ar fi găsit sub jurisdicția domnitorilor moldoveni³. Or, amintitul hrisov din 24 februarie 1452 spune foarte limpede: "(...) oricine va cîrmui de la noi Tighina, nici nimeni altul, să nu se amestece (...)". Deci, este vorba de o cîrmuire a Tighinei din partea domniei și nu din partea unor tătari ori ruși, iar locurile întărite de domnitor la acea dată sînt cu "hotarul vechi" și "mreje pe Nistru, unde au fost de demult".

Într-un alt act, datat cu 3 iulie 1460, care se păstrează în arhivele ucrainene, sînt reîntărite de către Ștefan cel Mare înlesnirile negustorilor din orașul Lvov (Liov), Tighina fiind pomenită aici în calitate de punct vamal dar și de localitate⁴.

În 1538 Tighina este ocupată de turci și în cronicile turcești localitatea Tighina mai este numită și Bender chiar din anul ocupării⁵, însă denumi-

rea Tighina nu este exclusă complet nici chiar din izvoarele otomane căci ea se mai întâlnește în cronicile turcești și pe la finele secolului XVI. Cu toate că turcii n-au stăpânit Tighina pînă în anul 1538, localitatea moldovenească și punctul vamal, fără pic de îndoială, au fost cunoscute turcilor încă din 1484, adică din timpul ocupării Cetății Albe, care se găsește tot pe malul drept al Nistrului, doar la cîteva zeci de kilometri depărtare. Începînd cu 1538 Tighina își pierde din însemnătate.

Sub aspect lingvistic alonimul topic Bender coboară la un termen turcesc de origine persană *bender* "port fluvial; chei; loc de acostare" și faptul că turcii, care își aveau garnizoane militare la Cetatea Albă și Chilia încă din 1484, numeau Tighina Bender, cel puțin din 1538 (conform izvoarelor scrise), demonstrează o dată în plus, că pînă la ocuparea acesteia de către turci în 1538 aici se găsea o localitate a băștinașilor moldoveni, un punct vamal și un port fluvial raportat perioadei secolelor XV-XVI. Încercarea lui G. Astvațaturov de a lega toponimul Tighina de un nume personal "tătăresc" Tighin este o tentativă de a nega aflarea Tighinei în componența Moldovei feudale și o justificare din partea unui autor cu o mentalitate rusă (sovietică) șovină, străină băștinașilor acestor pămînturi. Este o încercare de includere forțată a acestei urbe în componența autoproclamatei Republici Moldovenești Nistrene (pe care străinii au botezat-o cu calificativul *moldovenească*, dar o văd fără moldoveni).

Și dacă numele topic alonimic Bender — de origine turcă — este transparent sub raport etimologic, atunci mai complicate rămîn lucrurile cu etimologizarea toponimului străvechi Tighina. În spațiul etnic românesc mai există un sat numit Tighina, situat în raza comunei Voicești (județul Vîlcea). Originea acestui nume topic Tighina din județul Vîlcea "n-a fost încă lămurită"⁶.

Pentru explicarea provenienței

numelui geografic Tighina s-a propus un termen de origine cumană (kîpceacă) *tighine* / *teghene* care ar fi avut în graiurile acestei populații turcice semnificația de "albie; vale cu contururile geografice în formă de albie"⁷. În bazinul Niprului era cunoscut pe timpuri un afluent Teghinka⁸, numele căruia nu știm în ce raport s-ar găsi cu Tighinele noastre. Mai multe denumiri Tighina, Teghin(ka) din fostele spații "tătare" (pămînturi ocupate de vorbitorii dialectelor kîpceace) ar fi rezultat în graiurile kîpceacilor din altele mai vechi, băștinașe, asemănătoare exterior (fonetic) cu apelativul kîpceac ("tătar") *teghine* / *tighine*.

Oicum, lingvistul O.N. Trubaciov cercetînd mai multe nume topice din nordul Mării Negre, printre care Teghine, Teaghinem, Eltighen și Teaghin, concluzionează că toate aceste nume geografice (O.N. Trubaciov nu amintește însă de Tighinele noastre) n-ar avea o proveniență turanică (turcică) ci ar coborî la un termen de origine veche indiană *tyagin* "erou; plin de abnegație; plin de spirit, de sacrificiu"⁹, trecut mai apoi în categoria antroponimelor și mai tîrziu, în unele cazuri, în cea a toponimelor.

Am amintit aici de exemplele aduse de O.N. Trubaciov pentru a semna întru cîta și a justifica vechimea creării toponimului Tighina de către băștinașii românofoni, posibil pe baza unui nume topic minor străvechi. Personal, nu credem că e atît de bine cînd se lansează noi și noi ipoteze, una peste alta, privitor la proveniența unor nume geografice concrete. Însă în cazul cînd nu ne satisfac explicațiile anterioare, găsim de cuviință că este lăudabilă lansarea oricărei noi ipoteze privitor la proveniența numelui topic pus în discuție.

Probabil că cercetătorul Anatol Eremia a intuit doar cînd a scris: "(...) O hartă de la 1399 consemnează în acest loc (pe locul Tighinei de azi — I. D.) o stațiune vamală. Aici, la trecerea peste Nistru, a existat și o mică fortificație. Denumirea (Tighina —

I. D.) reprezintă un nume topic preistoric, de origine geto-dacă¹⁰. Deși Anatol Eremia n-a adus nici o probă științifică în susținerea tezei despre originea geto-dacă a toponimului Tighina, în cazul de față, susținem poziția acestui cercetător care a făcut mult în domeniul studierii toponimiei Basarabiei și a Transnistriei.

Dacă azi, din cauza lipsei actelor și monumentelor scrise (lapidare, arheografice etc.) autohtone din timpuri străvechi și pînă prin secolul XIV, nu putem confirma teza despre originea daco-getică, atunci cel puțin, putem vorbi despre un termen de origine daco-getică (ori moștenit de limba română prin filiera graiurilor daco-getice) *tighin(ă)*. Dicționarele limbii române și chestionarele toponimice atestă cuvîntul *tighină* (cu un corespondent *tag*) cu înțelesul de "pășune", dar și "loc mare din mijlocul pădurii, fără copaci"¹¹, însă nu-i explică originea. Conform părerii cercetătorului George Rusnac cuvîntul *tighină* "pășune" s-ar găsi într-o înrudire semantică cu *tihărae* "loc mocirlos lîngă o apă"¹². Credem că strămoșii noștri au cunoscut termenul *tighină* (ori altul fonetic destul de apropiat de acesta) de la care s-a format mai tîrziu și numele topic Tighina de la Nistru. Limba persană (pharsi) reține radicalii *teg/tek/teh* cu înțelesul de "pămînt; sol; teren; fund; bază; temelie", dar și "fundul (albia) unui bazin (rezervor de apă)". În persană și afghană *tagab/tegab/tekab* înseamnă și "rîu", iar în graiurile evencilor din lakutia *tagin* [*taghin*] (ca un împrumut străvechi din idiomurile indo-europene!? — I. D.) are înțelesul de "groapă cu apă; lac crescut cu ierburi; baltă"¹³. Și în limba hitită (limbă antică indo-europeană), vorbită cu mii de ani în urmă în Anatolia, *tegan* însemna "pămînt"¹⁴.

Azi putem presupune că în timpurile străvechi prin termenul *tighin(ă)* (fie acesta creat de românofoni, însă de la un radical daco-getic *teg-/tig-*) strămoșii noștri înțelegeau un loc situat în apropierea malului unui rîu, poate, mocirlos ori un loc de forma

unei depresiuni crescută din abundență cu ierburi. Formarea naturală a unui astfel de loc ar fi fost condiționată de "iezerete" din preajma Nistrului, dar și a Botnei, care curge mai la sud de Tighina (afluent pe dreapta al Nistrului) și de pîrîul care curge și azi în apropierea satului Gîsca. În timpul dominației cumanilor, mai apoi și a tătarilor Hoardei de Aur, denumirea autohtonă (în concepția noastră) Tighina (fie evoluată și dintr-un posibil toponim minor) putea fi înțeleasă de stăpînitorii turanofoni ca o denumire adecvată termenului turanic *teghene/tighine* "albie".

Faptul că s-a păstrat numele geografic, posibil de origine daco-getică ori că s-a creat toponimul Tighina pe baza unui termen (a unui radical *teg-/tig-/tag/-*) de aceeași origine daco-getică nu trebuie să ne surprindă. Atît la nordul Mării Negre, pe teritoriile locuite de români, cît și în bazinul Dunării s-au păstrat mai multe nume topice și de rîuri de proveniență indo-europeană, unele dintre ele ajunse pînă la noi datorită graiurilor daco-geților. Comp.: Nitra — rîu în bazinul Dunării și Nitra (Cighenitra) în Crimeea; Cacica în România și Kacik — un nume topic aflat la est de orașul contemporan Feodosia (Crimeea); Pănade, Tășnad, Tușnad, Cenad¹⁵ — nume de pîrîuri, defileuri, comune etc. în România și Barnadi, Mahanadi — rîuri ce curg pe teritoriul Indiei¹⁶, cît și denumirile Dunăre, Nistru (cu alonimele Tiras, Turla), Prut, Răut, Ichel, Botna, Siret, Vedea, Mureș, Timiș, Someș, Olt, Tisa ș.a. — toate de origine daco-getică, proveniența cărora azi nu o mai pun la îndoială specialiștii onești de pretutindeni. De epoca premergătoare afirmării statului feudal Moldova țin, în opinia noastră, și numele geografice Smil (mai tîrziu turcizat în forma Ismail), Tiraspol (pe locul orașului Ceadîr-Lunga de azi), Reni ș.a., acestea fiind la început, ori în anumite perioade de regres istorico-social, doar niște nume topice minore, însă în toate cazurile legate de realități istorice concrete cu

referiri la activitatea și viața autohtonilor daco-geți și urmașilor acestora — românilor.

Autohtonismul mai multor nume geografice de la noi (atît în stînga, cît și în dreapta Prutului) nu mai poate fi negat și în nici un caz nu poate fi exclus.

NOTE

¹ Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, volumul II, București, 1976, p. 20.

² Bagreanorodnîi, Konstantin, *Ob upravlenii imperiei*, Moscova, 1991, p. 157*.

³ Astvațaturov, Gheorghe, *Benderskaia krepost'*, Bender, 1997.

⁴ Katalog pergamentnîh dokumentiv Tsentralnogo Derjavnogo istoricinogo arhivu URSR u Lvovi. 1233-1799, Kiev, 1972, p. 106.

⁵ Guboglu, Mihail, *Paleografia și diplomația turco-osmană. Studiu și album*, București, 1958, p. 133.

⁶ Giurescu, Constantin C., *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene*, București, 1967, p. 294.

⁷ Dron, Ion, *Istoria nazvania Tighina* // "Pedagogiceskii jurnal", nr. 5-6, 1994. De același autor: *Cito v imeni tvoem — Tighina?* // "Nezavisimaa Moldova", 1994, 5 august; *Enigma toponimului Tighina* // Basarabia, nr. 11-12, 1994.

⁸ *Kniga Bol'somu Certeju*, Moscova — Sankt-Petersburg, 1950, p. 112.

⁹ Trubaciov O.N., *Lingvisticeskaia periferia drevneșego slaveanstva. Indoariiți v Severnom Pricernomorie* // "Voprosi iazikoznania", nr. 6, 1977, p. 17, 23.

¹⁰ Eremia, Anatol, *Reglementarea onomasticii naționale* // "Limba

Română", Chișinău, nr. 1, 1994, p. 39.

¹¹ *Dicționarul limbii române*. A-C, D-De, F-L (Lojnită), București, 1913, *Serie nouă (literele M, N, O, P, R, S — Spongios, Ș, T, Ț)*, București, 1965; *Chestionar toponimic și entopic general cu un glosar de entopice onomasiologic*, Iași, 1978, p. 119.

¹² Rusnac, George, *Etimologie structurală (Moldova, Muntenia, Vlașca, Valah, Olt, Basarabia, Bucovina, Bugeac) (I)* // "Revistă de lingvistică și știință literară", nr. 6, 1995, p. 111.

¹³ Murzaev E.M., *Slovar' narodnîh gheograficeskih terminov*, Moscova, 1984.

¹⁴ Ghindin L.A., *Iazik drevneșego naselenia iuga Balkanskogo poluoostrova (Fragment indoevropskoj onomastiki)* // "Vestnik drevnei istorii", nr. 4, 1969, p. 149.

¹⁵ La Cenad (în Banat) încă din secolul X este cunoscută o școală ortodoxă a românilor (Vasluianul, Ioachim, *Contribuția Bisericii Ortodoxe Române la cultura și spiritualitatea românească* // *Cronica Episcopiei Hușilor*, I, 1995, Huși, p. 227).

¹⁶ Trubaciov O.N., *Indoarika v Skifii i Dakii* // *Etnoghenez narodov Balkan i Severnogo Pricernomoria*, Moscova, 1984, p. 152.

* Nu este cunoscut în ce raport istoric ori lingvistic se găsește numele cetății *Tungatai*, menționat de Constantin Porfirogenetul față de numele formațiunii tribale trace (daco-trace) *Thunatai* (Russu, I.I., *Limba tracodacilor*, 1959, p. 18) și față de *Tighinale* românești.

CONCURSUL A LUAT SFÎRȘIT — CONCURSUL CONTINUĂ!

Momentul apariției acestui număr al "Limbii Române" coincide cu expirarea termenului de participare la concursul de creație pentru anul 1998. Cei ce n-au reușit încă să ne trimită lucrările lor, pot s-o facă de aici încolo, deoarece colegiul de redacție al revistei a decis să permanentizeze această tribună a afirmării literare, științifice și profesionale a cititorilor. Concursul se va desfășura anual, condițiile lui, în linii mari, rămânând aceleași. Anul 1998 ne-a adus mai multe revelații, toate compartimentele concursului beneficiind de atenția constantă a participanților.

Profesorii școlari și-au ascuțit penițele și au prins la curaj. Din păcate însă ei, în cea mai mare parte, s-au concentrat asupra unor proiecte didactice concrete, cum ar fi predarea unei teme anumite într-o clasă anumită, neîncercînd să propună analiza problemelor metodice controversate, investigații privind diverse subiecte prevăzute de programa școlară.

Poeți, ca de obicei, s-au dovedit a fi mai mulți decît prozatori. Și unii, și alții ne-au bucurat însă cu lucrări inspirate, interesante, originale.

Cele mai bune dintre ele au fost publicate în nr. 6, 1997, 1—6, 1998 ale "Limbii Române". Printre semnatori sînt, bineînțeles, și învingătorii concursului nostru. Nu vom face însă aprecieri și pronosticuri, deoarece din clipa în care scriem aceste rînduri și pînă la 31 decembrie mai este timp suficient pentru a modifica totalurile prealabile ale concursului.

Putem spune numai că, odată intrați în noul an, juriul concursului format din colegiul de redacție al revistei și avîndu-l în frunte pe dl Ion Ungureanu, vicepreședinte al Fundației Culturale Române, va examina atent toate lucrările primite și nu va ezita să desemneze învingătorii. Ceremonia de înmînare a premiilor va avea loc la 15 ianuarie 1999, ora 15⁰⁰, în incinta Casei Limbii Române (str. Kogălniceanu, nr. 90). Participanții la concurs vor deveni posesori ai unor biblioteci constituite din cărți donate de Fundația Culturală Română și de Asociația Culturală "Grai și Suflet" (din colecția "Biblioteca revistei *Limba Română*").

Leo BORDEIANU

Horia HRISTOV
Chișinău

FEMEIA FOCULUI

Modelîndu-mă din lut copil femeie ori bătrîn
cu traista în spate scriitorul se îneacă în albul foi
rămîinîndu-i deasupra doar părul negru încîlcit și murdar
cu ochii deschiși sub apa tulbure îți cauți mîinile
atingîndu-le cu privirea ce intră în palme ca niște cuie
curcubeul reflectîndu-și ghebul în apă sau mîinile tale
cu mii de coate pînă la umăr le zgîrîi pe multe mese
ca și cum ai scrie precum cloșca atinge puiul său galben
care a ieșit dintr-un ou ca să nimerească în altul
curcubeul ca potcoava calului nepotcovit tremurînd
nervos cu nările sale umede și moi atunci cînd îl apeși
cu degetul sapă cu piciorul său negru groapa altuia ca să
cadă pînă la urmă în urma ei mînzul din burtă
mama cu limba ei lată începe să-l lingă împingîndu-l înapoi
cînd între degetele tale intră alte degete mai moi
căci dragostea e plină în deșertăciunea ei ca un desen
nereușit ștergîndu-l cu radiera și clopotul de la gîtul oii
îi face să-i sune capul atunci cînd ea - oaia e pe vîrful
ascuțit al dealului atunci cînd ea — oaia e lingă cioban
care își aruncă cușma în pămînt și o bate cu picioarele
în inima bravului ostaș care s-a întors singurică de la război
fără corp stropindu-și perna cu vin ca un animal legat de iesle
nu pot să mă culc pe pămînt durerea de stomac mă învîrte ca
pe o balerină pe discul pick-up-ului — roată stau vîntorii în
jurul focului ce se ridică asemeni unei femei goale dansînd în fața
lor trecîndu-ți cu limba peste botul vulpii cînd sîinii se
lovesc de pîntece cu zgomot căzu moartă în brațele mele
lăsîndu-mi pe gît amprenta dinților din care sîngele cresc
în doi bujori și s-au luat la trîntă apoi la săbii sau
miroseau ciorapii doi păstori pentru femeia focului care fuge
ca un șoricuț prin odaie ascunzîndu-se după mături și behăie
capul oii ce se rostogolește la vale ca un tren ce scoate fum
pe nări.

LEBĂDA

asemeni cîinelui ce-și strînge
coada înfricoșat și bleg
uitam mereu gîndurile mele
pe mese și fotolii
încercînd să mă dezleg
de ele legîndu-mi de gît
de gîtul moale cald și alb
al fetei căreia i-a rămas din viață
doar timpul ca să doarmă...
Liniște vă rog
mai atent cu frunzele
descompuse încă din zbor
în culori pe apele unui
rîu încremenit în inelul
unei lebede demult scufundate
ce cade lin și foarte atent
în cap pe piatra albă
a nămolului aruncîndu-și creierii
cum aruncă o femeie halnele
sărutîndu-și de una singură sînii.

DIN PRICINA FRUNZELOR DE VIE

Copilul privi peste geam dar din pricina
frunzelor de vie nu văzu nimic
din pricina insomniilor
avea ochi prea mari și nu a văzut nimic
din pricina insomniilor el credea
că toți cîinii din oraș
se fugăresc după dînsul

din pricina frunzelor de vie
copilul mult prea doritul copil
se născu mort

copilul a vrut să fie o fetiță
și era o fetiță bolnavă
dar foarte veselă
chiar prea veselă

din pricina insomniilor mulți bolnavi spuneau
că fetița are ochi albaștri
și părul cîrlionțat

din pricina frunzelor de vie alți bolnavi
spuneau invers - că are ochi urîți și părul murdar
și nu are doi dinți din față spuneau ei
că este o răutate și o urau

din pricina frunzelor de vie
copilul bolnav a fost pus într-o luntre
ca într-un sicriu
și a fost lăsat să plutească singur
într-o dimineață cu ceață.

ÎNTR-UN BORCAN

Brazil îmi cad în față și-mi zgîrie spatele
băgă-mi în burtă un cot și vei auzi
cum plînge copilul mort
transformat în versuri proaste...
Totul va fi bine șoptesc buzele tale palide
pe fața mea moartă
spînzurat de stîlpul crăcănat
peste calea ferată -
înaintează în depresie ca un schelet
cu lacrimi albe -
o pasăre zbuciumată intră în țeava puștii
făcîndu-și cuib
iubește-mă cu ciocanul peste degete
cu glasul răgușit strig ca un nebun
într-un borcan de trei litri
amețesc și cercuri negre ca cercurile de țigară
mi se îmbracă pe gît
merg împotriva mea ducîndu-mă de mînuță
ca pe un copil
ca un cîine turbat îmi mușc de durere
urechea de porc și țip înjunghiat
tăvălindu-mă prin paiele ude ca niște șerpi -
caut glodul care e mai scump decît aurul
de pe degetele femeilor
stelele stelele se aprind una de alta
dar se sting fiecare în parte
fiind înconjurate de propria lor lumină
care de fapt nu le aparține.

FIȘIER

Horia HRISTOV (n. 8 noiembrie 1974, Cimișlia), autor al volumului de debut "Cineva", traversează noi teritorii existențiale, proiectîndu-le insolit în cuvinte.

Elena UNGUREANU
Chișinău

REPETIȚIE

Cuvintele se joacă
De-a viața mea și-a ta.
Se ceartă, se lovesc,
Se gudură, șoptesc.
Și-n jocul cela straniu
Încep să strălucească
Ca perla dintre maluri,
Ca doi, când se iubesc.

* * *

Ai fugit, ai fugit!
Dulcea și nesăbuita mea
Inspirație!...
Te-ai speriat de pană
Sau de ploaie?
Rușine să-ți fie de toamnă.
Stai! Fără tine mi-e frică,
Nebuno mică
Și sperioasă.
Vino aici,
În neglijeeul tău
De punctuație,
Ghemuiește-te lângă mine.
Nu vezi ce inimă
S-a ascuns sub
Cămasa mea lungă
De noapte.

CONFLICT

Nu mai pot suferi
Frunza plecînd,
Raza cerșind,
Gîndul plîngînd.

Și-atunci:
 Adun frunza
 Și-o adorm
 În palmă,
 Cobor raza din cer
 Și mă frig.
 Încerc să-i dau
 Copilului,
 Dar nu știu să-i dau
 Toamna
 Ca pe o bomboană.
 Și el îmi lasă mie
 Acest anotimp
 Al neștirii,
 Ce-mi bandajează
 Ca pe o inimă palma,
 Ca pe o palmă inima.

* * *

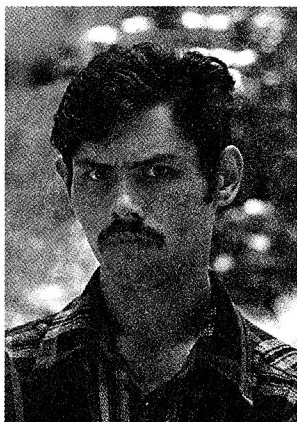
Cum mă mai repetă
 Această liniște
 În galben
 Ce seamănă
 Cu o duminică de frunze.
 Cum mai repet
 Această zi,
 Sperînd
 Că voi putea
 Să fiu
 Irepetabilă
 La noapte.
 Și reușesc
 Să fiu, însă
 Rămîn cîte puțin
 În viețile
 De după mine,
 În nopțile
 În care te-am născut
 Și altoit, și blestemat,
 Toamnă,
 Dragostea mea de dragoste.

FIȘIER

Elena UNGUREANU (n. 27.06.67, Nisporeni) este cunoscută cititorului nostru prin articolele publicate în cadrul rubricii "Cum vorbim, cum scriem". Pasiunea autoarei pentru frumusețea și farmecul cuvintelor și-a găsit și un contur poetic.

După absolvirea Facultății de Litere a U.S.M. Elena Ungureanu activează în cadrul Institutului de Lingvistică al A.Ș.M.

Ion STRUȚ
Chișinău

* * *

Tic-tac,
Tac chitic —
Ceasornicul emite
În limba sa astrală
Cuvinte reci de aur,
Cuvinte reci de smoală.

Secunde înălbite
Cu detergenți din piață
Mi se înfig în carne,
În oase și în viață.

Tic-tac,
Tac chitic,
Dar ce mai am a spune
Cînd, defectat acesta,
Și mituit de moarte,
Secundele-și grăbește
Și le învîrte numai
Stînga-mprejur:
Tic-tac, tic-tac, tic-tac...

* * *

Ca o șuviță de vis
Între două nesomnuri
Plimbarea noastră
A fost,
Între două alei
Despărțite de crăpătura rece
A asfaltului.
Noi doi
Cu amarul culorii de cafea
Pe pielea sărutului
Ne țineam de mîină

Unind cele două alei
Cu o şuviță de vis
Scoasă la promenadă.

MIEZ DE TOAMNĂ

Azi cerul e absent...
Doar ploaia cade
Și împarte toamna în silabe:
De ieri pînă azi,
De azi pînă va fi.
Ninsoarea care cade ne va îmbătrîni.
Azi cerul e absent...
Atîtea păsări
Sparg ochiul plumburiu
Și pleacă...

ORA DE PICTURĂ

Să desenezi un copil
Așa
De parcă l-ai naște.

Să desenezi toamna
De parcă ai fi vînt
Alergînd,
Lăsînd frunze sărutîndu-se pe obraz
Sub picioarele tale.

Apoi arată copilului
Cum să picteze
Secundele
Și scoate-l la plimbare
Printre copacii
Nedeseñați încă.

Lasă-l să rîdă, să rîdă, să rîdă
Pînă tu găsești nuanța cea mai sură
Pentru desenarea cerului
Care pleacă mînat de păsări.

FIȘIER

Ion STRUȚ (n. 7 septembrie 1975, Rezina) își face studiile la Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării a Universității de Stat din Moldova.

În paginile revistei "Limba Română" a debutat cu poemul "Un fel de colind" (nr. 6, 1995), semnalînd apariția primei sale plachete "Accent".

Natalia GUȚULEAC
Chișinău

* * *

Ajun de ceva ce nu mai țin minte.
Norii plouă cu cenușă, iar seara
răsufală a focuri.
Ce e mîine?
O zi, ca o nălucă? Obișnuită?
Oare asta să fie?
Lumea agitată arde, arde de
grabă și nebunie.
Bizar, nu?
Totul pare o halucinație.
O halucinație ce sărbătorește.
Sărbătorește?! Ce?
Un ajun?!
Un ajun... de nebunie
sau poate... de An Nou.

* * *

E Anul Nou —
orologiul curînd va bate,
căci așa îi este dat.
Și eu, la fel, în singurătate,
cărarea timpului străbat.
Încerc să trec peste troiene
de amintiri și dor
și nu mă mai înspăimîntă gîndul
că mîine pot să mor.
E Anul Nou —
orologiul a bătut deja.
E Anul Nou
și eu nu sînt unica
ființă care l-a întîlnit așa.

FIȘIER

Natalia GUȚULEAC (cl. a XI-a, Liceul "V. Alecsandri", Chișinău) probează
valențele cuvintelor și se pare că nu fără de succes.

argumentat și a evidențiat unitatea limbii române prin publicarea **ALR** și a lucrării sale fundamentale — **Limba Română** (București, 1940).

Nu este lipsit de interes nici articolul *S. Pușcariu — portretist* (Gabriel Tepelea), în care autorul vorbește despre talentul artistic al savantului. Se cercetează felul și mijloacele de expresie utilizate de Pușcariu la creionarea unor portrete de savanți și scriitori cum ar fi Nicolae Iorga, Titu Maiorescu, Alexandru Vlăduț, George Coșbuc ș.a.

Ana Bantoș analizează **Memoariile** lui S. Pușcariu, în care autorul, deși nu se consideră scriitor de vocație, îmbină reușit diverse modalități artistice și scoate în relief idealul și realitatea, făcând acest lucru prin prisma iubirii de neam și a credinței.

Revelator este unghiul de vedere al lui Alexandru Bantoș asupra momentelor inedite legate de publicațiile conduse de S. Pușcariu care aveau drept scop lupta pentru afirmarea și izbînda românismului. E vorba de primul ziar *Glasul Bucovinei*, revista *Drumul nou*, publicația de avengură *Dacoromânia* etc.

Studiul lui Nicolae Mățaș *Aere perennis* infirmă falsurile din *Moldovenii în istorie* de P. P. Moldovan, Chișinău, 1993. Cei ce doresc să înțeleagă adevărul despre limba **română** (și nu "**moldovenească**") vor desprinde din acest articol un necesar și convingător arsenal de argumente științifice.

Vasile Romanciuc, poet bine cunoscut la noi, apare de această dată într-o postură inedită de *purtător de cuvînt al tăcerii*.

Versuri interesante propun și participanții la concursul de creație al revistei: Paul Strutzescu, Pavel Păduraru, Olesea Reabenchi și Vlad Popovici. Impresionează și proza (Vitalie Condrățchi și Veronica Mîțu).

Fonetica experimentală, domeniul puțin cercetat la noi, este prezentată prin studiul prof. univ. Nicanor Babără.

Acest număr de revistă include

și articole referitoare la toponimia istorică "Arboroasa în memoria Dornelor" de Petru Țăranu (Vatra Dornei) și "Ciorna — Valea lui Negrea (Valea neagră)" de Ion Dron (Chișinău).

Ora de istorie este susținută de cunoscutul istoric ieșean Alexandru Husar cu partea a doua a originalei sale lucrări "Chilia și Cetatea Albă". Cu ocazia jubileului de 50 de ani Andrei Eșanu, cunoscut om de știință și cultură, istoric cu renume, vine în revista "Limba Română" cu un studiu dedicat lui Dimitrie Cantemir și cu opinii inedite expuse în dialogul realizat de Alexandru Bantoș. Am reținut: "La Institutul de Istorie al Academiei se vorbea, se discuta, se scria, se publica numai în limba rusă, iar marile adevăruri ale culturii și istoriei noastre erau ocolite, tănuite, deformate, trunchiate".

FELICITĂRI PENTRU ANDREI EȘANU!

Aflăm cu bucurie că dl acad. Andrei Eșanu, membru al colegiului nostru de redacție, este unul dintre cei 60 de laureați ai premiilor acordate de către Academia Română la 11 decembrie a. c. în baza rezultatelor științifice din 1996. Omului de știință basarabean i s-a înmînat premiul "Dimitrie Onciul" al Secției de Științe Istorice și Arheologice a Academiei Române pentru lucrarea de sinteză "Cultură și civilizație medievală" apărută în 1996 la Editura "Arc" din Chișinău.

Aceeași carte a dlui Andrei Eșanu anterior a fost distinsă cu premiul Academiei de Științe a Moldovei (1997) și cu diploma "Meritul Cultural" a Salonului Național de Carte din 1997.

Felicitări, dragă coleg! Mulți ani, multă sănătate și noi izbînzii.

LIMBA ROMÂNĂ

CONCURSUL DE CREAȚIE AL REVISTEI "LIMBA ROMÂNĂ" EDIȚIA A II-A

Revista "Limba Română" în colaborare cu *Casa Limbii Române* și Direcția Cultură a municipiului Chișinău organizează ediția a II-a a Concursului de creație ce se va desfășura pe parcursul anului 1999.

Concursul, incluzînd trei probe — **poezie, proză și lucrări didactice la limba și literatura română** (*experiență, analize, comentarii, interpretări*) —, va fi deschis pentru toate categoriile de cititori și, în primul rînd, pentru elevi, liceeni, studenți, cadre didactice.

Cele mai bune lucrări vor fi publicate în revistă și în volume aparte din colecția *Biblioteca revistei "Limba Română"*.

Premiile vor fi acordate de organizatori și de sponsorii concursului.

Juriul concursului va fi format din personalități ale vieții literare, culturale și științifice din republică.

Premierea cîștigătorilor va avea loc pe data de 15 ianuarie 2000 la *Casa Limbii Române* din Chișinău.

Lucrările cu specificarea "Pentru concurs", dactilografiate la două rînduri și însoțite de curriculum vitae, o poză și de adresa exactă, eventual și numărul de telefon, vor fi prezentate pînă la 31 decembrie 1999 la redacție (*Casa Presei*, str. Pușkin nr. 22, Chișinău) sau expediate prin poștă pe adresa: Căsuța poștală nr. 83, bd. Ștefan cel Mare nr. 134, Chișinău, 2012.

Informații suplimentare la telefonul 23-44-12, revista "Limba Română", Chișinău.

COLEGIUL DE REDACȚIE

IMPORTANT!

Nu ați reușit încă să vă abonați la revista "Limba Română"?

Abonați-vă acum, azi, și, începînd cu februarie curent, în fiecare lună veți avea noi și, sperăm, surprinzătoare întîlniri în plan literar, cultural, științific, didactic etc.

Numărul 2 al publicației noastre, de exemplu, va găzdui o *Ediție specială* constituită din

METODICA PREDĂRII LIMBII ȘI LITERATURII ROMÂNE ÎN GIMNAZIU ȘI LICEU

de Dumitru IVĂNUȘ, Silvia PITIRICIU și Dragoș Vlad TOPALĂ

Această carte de referință în literatura didactică românească propune cele mai avansate metode de predare-învățare-evaluare și tipuri de lecții de limba și literatura română fiind utilă profesorilor din școlile de toate gradele.

ABONAȚI-VĂ LA REVISTA "LIMBA ROMÂNĂ"

și veți avea la dispoziție pe parcursul întregului an instrumentarul necesar pentru cunoașterea mai bună a limbii și literaturii române și, în general, a vieții spirituale din tot spațiul românesc.

LIMBA ROMÂNĂ

Prof. Eugen COȘERIU între prieteni la Președinția Republicii Moldova,
29 septembrie 1998.

Eugen COȘERIU: ... să ai totdeauna încredere în om — nu numai în tine însuși, ci și în fiecare om — și să încerci să-l înțelegi din punctul lui de vedere, chiar când îți pare că procedează greșit sau când modul lui de a se purta îți aduce dezavantaje, neplăceri ș.a.m.d. Deci, tocmai, să nu răspunzi neplăcerilor care ți se fac, sau nedreptăților care ți se fac, cu alte nedreptăți și, în măsura în care îți este posibil, să-i ajuți pe ceilalți, mai ales să se găsească pe ei înșiși, și să nu urăști pe nimeni. Ura nu poate fi un principiu de viață.